

B E Y A Z İ D C Â M İ İ M İ M Â R I

II. SULTAN BÂYEZÎD DEVRÎ MİMARLARI İLE BAZI BİNALARI

Beyazıt camii ile alâkâlı hususlar, san'atkârlar ve eserleri

* RIFKI MELÜL MERİC

İkdam gazetesi sahibi Ahmed Cevdet Bey tarafından neşrolunan «Tezkiretü'l - bün-yân» in — muharriri meçhûl — mukaddimesi, Mimar Sinan'ın terceme-i hâlidir. Bu mukad-dimenin kaynakları, «Tezkiretü'l - bünyan» ile «Tezkiretü'l - ebniye» den başka — meçhûl muharrirce ismi kaydedilmiş olan — «Kuyûdât - ı mühimme» dir. Mimar Sinan'ın doğdu-ğu ve öldüğü tarihleri bile gününe haber veren bu mukaddimedeki tezadlar, tenakuz-lar birbirini takip eder. Böyle olmasına rağmen, Mimar Sinan'a dair makale ve kitab ya-zanlar, cemiyet kuranlar, ihtifâl tertib edenler, tahlil ve tenkide tâbi tutmadan, bu mu-kaddimeyi — başka başka ifadelerle — aynen nakletmişlerdir¹ ve el'an da etmektedirler.

İkinci Sultan Bâyezîd tarafından İstanbul'da bina ettirilen camiin mimarı hakkındaki rivâyetler de, tipki Mimar Sinan'ın hayatı ve eserleri hakkında rivâyetler gibidir; ancak bu rivâyetlerin kaynakları, «Kuyûdât - ı mühimme» gibi hiç kimse göremediği eser-ler değildir. Bunlar, Ayvansarâyî Hâfız Hüseyin Efendi'nin «Hadîkatü'l - cevâmi» i, Ende-rûnî Tayyâr-zâde Ahmed Atâ Bey'in «Tarih» i ve Mustafa Nuri Paşa'nın «Netâyicü'l - vu-kuât» i ile Mimar Kemâleddin Bey'in müşâhedesine müstenid yazısıdır. Telif tarihleri ma-lûm olan bu kaynakların ilk ikisi, Beyazıt camii'nin mimarı olarak «Hayreddin» i; üçüncü-sü de, «Kemâleddin» i göstermektedirler. Mimar Kemâleddin Bey ise, Koska'da «Merdi-venli mescid» nâmile marûf «Mimar Kemâleddin mescidi» nin önündeki çukur hazırlede gördüğü bir mezâr taşı rivâyet etmektedir². Bu mezâr taşının kitâbesinde eski ve mükem-mel bir sülüsle Mimar Kemâleddin'in Beyazıt camii mimarı olduğu mahkûk imiş... Mimar Kemâleddin Bey'in mezâr taşı hakkındaki rivâyetini — olduğu gibi — kabûl eden³ «İhtifâl - ı Millî Hey'eti», 1 Şubat 1922 tarihli İstanbul gazetelerinde, «Bâyezîd câmi-i şerîfi-nin mî'mâr-ı bedî'-üslûbu» Kemâleddin'in bakîyye-i ızâminin «Evkaf-ı Hümâyûn Nâzir ve-kîl-i âlisi» Fizik Müderrisi Said Bey'in delâletiyle Beyazıt camii hazırlesinde inşa ettirilen medfene 3 şubat - cuma günü defnedileceği hakkında bir tebliğ neşretmiş; benim de bulduğum o gün, defni müteakib, mimar ve mühendisler namına Süleyman Sırri ve Ke-mâleddin beyler, Mimar Kemâleddin'in şâhsîyyet ve san'atını birer nutukla belirtmişlerdi..

¹ Rifki Melül Meric, Ülkü ve Arı Mecmularındaki «Mimar Sinan'ın Hayatı» ve «Mimar Sinan Muamması» isimli makalelerde tafsîlât vardır.

² Hadîkat-ül'cevâmi, Merdivenli mescid bânnisi Mimar Kemâleddin'in «kabri, mescidin kurbünde dükkânlar beyninde bir mahalde iken harîkler sebebi ile bilinmez olarak dükkân yapılp mestur kalmıştır.» demektedir. Hadîkat-ül'cevâmi' i ilâvelerle neşreden Ali Sâti, elbet-te hikâye edilen vaziyeti görmüştür. Hâlbuki ihtifâl-i Millî Hey'etinin tebliğinde şöyle yazı-lıdır: «Mimar Kemâleddin, Aksaray harîkîndan evvel Koska'da eser-i hayrı olan nâmîna mensûp küçük mescidin önünde ve çukurda medfûn idi. Nice âsâr-ı dîniyye ve millîye-miz gibi bu mescidü medfen de münkalib-i gubâr oldu. O zamanki Şehremanetinin şuursuz bir projesi seyylesi olarak bu medfen sokak ortasında kaldı ve her dem tecavüze maruz bırakıldı.» Hadîka-ül'cevâmiin neşri tarihi ile bu tebliğinkî arasında mevcud zaman farkına rağmen ifadelerdeki ayniyet dikkate şayandır!..

³ Osmanlı Mühendis ve Mimarlar Cemiyeti de 3 Şubat 1923 (1923) günü gazetelerde bir dâvetname neşretmiştir.

Beyazıt camii mimarı mevzuu, o zaman münakaşalara yol açmış; Abdurrahman Şeref ve İhtifâlci Mehmed Ziya beyler, Mustafa Nuri Paşa ile Mimar Kemâleddin Bey'in; Ahmed Refik Bey de, Ayvansarâyî Hâfız Hüseyin Efendi ile Enderûnî Ahmed Atâ Bey'in rivâyetlerini iltizam ve müdafaa etmişlerdi.

İslâm Ansiklopedisine «Hayreddin» maddesini yazan Th. Menzel, Beyazıt camii mimarı olarak Hayreddin'i kaydetmişse de, kendisinden evvel ve sonra «Beyazıt camii» ve «mimar Hayreddin» mevzularını yazanlardan ayrılmış ve (Mimar Hayreddin'in yaptığı işler, bir meçhuliyet örtüsü altında kalmıştır. Bununla beraber kendisinin tarihî bir şahsiyet olduğu muhakkaktır. Hayreddin'in mimar üstad Murad'ın oğlu olduğu rivâyet edilir... Hayreddin'in ehemniyeti hakkında Türkler arasında revaçta olan umumî telâkkiye göre, bu zat, Osmanlı mimarisinin asıl müessisi sayılır ve Osmanlı mimarlarının en büyüğü ve dünya mimarlarının en büyüklerinden biri olan Sinan müstesnâ olmak üzere, kendisinden evvelki (İlyas bin Ali, Muhammedü'l-Mecnûn, Musa...) ve sonraki (Kâsim, Kemâleddin gibi) mimarlardan hiç birinin ona yaklaşmadığına inanılır. Beyazıt camii de, bu hükmü teyid etmektedir... Ahmed Atâ, Tarih'inde, (II. Bâyezîd devrindeki bütün inşaat faaliyetini yâni İstanbul ve civarı ile Bursa, Edirne ve Amasya'daki camiler, multelîf medresekeler, imaretler, hanlar, hamam ve çeşmelerden başka Edirne, Osmancık, Geyve ve Saruhan'daki taş köprüleri Ona isnad eder.) cümleleriyle mehzelerinden naklettiği rivâyetlere pek de inanmadığını ifade etmiştir.

Th. Menzel'in Mimar Hayreddin'i târihîbir şahsiyet olarak kabûl etmesi zarurî idi; çünkü Divanyolu'nda Mimar Hayreddin'in kendi namına muzaf bir mescidi vardı.

Ayvansarâyî Hâfız Hüseyin Efendi ile Enderûnî Ahmed Atâ Bey'in ve Mustafa Nuri Paşa'nın verdikleri malûmatı hangi kaynaklardan aldıları, şimdilik malûmumuz değildir. Kanaatımızca, bu rivâyetler, kendi tahminlerinin birer mahsûludur : Beyazıt camii, Koska'daki Mimar Kemâleddin mescidi ile Divanyolu'ndaki Mimar Hayreddin mescidi arasında olduğu için müelliflerden ikisi, Hayreddin'i: biri de, Kemâleddin'i tahmin etmiş olmalıdır.

Sicill-i Osmânî müellifi Mehmed Süreyya Bey, (Hayreddin Ağa, Sultan Bâyezîd mimarı idi) ve (Kemâleddin, mî'mâr-i meshûrdur.) demekle iktifâ etmiştir. Mehzelerinin Hadîkatü'l-cevâmi'le Atâ Târihi ve bizzât gördüğü Mimar Hayreddin ve Kemâleddin mescidleri olduğu şüphesizdir.

Şemseddin Sami Bey, her iki mimarı da Kamûsü'l-a'lâm'a almamıştır.

Son zamanlarda telif ve neşredilen sanat tarihlerinin müellifleri de, Müverrih Ahmed Refik Beyle Th. Menzel'in tercih ettikleri rivâyeti aynen kabûl ve iktibas etmişlerdir⁴.

L. A. Mayer de bu nokta-i nazarı kabûl etmiştir (Islamic Architects and their works, Genève 1956).

A. Gabriel, (Les mosquée de Constantinople, Syria 1926), Mustafa Nurî Paşa ile Mimar Kemâleddin Beyin reylerini tercih etmiş ve Beyazıt camii mimarı olarak Kemâleddin'i göstermiştir.

Ahmed Atâ Bey, Tarih'inde (C. : I, s. 76) İkinci Sultan Bâyezîd'in hayrâtını söyle sıralamaktadır :

⁴ Suut Kemal Yetkin, İslâm Sanatı Tarihi, İlâhiyat Fakültesi Türk ve İslâm Sanatları Tarihi Enstitüsü yayınlarından; Ernst Diez ve Oktay Aslanapa: Türk Sanatı Tarihi; Edirnede Osmanlı Devri Abideleri (Edebiyat Fakültesi yayınlarından), Celâl Esad Arseven: Türk Sanatı Tarihi (Maarif Vekâleti yayınlarından).

İstanbul'da : 1 - Galata Sarayı, 2 - Beyazıt câmii, 3 - Dârü'l' hadîs medresesi, 4 - İmâret, 5 - Mekteb, 6 - Darü-z'ziyâfe, 7 - Kütüb-hâne, 8. ve 9 - Galata'da iki mescid.

Bursa'da : 1 - Emîr-i Buhârî câmii, 2 - Emîr-i Buhârî hânkahı.

Edirne'de : 1 - İki minâreli câmi, 2 - Medrese, 3 - Mekteb, 4 - Dârü-s'sifâ, 5 - Dârü-z'ziyâfe, 6 - Zâviye, 7 - Hamam, 8 - Tunca üzerinde kårgır köprü.

Amasya'da : 1 - Câmi, 2 - Medrese, 3 - Mekteb, 4 - İmâret, 5 - Rûbât, 6 - Darü-z'ziyâfe, 7 - Zâviye, 8 - Hânkah.

Osmancık'ta : Kızılırmak üzerine on dokuz tak som taş köprü.

Geyve'de : Sakarya üzerine on dört göz kårgır köprü.

Saruhan vilâyetinde : 1 - Gedos (Gediz) suyu üzerine on dokuz kemer taş bir kanta-ra (= köprü), 2 - Çeşmeler, 3 - Sebil, 4 - Tekâyâ, 5 - Zevâyâ.

Ahmed Atâ, bu binâların «Mimar Hayreddin Çelebi» mübâşeretiyle inşa edildiklerini kaydettikten sonra İkinci Sultan Bâyezîd'in diğer hayrâtına geçiyor ve bunların tarih kitâblarında mezkûr olduğunu yazıyor :

1 - Fâtih'in camii cenbine türbe (= Fâtih Sultan Mehmed türbesi), 2 - Türbedâr dâiresi, 3 - Çeşme, 4 ve 5 - Galata Sarayı'nın dâhil ve hâricinde iki mescid, 6 - Tersâne-i Âmire'de Zindan camii, 7 ve 8 - Ok meydâni tekkesiyle matbahî, 9 - Kavak'ta (= Anadolu kavağı'nda) Yoros camii, 10 - Hünkâr iskelesi'nde Bostancı değirmen ve mezbele ocağı mescidi, 11 - Fâtih'te Emîr-i Buhârî tekkesi mescidi, 12 - Davud Paşa'da Bâyezîd-i cedîd mescidi, 13 - Şeyh Vefâ camii, 14 - Medresesi, 15 - Hücerâti, 16 - İmâreti, 17 - Hamamı, 18 - Çeşmeleri⁵.

Ahmed Atâ, bu on sekiz maddede gösterilen mebânının mimarını ve yâ mimarlarını zikretmîyor.

İkinci Sultan Bâyezîd zamanında İstanbul'da inşa edilmiş Hadîkatü'l-cevâmi' müellifinin kitabını yazdığı tarihte mevcud olan cami ve mescidlerden ez-cümle Sîr kâtibi Kasım'ın Can kurtaran mescidi, Tevkîî Ca'fer Çelebi camii, Davud Paşa camii, Bâli Paşa camii, Firuz Ağa camii, Koca Mustafa Paşa camii, Amasyalı Kızıl Abdurrahman Çelebi'nin Kadi asker camii, Keskin Dede mescidi ve medresesi, Yusuf bin Hüsrev'in Kirmasti mescidi ve mektebi, Mîhrînâz Hatun mescidi, Ak Şemseddin'in birader-zâdesi Gîyaseddin Mehmed Efendi (Paşa Çelebi) nin Mehmed Paşa mescidi, İstanbul kadısı Muslihiddin Mustafa Efendi'nin Yarhisar mescidi, Hacı Mahmud mescidi, Cezerî Kasım Paşa camileri, Kapu ağası Süleyman Ağa camii, Mimar Ayas camii, Seyyid Ömer camii, Hadice Sultan mescidi, Sîrimerd Çavuş camii ve türbesi, Çikırıkçı Kemâleddin'in Sarı Gürz mescidi, Soğan Ağa mescidi, Atîk Ali Paşa cami ve medreseleri, Âbid Çelebi mescidi, Âşık Paşa tekkesi mescidi gibi cami, mescid, medrese, mekteb, tekke, türbe, çeşme ve sâir hayrât ü meberrât ile hamamların mimarlarından hiç bahsedilmemiştir⁶.

İnşa tarihleri birbirinin aynı veya birbirlerinden mukaddem yâhud muahhar olan bu binaların üslûbları arasında görülen farklar, mimarlarının mensub bulundukları san'at çîğârlarının birer neticesidir. Binaenaleyh, bu binaların — esasen birbirlerine bazan pek yakın bulunan — inşa tarihleri, büyük bir kıymet taşımaz.

⁵ Hadîkatü'l-cevâmi'de, c. II, s. 50; I, 14; II, 36 ve 37; I, 8 (bu üçünün Bâyezîd binası olduğunu kaydetmiyor); II, 15; II, 18 - 19; II, 50; II, 146; II, 151; I, 42, I, 66; I, 130

⁶ Bâyezîd hamamı hakkında Emin Ali Çavlı'nın Cumhuriyet gazetesindeki makalelerine ve müstakîl risalesine müracaat.

İkinci Sultan Bâyezîd sultanatının ilk on senesi ortalarında başlıyan esaslı değişim, pek az zaman içinde inkişaf etmiş ve klâsik Türk mimârisinin müjdecisi olan ilk ve muhalled eserlerin ibdâma yol açmıştır, Beyazîd camileriyle Hayrabolu'daki Güzelce Hasan Bey camii⁷ gibi... Klâsik Türk mimârisinin başlangıcı olan bu binalar, Haci bin Musa⁸, Haci İvaz Paşa, İlyas bin Ali, Haci Alâeddin, Sinan-ı Atik ve Ayas gibi mimarların çığırlarını geride bırakan bir ibdâ sahibi mimarın açtığı çığının ilk ifadeleri olmuştur.

Şimdiye kadar inşası Mimar Hayreddin'le Mimar Kemâleddin'e atf ü izafe edilmiş olan Bâyezîd camiinin mimarı ve klâsik Türk mimârisinin müjdecisi ve kurucusu, Ya'kub - Şâh bin Sultan - Şâh'tır.

İstanbul Belediyesi Kütübhânesi'nde Muallim M. Cevdet Bey merhumun yazmaları arasında bulunan 0.71 numaralı vesikadan hem İstanbul'daki Beyazîd camiinin hakîkî mimarını, hem o devrin diğer mimarlarını, hem de o devirde Ya'kub - Şâh ile diğer Hâssa mimarları tarafından inşa ve tamir edilen bazı mebaniyî, bu inşaat ve tamirat işlerinde tâzif edilenleri, camile alâkâlı san'atkârları, eserlerini ve sair hûsusatı katî olarak öğrenmek teyiz.

I

BEYAZID CAMİİ

Hierî 906 yılı sonunda başlıyan Beyazîd camii inşaatının H. 911 yılında sona ermiş olduğu, cümle kâpusu üzerindeki kitabesinde mahkûktür.

Muallim M. Cevdet Bey Kütübhânesinde mahfuz vesikadaki 3 rebiulâhir sene 911 (Na : 42)⁹ ve 14 cemaziyelevvel sene 911 (Na : 46) tarihli kayidlardan anlaşıldığı üzere, camiin inşâati, dört sene üç ay veya dört sene üç büyük ay kadar sürmüşt ve bâni II. Sultan Bâyezîd, camiinde ilk namazını cemaziyelevvelin ilk yarısındaki günlerden birinde, muhtemelen — an'ane ve teâmûle riayetle — bir cuma gününde kılmıştır (Na : 46).

İnşaatın başladığı tarihten itibaren 909 yılı safer ayına kadar geçen müddete âid — henüz — bir vesika elde edilmemiş olduğu için ilk iki senenin inşaat safahatı tamamıyla meçhûl kalmaktadır.

Camiin kubbesi, 910 senesi rebiulevvelinin üçüncü haftası içinde tamamlanmıştır: Müjdeyi binâ nazırı mirliva Mustafa Beyin (Paşanın) oğlu (Mehmed Bey) vermiş ve 23 rebiulevvvel 910 tarihinde Padişah'ın — Bursa beneğinden bir elbiselikle — in'amîna mazhar olmuştur (Na : 20)¹⁰.

Vesikadaki kayiddan takriben anlaşıldığına göre (Na : 24), Eski Saray bahçesi içinde inşa edilmiş olan camiin dış avlusuya ve belki bütün müştemilatıyla birlikte hûdudu, kubbenin kapanmasından sonra, 910 senesi rebiulâhirinde tâyin edilmiş; etrafı, ihaata duvarlarıyla çevrilmiştir. Bu işte çalıştırılmış olan İstanbul Yenicerileri Cemaatine

⁷ Rifki Melül Meric: Hayrabolu kitâbeleri, Tarih Vesikalari, yeni seri, sayı 2.

⁸ Th. Menzel ve diğer müelliflerin bir kısmı, «Musa» ve «Haci Musa» olarak kaydedeler. Halbuki İznik'teki Hayrettin Paşa Camii kitabesinde (sene: 780 - 794) ismi, «Haci bin Musa» olarak mahkûktur.

⁹ Bu numaralar, makalenin sonuna ilâve edilen farsça tutulmuş vesika kayidlârinin sıra numaralarıdır. Müracaati kolaylaştırmak üzere konulmuştur.

¹⁰ Bâyezîd Camii kubbesinin H. 915 zel zelâsında rahnedar olup olmadığı ve o tarihlerde tamir görüp gördüğü hakkında bir kayîd yoktur. Mimar Sinan tarafından bu kubbenin ve kemerlerin tamir edildiğini Tuhfet ül-mimarın haber veriyor: (Rifki Melül Meric, Mimar Sinan monografisi (Türk Tarih Kurumunca tabedilmektedir.)

— bu hizmetlerine mükâfaten — 23 rebiulâhir 910 tarihinde 15000 akçe ihsan verilmiştir (Na : 22).

Camiin pencereleri, başta Topçubaşı (Ser-topciyan) Bâli Bey ve Topçular kethüdâsı Atmaca olmak üzere, Topçular cemaati tarafından dökülmüştür. 7 rebiulevvel 909 da, Bâli Bey, Hazineden 3000 akçe ile Bursa beneğinden bir elbise; Atmaca, münakkas Bursa kumasından bir elbise; Topçular cemaati, 15000 akçe ve ustaları (üstâdları) da, kırmızı kemhâdan mîrâhûrî on kat esvâb ile taltif edilmişlerdir (Na : 2).

Camiin tezyinî naklılarını Nakkaşlar cemaati san'atkârları yapmışlardır¹¹. 5 cemaziyelâhir 911 tarihinde — emekleri karşılığı olarak — kendilerine 10 000 akçe ihsan olunmuştur (Na : 54).

Camiin zincirini zincirci (zencîr-bâf) Dervîş Mehmed imâl etmiş; kendisine 25 cemaziyelâhir 911 de 4000 akçe ihsan verilmiştir. Bu zincirin kubbenin merkezinden inen âvîze zinciri olması ihtimal dahilindedir (Na : 60).

Camiin cilâ işlerini, Hacı Arab yapmış; 13 receb 911 tarihinde 1000 akçe ihsana nâil olmuştur (Na : 65).

Camiin kandilleri, Sipâhî oğullarından (ebnâ-i sipâhiyândan) Nakkaş Yusuf tarafından naklılarla tezyin olunmuş; 10 şaban 911 de benek bir câme ile taltif edilmiştir (Na : 67).

* * *

Camiin inşası sırasında ve hitamından sonra cami için Kur'ân-ı Kerîmler, halilar, secadeler, kandiller, askilar, fenerler, mumlar, cüz' mahfazaları, rahleler, âvîzeler, Kur'an keseleri ve saire getirmişler ve in'am ü ihsâna mazhar olmuşlardır.

1. — Kur'ânı Kerîm, Eczâ ve En'am getirenler :

- a) Hacı Muslihiddin, Kur'ân-ı Kerîm getirmiş; 22 cemaziyelevvel 909 da 1500 akçe ihsan almıştır (Na : 3).
- b) Hattât Şeyh-zâde Hamdullah, kendi yazısıyle Kur'ân-ı Kerîm takdîm etmiş; 29 şaban 909 da mumaileyhe hazinedarbaşı marifetîyle 7000 akçe ve murabba' ile çuhadan elbise in'am olunmuştur (Na : 9.).
- c) Dergâh-ı Âlî yenicilerinden Kâtib İlyas, kendi hattıyla Kur'ân-ı Kerîm getirmiş; 21 cemaziyelâhir 909 da 4000 akçe in'ama mazhar olmuştur (Na : 7).
- ç) Selânikli Kâtib Muşlîhiddin, yazdığı Kur'ân-ı Kerîmi getirmiş; 8 rebîulevvel 910 da 3000 akçe in'ama taltif edilmiştir (Na : 18).
- d) Muhammed-i Magribî tarafından Hazret-i Osmân hattıyla bir Kur'ân-ı Kerîm getirilmiş; 20 rebîulevvel 910 da kendisine 3000 akçe verilmiştir (Na : 19).
- e) Kâtib Mustafa, yazdığı Kur'ân-ı Kerîmi takdîm edip 19 rebîulevvel 910 da 2500 akçe ihsan almıştır (Na : 23).
- f) Selânikli Kâtib Muhyiddin, yazdığı Kur'ân-ı Kerîmi getirip 12 cemaziyelevvel 910 da 3000 akçe in'ama lâyik görülmüştür (Na : 26).

¹¹ İkinci Sultan Bâyezid zamanı nakkaşları için bakınız: Rıfkı Melûl Meric, Türk Nakış Sanayı Tarihi Araştırmaları - I, s. 49 - 51, LXXVIII - LXXXIII. (İlahiyat Fakültesi Türk ve İslâm Sanatları Tarihi Enstitüsü yayınlarından); Makale metni: XV

g) İmâm-zâde Mehmed, getirdiği Kur'ân-ı Kerîm mukabilinde 17 cemaziyelâhir 910 da 2000 akçe ihsana nâil olmuştur (Na : 27).

h) Mekke-i mükerremede ikameti ihtiyar etmiş olan — Cem Çelebi (Şehzâde Sultan Cem) kölesi — Ahmed'e 28 receb 910' da yazdığı Kur'ân-ı Kerîm cüz'lerine ivaz olarak 60 hasene-i Sultanî verilmiştir (Na : 29).

i) İstanbul'daki Beyazıd camii imamının «herhalde Veled-i Saru Ya'kub'un (Na : 163, 164)» yazıp getirdiği En'âma karşılık, 22 şaban 910 tarihinde 1000 akçe ihsan olunmuştur (Na : 31).

j) Abdülkerîm-i Sûff'nin oğlu tarafından getirilen Kur'ân-ı Kerîm cüzlerine 10 şevval 910 da 5000 akçe tasaddukla mukabele edilmiştir (Na : 34).

k) Hazret-i Ali hattıyla Kur'ân-ı Kerîm getiren Kisbî'ye 3 zilkade 910 da 10 000 akçe nakid ve Bursa çatmasından elbise in'am olunmuştur (Na : 35).

l) Kutbüddîn-i Isfahânî'nin arzettiği Kur'ân-ı Kerîm ve Mantiku't-tayr kitabı makbûle gecmemişse de mezbura 21 zilhicce 910 tarihinde tasadduk tarikiyle 1000 akçe verilmiştir (Na : 36).

m) Yazdığı Kur'ân-ı Kerîmi takdim eden Selânikli Kâtib Musîhîddîn, 5 muharrem 911 tarihinde 4000 akçe in'am ile tâtil olunmuştur (Na : 37).

n) Yazdığı Kur'ân-ı Kerîmi getiren Solak Yunus'a 5 muharrem 911 de 3000, 7 muharrem 911 de — tetimme-i in'am olmak üzere — 1000 akçe verilmiştir (Na : 37, 38).

o) Bir acem, Yakut hattıyla bir Kur'ân-ı Kerîm getirmiştir; 7 muharrem 911 de 3000 akçe in'am mazhar olmuştur (Na : 38).

p) Ahmed-i Pîr, yazıp getirdiği Kur'ân-ı Kerîme mukabil 5000 akçe ve çuha ile murabba'dan bir elbise almış; ustâd hattât, bu suretle, 7 rebiulâhir 911 de yüksek bir ihsâna nâil olmuştur (Na : 43).

ö) İstanbullu Mustafa tarafından Beyazıd camii için sülüsle yazılan Kur'ân-ı Kerîm karşılığı olarak mumâileyhe 9 cemaziyelevvel 911 de 3000 akçe ihsân verilmiştir (Na : 45).

q) Osman, bir Kur'ân-ı Kerîm getirmiştir; kendisine Alâeddin eli ile 27 cemaziyelevvel 911 tarihinde 4000 akçe ihsân olunmuştur (Na : 52).

r) Kâtib Seyyid Murtazâ-oğlu, Kur'ân-ı Kerîm getirmiştir; 6 receb 911 de kendisine 5000 akçe ihsân verilmiştir (Na : 64).

s) Ayasofya camii imamı Mevlânâ Sinan'ın takdim ettiği Kur'ân-ı Kerîme karşılık 20 receb 911 tarihinde 3000 akçe ihsân olunmuştur (Na : 66).

t) Beyazıd camii için sülüs hatla Kur'ân-ı Kerîm yazan Kâtibe 25 zilkade 911 tarihinde 3000 akçe ihsân olunmuştur (Na : 74).

u) Dergâh-ı Âlî bevvâblarından Mehmed bin Saruca'nın yazıp getirdiği En'âm mukabilinde 25 zilkade 911 de 1000 akçe in'am olunmuştur (Na : 75).

ü) Dergâh-ı Âlî cebecilerinden Kâtip Mehmed'in sülüsle yazıp getirdiği Kur'an-ı Kerîm için mumâileyhe 12 safer 912 tarihinde 3500 akçe in'am verilmiştir (Na : 77).

v) Solak (Solak cemaatinden) Ali, kendi yazısı ile Kur'ân-ı Kerîm cüz'leri getirmiştir; 12 safer 912 de 3000 akçe in'ama mazhar olmuştur (Na : 77).

y) Edirne'deki Yeni - imâret (II. Beyazîd camii) sabık kâtibi Bedreddin, kendi hattıyla yazılmış Kur'ân-ı Kerîme karşılık 19 rebiulâhir 912 de 3000 akçe ihsâna lâyık görülmüştür (Na : 81).

z) Kâtib Hacı Mustafa'ya yazıp getirdiği Kur'ân-ı Kerîm mukabilinde 8 receb 912 de 4000 akçe ihsan verilmiştir (Na : 84).

ab) Nakkaş Fazlullah'ın yazıp getirdiği Kur'ân-ı Kerîm karşılığı olarak mamaileye 12 şaban 912 tarihinde 3000 akçe ve çuha ile murabba'dan mamûl elbise in'am olunmuştur (Na : 87)

ac) Seyyid, Hazret-i Ali hattıyla bir Kur'ân-ı Kerîm takdîm etmiş; kendisine 15 ramazan 912 de 1500 akçe ihsân verilmiştir (Na : 88).

ac) Seyyid, Hazret-i Ömer hattıyla bir kitâb (Kur'ân-ı Kerîm?) getirmiştir; 15 ramazan 912 de 1500 akçe ihsânna nâil olmuştur (Na : 88).

ad) Edirneli Kâtib Tâceddin'in takdîm ettiği Kur'ân-ı Kerîm karşılığı olarak kendisine 17 muharrem 913 tarihinde 3000 akçe ihsân olunmuştur (Na : 89).

ae) Bursalı Sipâhi Hasan, Kur'ân-ı Kerîm yazmış; kendisine 6 cemaziyelevvel 913 tarihinde 500 akçe ihsân verilmiştir (Na : 95).

af) Hacı Bayram camii imamı Mehmed'in getirdiği Kur'ân-ı Kerîm mukabilinde mamaileye 23 receb 913 te 3000 akçe ve çuha ile murabba'dan elbise ihsân olunmuştur (Na : 101).

ag) Kâtib Muhyiddin-i Na'âl'(!) in yazıp getirdiği Kur'ân-ı Kerîm mukabilinde ihsân tarîkiyle kendisine 7 şaban 913 te 3000 akçe ve çuha ile murabba'dan mamûl elbise verilmiştir (Na : 102).

ah.) Bursa Murâdiye camii şeyhi Müezzin-oğlu Sinan, getirdiği Kur'ân-ı Kerîm karşılığı olarak 12 ramazan 913 te 3000 akçe ihsânna nâil olmuştur (Na : 106).

ai) Kâtib Şeyh-zâde Hamdullah, yazıp getirdiği Kur'ân-ı Kerîm mukabili 6 cemaziyelevvel 914 tarihinde 10 000 akçe, çuha ile murabba'dan elbise ve ayrıca çuha ile murabba'dan mîrâhûrî elbise ihsân olunmuştur (Na : 118).

ai) Cemâleddîn-i Tebrizî'nin getirdiği Kur'ân-ı Kerîme karşılık kendisine 18 zilhicce 914 te 1000 akçe verilmiştir (Na : 128).

aj) Kâtib Hasan, Kur'ân-ı Kerîm getirmiştir; 4 muharrem 915 te 4000 akçe ihsân ile taltif edilmiştir (Na : 132).

ak) Sâmerre'li Acem Hacı Ali'ye, getirdiği Kur'ân-ı Kerîm ve gençlik panzehri (ma'cunu) karşılığı olarak 23 safer 916 da 5000 akçe ihsân olunmuştur (Na : 148).

al) Muhammed Bedrüddîn-i arab, Kur'ân-ı Kerîm getirmiştir; 21 rebiulâhir 916 da 3000 akçe ihsân almıştır (Na : 152).

am) Ali Çelebi'nin getirdiği Kur'ân-ı Kerîm iâde edilmekle beraber kendisine 5 cemaziyelevvel 916 da 2000 akçe ihsân olunmuştur (Na : 154).

an) Bedrüddîn bin Hasan-ı Mekki, Hazret-i Ali hattıyla Kur'ân-ı Kerîm getirmiştir; mukabilinde 9 şaban 916 da 10 000 akçe ve murabba'dan ma'mûl elbise ile taltif olunmuştur (Na : 160) (bk. Na : 188 ile ap.).

ao) Kâtib Sultân Ali'nin şâgirdi Yusuf, Kur'ân-ı Kerîm getirmiştir; 26 zilkade 916 da 3000 akçe in'am almıştır (Na : 171).

aö) Seyyid Mehmed Semerkandî, yazıp getirdiği En'âma karşılık 27 cemaziyelâhir 917 tarihinde 3000 akçe ihsâna nâil olmuştur (Na : 184).

ap) Bedrûddin bin Hasan-ı Mekkî'nin getirdiği Hazret-i Ali tarafından yazılmış Kur'ân-ı Kerîm mukabilinde 9 şaban 916 tarihinde mumailyeh ihsana nail olmuştur (an. maddesiyle Na : 160 a müracaat). 20 000 akçe ihsâna lâylık görülmüşse de o tarihte kendisine 10 000 akçesi tediye edilmiş; 27 receb 917 de Hazineden mütebâki 10 000 akçesi verilerek ihsân 20 000 akçeye iblâğ ve ikmâl edilmiş ve Kur'ân-ı Kerîm kendisine verilmiştir (Na : 188).

ar) Ulûfecilerden rus Hasan, yazıp getirdiği Kur'ân-ı Kerîme mukabil, 917 ramazanının ilk günü 1000 akçe ihsan almıştır (Na : 191).

2. — Seccâde ve halî getirenler ve gönderenler :

a) Halî - dokuyucu (kalîce-bâf) İlyas, seccâde getirmiştir; kendisine Haznedarbaşı ma'rifetile 900 akçe in'âm olunmuştur (Na : 4).

b) Akkoyunluların son hükümdârı Uzun Hasan Beyin hemşiresi tarafından hediyeye edilmiş olan iki büyük halîyi getiren tâcir Şerefeddin Ali'ye 23 sevvâl 909 tarihinde 5000 akçe ile Bursa çatmasından bir elbise ve ayrıca «âdet-i dînârî ve çâvûşî» olmak üzere 950 akçe in'am olunmuştur (Na : 13).

c) Kalîce-bâf Nasûh, dokuyup getirdiği halî karşılığı 26 rebiulâhir 910 da 2000 akçe in'âma mazhar olunmuştur (Na : 25).

ç) Çizmeci sipâhî Mahmud, sahtiyandan ma'mûl büyük bir seccâde getirmiştir; kendisine 18 cemaziyelâhir 911 de 4000 akçe ihsan olunmuştur (Na : 58).

d) Kalîce-bâf İsmâîl'in getirdiği halî mukabilinde kendisine 13 ramazan 911 de 1500 akçe ihsân verilmiştir (Na : 69).

e) Kalîce-bâf İskender, bir halî getirmiştir, 13 Ramazan 911 de 1500 akçe ihsân almıştır (Na : 69).

f) Kalîce-bâf Hızır'a getirdiği halî karşılığı olarak 6 rebiulevvel 915 tarihinde Hazine-darbaşı ma'rifetile 800 akçe in'am olunmuştur (Na : 136).

h) Hâssa Halî - dokuyucuları cemâatini (Cemâat-i Kalîcebâfân) teşkil eden 19 kişiye 26 rebiulevvel 917 tarihinde 3245 akçe in'am olunmuştur (Na : 180).

(Bu cemâate Beyazîd camii halîlarının dokutulduğu şüphesizdir. Çünkü Hâssa sanat ve hîrfet cemâatleri, Saray ve mîrî ihtiyaçları temin maksadıyla tesis ve teşkil edilmiştir.)

3. — Kandil, fener, âvîze ve askı getirenler :

a) Camci (câmger = cam san'atkârı) Yusuf, ayna satılısı sırcadan ma'mûl küre (top) askılarla cam kandiller getirmiştir; 4 ramazan 909 da 3000 akçe nakd ile kırmızı kemhâdan mamûl mîrâhûrî elbiseden ibaret in'âma nâil olmuştur (Na : 11).

b) Câmger Acem Veli, fener getirip 25 ramazan 909 da 1000 akçe ihsân almıştır (Na : 12).

c) İznikli Mehmed, İznik çinisinden mamûl kandiller getirmiştir; kendisine 10 şaban 910 da 2000 akçe ihsân olunmuştur (Na : 30).

- ç) Arab Hacı Ali'ye getirdiği kandile karşılık 16 cemaziyelevvel 911 de ihsân olarak 600 akçe verilmiştir (Na : 47).
- d) Kazancı (Kazganî) Hacı Ali, altın yıldızlı, kafes oymalı bakır kandil (kindîl-i mis-i müşebbek-i mutallâ) ile başkaca bakır ma'mûllerî getirmiştir; 20 cemaziyelevvel 911 de 6000 akçe ihsân almıştır (Na : 48).
- e) Evrenos, kandil getirip 21 cemaziyelevvel 911 de 200 akçe ihsâna nâil olmuştur (Na : 49).
- f) Terzi (hayyât) Mustafa, ipekten mamûl (harîr-duhte) top askı getirmiştir, 23 cemaziyelevvel 911 de 300 akçe ihsâna lâyik görülmüştür (Na : 51).
- g) Hamza, ayna satılısı sırcadan ma'mûl askı (tob-ı âyine) getirip mukabilinde 27 cemaziyelevvel 911 de 2000 akçe in'ama mazhar olmuştur (Na : 53).
- h) İsa, ayna satılısı sırcadan ma'mûl küre askı (Tob-ı âyine) getirmiştir; kendisine 7 cemaziyelâhir 911 de ihsân olarak 700 akçe verilmiştir (Na : 55).
- i) Kazzâz Hacı Kemâl, ipekten ma'mûl top askı (tob-ı harîr-dûhete) getirmiştir; 14 cemaziyelâhir 911 de 2000 akçe ihsân ile taltif edilmiştir (Na : 57).
- j) Sipâhîogullarından Yusuf, Beyazîd camii kandillerinin tezyinatını nakşedip 10 şaban 911 de benek kumaştan bir elbise alarak in'am görmüştür (Na : 67).
- j) Kudüslü Ramazan, Kudüs'ten kandiller getirmiştir; 15 rebuilevvel 912 de 5000 akçe ihsân almıştır (Na : 79).
- k) Halîlürrahmânî Halil'in getirdiği âvîze karşılığı olarak kendisine 22 ramazan 916 da 1000 akçe ihsân olunmuştur (Na : 166).

4. — Taştan, mermerden ma'mûl top getirenler :

- a) Senk-tırâş Haci'nın getirdiği mermerden ma'mûl nakuşlu top karşılığı olarak kendisine 16 cemaziyelevvel 911 de 3000 akçe ihsân verilmiştir (Na : 47).
- b) Senk-tırâş Haci, kafes oymalı (müşebbek) taştan ma'mûl top getirip mukabilinde 21 safer 912 tarihinde 1000 akçe ihsân almıştır (Na : 80).
- (Senk-tırâş Haci'nın getirdiği bu musanna' mermer topların —kürelerin — askı olarak kullanılmış kullanılmadığı meçhûldür. Beyazîd camiinin cümle-kapusu ile şadırvan avlusunun cümle-kapusunun ve kapularının kemerleri ve rivakların sütunları üstündeki müşebbek kız - memelerinin (yarım küre şeklindeki rozetlerin) de bu san'atkârin eseri olduğu muhtemeldir.

5. — Kur'ân-ı Kerîm eczâsı mahfazaları ve keseleri ile rahle getirenler :

- a) Bursali kalib-ger Şemseddin, Kur'ân-ı Kerîm eczâsı mahfazası (sandûk-i mukattai) getirmiştir; 22 cemaziyelâhir 912 de 3000 akçe ile Bursa beneğinden bir elbise alarak in'ama mazhar olmuştur (Na : 83).
- b) Topçular cemâatinden, demirci (haddâd) Ayas'ın getirdiği pirinçten ma'mûl rahle mukabilinde kendisine 20 muharrrem 913 te 2000 akçe in'am olunmuştur (Na : 90).
- c) Cebeçilerden kazzâz Yusuf Kur'ân-ı Kerîm kesesi getirmiştir; 26 ramazan 916 da 1500 akça in'ama mazhar olmuştur (Na : 167).

6. — Mum ve nahil getirenler :

a) Hacı Mahmud, getirdiği nahil mukabilinde 16 cemaziyelevvel 911 de 1000 akçe ihsân almıştır (Na : 47).

b) Azeblerin getirdikleri nahil karşısında kendilerine 16 cemaziyelevvel'de 2000 akçe ihsân olunmuştur (Na : 47).

c) Kisbî, bal-mumundan nahil getirmiştir; 19 cemaziyelâhir 911 de 2000 akçe in'ama nâil olunmuştur (Na : 59).

Camiin 909 safer ayından sonraki inşaatı sırasında kaydedilen — teferruata âid — malumat, yazdıklarımdan ibarettir.

İnşaatın başladığı 906 yılı sonundan 909 yılı başına kadar geçen müddet içinde inşaat işlerine kimlerin memur edildikleri meçhûl ise de 909 yılı başından itibaren inşaatın hitamî tarihine kadar vazife görenleri öğrenmiş bulunmaktayız :

İnşaatın idarecileri, bina nâzırı mirlivâ Mustafa Bey, bina emini Hüsam Bey, bina kâtibi Hüsam, İstanbul Yeniçerileri Ağası Aydin Bey, bina mu'temedleri ile İstanbul Yeniçerileri yayabaşlarından; mimarları da, mimar Yakub-Şâh ile halifeleri Ali ve Yusuf'tan mürekkebdir (Na : 5, 14, 21, 42).

İnşaatta İstanbul Hâssa acemioğlanları, İstanbul Yeniçerileri acemioğlanları ve İstanbul yeniçerileri çalıştırılmışlardır (Na : 6, 17, 22, 41, 50, 24) ¹².

II

BEYAZID MEDRESESİ

Beyazid medresesinin inşasına 912 yılı başlarında geçtiği, belki teberrüken sene başı olan muharremin ilk günü başlandığı anlaşılmaktadır. Medrese temeli atıldığı zaman, Kiler - emini marifetile 15000 akçe, tasadduk tarikiyle, ihsân olunmuştur (Na : 76). Bu parının medrese inşaatında çalıştırılan Yeniçeri teşkilâti cemaatleri efradına tevzi edildiği şübhесizdir. Tasadduk tarihi, 7 muharrem 912 dir.

Medresenin bina eminliğine sipâhi-oğullarından (ebnâ-i sipâhiyândan) Solak-oğlu Ali (Ali bin Solak), kâtibliğine Hacı Ali tâyin olunmuş; mimarlık vazifesi de, Yakub-Şâh'ın iki halifesinden biri ve ikincisi olan Papas-oğlu Yusuf'a (Yusuf bin Papas'a) verilmiştir. 20 rebiulevvvel 913 tarihinde, medresenin hitâm-ı inşââtı vesilesiyle olsa gerek, bu üç zât, in'am-ı Pâdişâhiye nâil olmuş; Ali bin solak ile mimar Papas oğlu Yusuf, Bursa beneğinden; Hacı Ali de, münakkas Bursa kumasından birer elbise ile tâltîf edilmişlerdir.. Mimar Yusuf'a ayrıca 2000 akçe in'am olunmuştur (Na : 91) ¹³.

III

BEYAZID MEKTEBİ

Mekteb (Muallim-hâne = Mekteb-hâne) binâsının inşasına medresenin inşası zamanında başlandığı tahmin olunabilir. İnşaatın medrese inşaatı gibi rebiulevvvel 913 ayı başı-

¹² Eskidenberi hayrât ve mirî binalarla tesislerin inşasında ve alelulumum sosyal hizmetlerde askerler çalıştırılmış ve askeri vasıtalar kullanılmıştır. Meselâ: Eyyûbî, manzum Pâdişâh - nâme'sinde Kanuni Sultan Süleyman'ın Kırk - Çeşme su yollarının inşaatında askerlerin nasıl çalışıklarını bütün hususiyetleriyle tasvir ve tavsif etmiştir. (Rifki Malûl Meric, Mimar Sinan monografisi.)

¹³ Mimar Yusuf'un inşaatı idare etmek üzere tavzif edildiği, Ya'kub - Şâh'ın medrese projesini tatbika memur olduğu şüphesizdir.

na doğruveyâ o ay içinde ikmâl edildiği ve hemen tedrisâta başlandığı, 20 rebiulevvel 913 tarihinde mektebin muallimi ile kalfasına (halifesine) ve talebesine (gilmanına) tasadduk edilen ihsânlardan anlaşılmaktadır (Na : 92).

IV

BEYAZID CAMİİNİN SUYU

Beyazîd camiine su getirme işine ne vakit başlandığı meçhuldür. Fakat 3 receb 911 tarihinde, suyun camie geldiğini müjdeleyen su-yolcu Mehmed'le yeniçi Bayram'a biner akçe ile münakkas Bursa kumaşından birer kat elbise in'am edildiğini bildiren kayıddan su yolu inşaatının 911 yılı receb ayı başında veya cemâziyelâhir ayı sonlarında sona erdiği anlaşılmaktadır (Na : 62).

6 receb 911 tarihinde bu yeni su - yolu inşaatında hizmet eden 21 kişiden mürekkeb cemâate (cemâat-i hademe-i râh-i âb-i cedîde) — 1000 er akçeden — 21 000, cami ve müştemilâtının su - yolu hizmetini gören ulûfeciler cemaatine (cemâat-i ulûfeciyâna) — 25 ulûfeciye 1000 er akçeden — 25 000 akçe, yeni su - yolu kâtibi ebnâ-i sipâhiyândan Hüseyin'e — getirilen su için — düşürdüğü tarihten dolayı 1000 akçe ile Bursa'nın benek kumaşından bir kat elbise (Na : 63); 14 ramazan 911 den şevvâl 911 sonuna kadar devam eden in'am - 1 âm başında Hâssa su - yolcularının 7 kişiden mürekkeb çıraklı cemaatine (cemâat-i sâgirdân-i hademe-i râh-i âb-i Hâssaya) 427 akçe (Na : 70, 71); 27 şevvâl 911 tarihinde, yeni su-yolunun masraf emini (emin-i harc-i râh-i âb-i cedîd) ebnâ-i sipâhiyândan ahir kethudası Mehmed'e 2000 akçe ile benek elbise, mezkûr su yolunun masraf kâtibi ebnâ-i sipâhiyândan Hüseyin'e ve su-yolu hizmetinde çalışmış olan Büyüklü Zaîm Ali'ye 1000 er akçe ile benekten elbise, İstanbul kalesi içinde su - yolu inşaatında vazife görmüş olan ebnâ-i sipâhiyândan Üsküblü Hamza'ya münakkas Bursa kumaşından bir elbise (Na : 72) in'am olunmuştur.

1 Ramazan 917 de in'am olarak su - yolunun muhasebesi vazifesini gören — ebnâ-i sipâhiyândan — Anadolulu Ya'kub'a müzehheb kadifeden mîrâhûrî ile Bursa beneğinden elbise; su - yolcu Hayreddin ile ebnâ-i sipâhiyândan Mehmed bin Emîr Sinân'a birer kat Bursa alaca kadifesinden mirâhûrî elbise verilmiştir (Na : 190).

V

BEYAZID CAMİİ VAKFIYESİ

II. Sultan Bâyezîd'in müteaddid vakfiyeleri vardır. İstanbul'daki câmiinin arabça vakfiyesini Rumeli Kadıaskeri Mevlânâ Abdurrahman Çelebi kaleme almıştır. Müşârûnileyhe gördüğü vazife mukabilinde 29 şevval 911 tarihinde 15 000 akçe ile Bursa çatmasından bir kat elbise in'am olunmuştur (Na : 73) ¹⁴.

Beyazîd camiinin Vakıflar Umum Müdürlüğünde mahfûz cemâziyelâhir 911 evâlinde kaleme alınan türkçe vakfiyesinde «Mahrûse-i İstanbul'da Sarâyî atîk civârında hâl-i sîhatinde ve kemâl-i akında rizâ-i Hakk için bir âli câmi' ve civârında bir muallim-hâne ve bir imâret ve matbahları ve kilerleri ve sâyir tevâbii ve levâhiki ile binâ eyledi ve hâric-i şehirden su getürüb câmi-i şerîfde şâdireân ve mezbûr matbahda ve gayrîde çeşmeler idüb ol suyu anda icrâ etdi ve bu cümle vakf itdi ve bunların masâlihi için ve gayrî

¹⁴ Edirne'deki II. Bâyezîd (Yeni İmaret) camiinin (hitam-i inşâati 893) vakfiyesini Limbos sâbık kadısı Mevlâna Muhyiddin türkçeye terceme etmiş; 11 Receb 913 tarihinde 2000 akçe; mezkûr vakif-nâmeyi yazan Mehmed Efşânî de, aynı tarihte 500 akçe ihsân ile taltif edilmişlerdir. (Na: 99)

hacetter için ki zikrolunur İstanbul nahiyesindeki karyeleri tevabii ve levahiki ile ve ba'zi mezrealar ki cümlesi İstanbul hâsları dimekle ma'rufdur ve kendünün emlâk-i mevrûsesidir ve bunlardan gayri kurâdan ve arâziden ve sâyir akarâtdan ki tefâsîli bu meçelle-i şer'iyyede inşâallahü teâlâ zîr olunur vakf eyledi...» denilmekte olduğuna ve türkçe vakıfnâme 911 cemaziyelevveli başlarında tanzîm edildiğine göre, cami ile müştemilâtı ve su yolları inşaatinin vakfiye tarihinden evvel sona erdiğini kabul etmek lâzım gelmektedir. Muallim M. Cevdet Bey yazmasındaki kayıdlar ise, bu inşaattan bir kısmının vakfiye tarihinden sonra ve muhtelif tarihlerde ikmâl edildiğini bildirmektedir. Nitekim, vakfiyede camie vakfedilen gelir kaynağı binaların inşa tarihleri de, hem bu yazma vesikada, hem diğer kaynaklarda vakfiye tarihinden muahhardır :

Vakfiye'de camie vakfedildiği bildirilen binalardan biri, Selânik'deki kervansaraydır. Muallim M. Cevdet Bey yazmasında bu kervansaraya ait kayıtlar, binanın vakfiye tarihinden üç buçuk sene kadar sonra inşa edildiğini göstermektedir (Na : 133, 134) ve «kârbân-sarây-ı cedîd» terkib-i tavsiâsiyle zikredilmektedir.

Yine vakfiyede Bursa'da «bir azâm kârbân-sarây» in vakfedildiği yazılıdır. M. Cevdet Bey yazmasındaki kayıdlara göre, bu kervansaray da, vakfiyenin tanzîm edildiği tarihten iki buçuk seneden daha fazla bir zaman sonra inşa edilmiştir (Na : 104, 105). Bursa şer'i sicilleri delâletiyle, kervansarayı (Pirinc hanının) 913 senesi muharremi ile 914 senesi rebiullevveli arasında inşa edilmiş olduğunu sahâtle öğrenmiş bulunmaktayız¹⁵. Buna göre kervansaray inşaatinin hitamı tarihi ile vakfiyenin tanzimi tarihi arasında iki sene dokuz aylık bir fark vardır (VI. Bursa kervansarayı fasnâsına müracaat).

Cami mülhakatı (medrese, mekteb ve su-yolu gibi tesisat) ile camie vakfedilen bu iki kervansaraya aid kayıdlar, bu binaların vakfiyenin tanzimi tarihinden çok sonra inşa edildiklerini bildirmektedir. Anlaşılıyor ki, camiin evkâfi olmak üzere inşasına karar verilen binalar ve tesisler, cami inşaatinin hitamını müteakib tanzîm edilen vakfiyeye — inşalarından çok zaman evvel ve inşaları sırasında — derc edilmiş ve belki camiin inşası devam ederken hazırlanan proje ve plânları tatbik edilmeğe başlanmış veya daha sonra tatbik olunmuştur. Bu arada şurasını işaret etmek lâzım gelmektedir : İstanbul'da cami ve mülhakat inşası bitmeden evvel Bursa ve Selânik'teki, hattâ Edirne'deki inşaata başlanmıştır. Bu mütalâamızda haklı olduğumuzu, bilhassa Bursa şer'i sicil kayıdları, itiraz edilemeyecek bir kat'iyetle isbat etmektedir.

Vakfiye'de Beyazîd camii ile mülhakatı için vakf edilen İstanbul hâsları (İstanbul nahiyesindeki karyeler ile tevâbi ve levâhiki, İstanbul mezrealarından bazıları) ve başka yerlerdeki (eyâlet ve sancaklardaki) karye ve araziden mâadâ akar olarak inşa ettirilen ve tesahub edilmiş olan mebânninin de vakf edilmiş olanları sıra ile yazılmıştır :

Selânik'te içinde otuz bir ve dışındaki çevresinde yüz on üç dükkânı ve dört yüz sekzen beş bâb dükkân yeri, ayrıca mahzen ve dükkânları olan bir bezâzistan, bir kervansaray, bir baş-hâne, Yeni - hamam demekle ma'ruf bir hamam, Medrese-i hamam denilen kâfir yapısı diğer bir hamam ile Şengül hamamı diye ma'rûf başka bir kâfir yapısı hamam;

Edirne'de Kale-içi'nde, Yemiş-kapanı kârban-sarâyı namiyle meşhur bir kervansaray;

Bursa'da büyük bir kervansaray ve ona muttasıl dükkânlar.

¹⁵ Sicil : 317, sayfa : 74 (Bursa Müzesi arşivi)

VI

BURSA KERVANSARAYI

Hâlen «Pirinc hanı» denilmekte olan bu kervansaray, 913 yılı muharremiyle 914 rebiülevveli arasında inşa edilmiştir. Mimarı, Ya'kub-şâh bin Sultân-şâh ve mimar halîfesi Ali bin Abdullah'tır.. 913 senesi muharreminde Bursa'ya gelmişlerdir¹⁵. Kervansarayı inşa etişlerine memur edilenlerden biri de, Ulûfeciler cemaatinden Zaîm İbrâhîm'dir (Na : 104).

Kervansarayı (hanın) yeri, Bursa fâtihi Sultan Orhan'ın vakfı idi. İkinci Sultan Bâyezîd, Bursa'nın şimalinde «Atıcılar Pınarı» diye anılan meykinin alt tarafında «Kara Ahmed yeri» denilen — tahminen sekiz müdüllük — bir mezarıyla bu yeri mübadele etmiştir¹⁶.

İkinci Bâyezîd, saray adamlarından Ahmed ve Osman ile, inşaat masrafi olarak, yedi mühürlü kese içinde yüz on bin akçe göndermiş ve bu para, bina emini Ece Bey bin Abdullah ile bina nâzırı Muhyiddin'e teslim edilmiştir¹⁷.

Hanın (Kervaysarayı) kiremidlerini (tuğlalarını) kiremidci Karagöz bin Abdullah imâl etmekte iken vefat etmiş; kendisine peşin verilmiş olan üç bin akçe, zevcesi Dudu (Tûtfî) bint Abdullah'tan geri alınmıştır¹⁸.

Kervansarayı (Pirinc hanının) inşası 914 yılı rebiülevvelinde bittiğinden, su - yollarını inşa edip suyunu getiren Kasım, su - yolu meremmetçiliğine¹⁹; üstâd Hayreddin, hanın daimî meremmetçiliğine²⁰ ve ayrıca Şîrimerd de günde iki akçe cihet ile meremmetçiliğe tâyin edilmişlerdir. Şîrimerd, 917 senesinde vefat etmiş; vazifesi, Hacı Muslıhiddin'e verilmiştir²¹.

Muallim M. Cevdet Bey Kütüb-hanesi yazmasındaki kayıddan öğreniyoruz ki, kervansarayı işgal ettiği sahanın bir kısmı, Hudâvendigâr mîrlivası Mustafa Paşa oğlu Mehmed Bey'in evleriyle dükkânlarının arsalarıdır; Sultan Orhan'ın vakfı olan yer mübadele tarikiyile alınırken bu evler ve dükkânlar da istimlâk ve hedm edilmiş ve yerine «Kârbân - sarây-ı cedid» diye kaydedilmiş olan bina inşa olunmuştur²² (Na : 105).

Vakfiye, kervansaray ile mülhakatını ve vakfinin şartlarını şöyle yazmaktadır :

«... Sevâb-ı azîm ve rızâ-i Rabb-ı Rahîm recâ idüb Mahrûse-i Burusa'da bir azîm kârbân - sarây ve ana muttasıl dükkânlar binâ eyledi ve sahnâda hûb şâdrevân ve çeşmeler ve şâdrevân üstünde bir âlî mescid yaptı ve mescidi ibâdet etmek için ve şâdrevânı ve çeşmeleri halk intifâ' itmek için vakf itdi ve bunların masâlihine ve her gün kendünün ruh-ı azîzi için Kur'ân-ı Azîm okutmağa mezkûr kârbân-sarâyı ve dükkânları cemî' tevâbi-

¹⁶ Sicil : 314, sayfa : 35 (ayni arşiv)

¹⁷ Sicil : 21, sayfa : 6 (ayni arşiv).

¹⁸ Sicil : 21, sayfa : 179 (ayni arşiv).

¹⁹ Sicil : 20, sayfa : 65 (ayni arşiv).

²⁰ Sicil : 20, sayfa : 67 (ayni arşiv).

²¹ Sicil : 23, sayfa : 61 (ayni arşiv). - Bu malûmat, merhum dostum Kâmil Kebeci Bey'in «Bursa Hanları» ndan alınmıştır. Bursa Müzesi Müdürü, Eski eserler ve Müzeler Umum Müdürü telefonla bizzât verdiği emre rağmen, bu sicil kayıtlarının fotoğrafla istinsahına müsaade etmemiştir.

²² Kervansarayı muhtelif zamanlarda tâmir edildiğini sicil kayıtları bildirmektedir. Hâlen kervansarayı bir kısmı mevcuddur; büyük bir kısmından eser yoktur. Bu arada şâdrevan da, cami (mescid) de yıkılmış; ortadan kaldırılmıştır. Çeşmeler de aynı akibete uğramıştır. Binaya sonradan tasarruf edenler, muhtelif aksamını diledikleri gibi tâdil etmişlerdir. Mimarı Ya'kub-şâh bin Sultân-şâh'ın ismini de ihtiva eden kitabesinin üstü, çimento ile sıvanmış, kapatılmıştır.

İyle vakf eyledi... Ve şöyle şart eyledi ki vakfi yede sâbikan mezkûr olan câmi-i şerîfe (İstanbul'daki Beyazîd camiine) ve İmâret-i Âmireye kim mütevelli olursa mezbûr kârbân-sarâya dahî ol ola Kârbân-sarâye ve dükkânlar bi-cümletihî âmile icâreye ve mukata'a ya kat'an virilmeye Belki nâzır-ı evkaf-ı mezkûre mütevelli ma'rifetîyle bir emîn sâlih kimsei anda emîn nasb ide..... Ve meremmete muhtâc olan yerleri meremmet itdire...»

Kervansaray ve mülhakatı işlerini görmek üzere bir câbi, bir kâtib, bir kervansaray hâdimi, bir kurşuncu, bir su - yolcu, bir de (üstâd neccâr ve bennâ bir kimse olmak kaydıyle) bir meremmetçi; mescid hizmetleri için bir imam, bir müezzin, bir kayyim, bir mu'arif, içlerinden biri reis olmak üzere beş cüz'-hân ile İstanbul'daki Beyazîd camiinde Kur'ân okumak üzere doksan cüz'hânın istihdam veya tavzîf edilmesi, vâkifin şartlarındandır.

Vakfiyede kervansaray iradından İstanbul'daki Beyazîd camiinin idaresi, tamîr ü termîmi ve sairesi için bir şey tahsis edilmiş değildir. Îrâdin gereken bir kısmının vâkifin ruhu için İstanbul'daki camiinde Kur'ân-ı Kerîm okumak üzere doksan cüz'hâna verilmesini şart etmiş ve bu suretle Kervansaray vakfı ile Beyazîd camii arasında cüz'î bir münasebet tesîs eylemiştir.

VII

SELÂNİK KERVANSARAYI

Vakfiyede Beyazîd camiine — inşa ve temellük yollarıyla — vakf edilen Selânîk'teki mebâni arasında ismi geçen İkinci Bâyezîd Kervansarayı Bursa'daki kervansaraydan sonra inşa edildiğini, Muallim M. Cevdet Bey yazmasındaki 16 ve 18 muharrem 915 tarihli kayıtlardan öğreniyoruz.

Bina emanetine kapu - oğlunu (gulâm-ı Der) Yahya, kitabetine kâtib Hasan, mimarlığına da Yusuf (bin Papas) tâyin edilmiştir. (Na : 133, 134).

Bina inşaatının ne zaman başlayıp ne zaman bittiğine dair bir kayıd yoktur. Yalnız 16 ve 18 muharrem 915 tarihli in'am kayıtlarından inşaatın o tarihte henüz devam etmekte olduğu tahmin olunabilir.

VIII

EDİRNE KERVANSARAYI

Vakfiyede İstanbul'daki Beyazîd camiine vakf edilen mebâni arasında Edirne'de Kale-içinde «Yemiş Kapanı Kârbân-sarâyı» demekle ma'ruf bir kervansarayı da vakf edilmiş olduğu yazılıdır. Bu bina hakkında başkaca bir bilgi elde etmek henüz mümkün olmadı.

Edirne'de, bugün, bu bina mevcud değildir.

IX

KOZA HANI

İkinci Sultan Bâyezîd tarafından İstanbul'daki imaretine (cami, medrese, mekteb, imaret ve su-yolları ile sair mülhakatına) akar olmak üzere, Bursa'da bir kervansaray (han) daha inşa ettirmiştir olduğunu Bursa şer'i sicillerinden öğrenmiş bulunmaktayız :

«Hân-ı cedîd-i evvel» isminden de sarahaten anlaşıldığına göre, bu bina, Sultan Bâyezîd'in Bursa'da inşa ettirdiği vakf hanların (kervansarayların) ilkidir. Bugün «Koza hanı» deinlen bu bina, muhtelif zamanlarda «Sîm-keş hanı», «Sîrma-keş hanı», «Beylik ker-

vansaray», «Beylik hân-i cedîd-i Âmire», «Beylik yeni kervansaray» isimlerini almıştır. Bugün, Pirinc hanına nisbetle, daha ma'murdur; târibeden ve ta'dilden daha çok masun kalmıştır. Mescidi de yıkılmış değildir.

Koza hanının yeri muhtelif kimselerden 895 rebiulâhirinde satın alınmıştır²³. Bina emini, Şücâ' bin Karaca; kâtibler de, Hacı Yusuf bin Abdullah, Hayreddin bin Hamza ve Kemâl beylerdir. Hanın inşasına sarfedilecek parayı Hâssa Harâc-emîni Hayreddin Hudâdâd'dan ve Hâssa Harâc-emîni Ali bin Muhyiddin'den almışlardır. Hanın mimarı da, Abdülâli bin Pûlâd-şâh'tır²⁴.

Kayıdlardan anlaşıldığına göre, hanın inşasına 895 yılı rebiulâhiri içinde veya pek az zaman sonra başlanılmış; 896 yılı zilka'desinin 25 ci perşembe günü ikmâl edilmiştir²⁵.

İnşaatı on dokuz ay süren bu muazzam hanın (kervansarayı) — inşasına on sene sonra (906 yılı sonunda) başlanılan — İstanbul'daki Beyazid camiine irad olarak bina edildiğilarındaki rivâyeti kabul etmek mümkün değildir. Ancak hanın sonradan Beyazid camii evkafına ilhak edildiği düşünülebilir.

X

BEYAZID CAMİİ VAZİFEDARLARI

Vakfiyede her birinin vazifeleri, kendilerinde bulunması lâzım gelen vasıflar, alacakları ücretler bir bir kaydedilmiş olan²⁶ vazife sahiblerinin mikdarı, büyük bir yekûn tutmaktadır²⁷:

a) *Hâtîb* — Ücreti, her gün, yermi beş akçe.

Camiin hitabet vazifesine ilk defa Mevlânâ Bedreddin bin Râstgîr tâyin edilmiştir. Kendisine 16 rebiulâhir 912 de 3000, 19 rebiulâhir 913 te 3000, 3 cemaziyelâhir 915 te — Fâtih ve Ayasofya camilerinin hatibleriyle birlikle — 3000; 29 zilhicce 915 te — yine onlarla beraber — 3000; Mekke'ye giderken de 26 muharrrem 914 tarihinde 15000 akçe ihsân olunmuştur (Na : 82, 94, 138, 144). Mumaiylehe «Veled-i Urcûn-zâde» halef olmuştur (Na : 157).

Veled-i Urcûn-zâde, Mevlânâ Bedreddin'in tekaüdü ihtiyar etmesi veya vefatı üzerine hitabet vazifesine tâyin edilmiş olsa gerektir. Mumaiylehe 9 cemaziyelâhir 916 da 3000; 12 zilka'de 916 da 3000; 23 şaban 917 de — Fâtih ve Ayasofya camileri hatibleriyle beraber 3000 akçe ihsân olunmuştur (Na : 157, 169, 189). Veledi Mevlânâ Urcûn, daha evvel camiin ser-mahfili olarak vazife görmüştür (Na : 97).

b) *İki imam* — (Mütevelli ihtiyariyle nevbetle vazife görmek üzere). Her birinin ücreti, her gün, on akçe.

İmamlık vazifesine intihab ve tâyinin cami inşaatının hitamından evvel yapıldığı, yazmış olduğu En'âmi Pâdişâh'a arzu takdim eden Beyazid camii imamına (İmam-ı İmâret-i cedîd-i Hazret-i hallede mülkehû'ya) 22 şaban 910 tarihinde ihsân edilmiş olan 1000 akçenin kaydından anlaşılmaktadır (Na : 31). İmam gibi diğer vazife sahiblerinin tâyinleri de aynı tarihte icra edilmiş olsa gerektir.

²³ Bursa şer'i sicilleri, Na : 7, sayfa : 423 (Bursa Müzesi Arşivi).

²⁴ Bursa şer'i sicilleri, Na : 8, sayfa : 192 (Aynı arşiv).

²⁵ Bursa şer'i sicilleri, Na : 8, sayfa : 213 (Aynı arşiv).

²⁶ Meselâ : Hatîb, âlim, müttaki, mücevvid; imamlar, âlim, müttaki, ehl-i tecvîd ve Kur'ânı iyi bilir ve gökcek okur kimseler olacaklardır.

²⁷ Evliya Çelebi, 2040 hademesi olduğunu kaydediyor, C. I, s. 144.

Pâdişah'ın iki imamına 5 receb 915 tarihinde — 1000 er akçeden — 2000; ayrıca camiin bir imamına yâni Mevlânâ Veled-i Saru Ya'kub'a aynı tarihte 1000, camiin iki imamı ile diğer vazifelilerine — yekûn hâlinde — 8 ramazan 916 da 40 100; imam Veled-i Saru Ya'kub'a 12 ramazan 916 da 1000, camiin imamına (herhalde Veled-i Saru Ya'kub'a) 23 şaban 917 de 1000 akçe ihsân olunmuştur (Na : 139, 163, 164, 189).

c) *On devir-hân* — Ücretleri, her gün, üçer akçe... Biri, *Ser-mahfil...* Yevmî ücreti, altı akçe.

Sonradan camiin hatibliğine tâyin edilmiş olan (Na : 157) Veled-i Mevlânâ Urcûn'un, camiin ilk defa tâyin edilen ser-mahfili olduğu anlaşılmaktadır. Mumaileyhe 17 cemaziyelâhir 913 tarihinde 1000, iki oğluna da — beşer yüzden — 1000 akçe ihsân olunmuştur (Na : 97).

Mevlânâ Veled-i Urcûn'un — ismi tasrih edilmemiş olan — halefi ser-mahfil ile diğer cami vazifelilerine 8 ramazan 916 da — top yekûn — 40 100 akçe ihsân dağıtılmıştır (Na: 163).

c) *Medh-hân* (Na't-hân) — Ücreti, her gün, beş akçe.

d) *Muarrif* — Ücreti, her gün, beş akçe.

Camiin ilk muarifi olduğu tahmin ve kabul edilebilecek olan Muslihiddin, 28 ramazan 914 tarihinde 300 (Na : 122); 3 cemaziyelâhir 915 te 500 (Na : 138); 5 receb 915 te 500 akçe ihsâna nâil olmuş; cami vazifelilerine 8 ramazan 916 da dağıtılan 40 100 akçe ihsânından hissesine düşen mikdari almıştır (Na : 163), 22 şaban 917 de de, diğerleri arasında, kendisine 500 akçe ihsân edilmiştir (Na : 189).

e) *Otuz ciüz-hân* — Reâsin ücreti, her gün, üç, diğerlerinin ikişer akçe.

f) *Beş En'âm-hân* — Yevmî ücretleri, beşer akçe.

g) *İki Yâsin-hân* — Günlük ücretleri, dörder akçe.

h) *Yirmi Tevhîd-hân* — (Her bîri günde 3500 kerre Kelime-i tevhîd okumak üzere). Reâsin, günde üç; diğerleri, ikişer akçe.

i) *On musalli* — (Her bîri, biner salevât getirmek üzere). Reâsin ücreti, her gün, üç; diğerlerinin ikişer akçe.

j) *Sekiz müezzin* — Yevmiyeleri, beşer akçe.

Camiin müezzinlerine — diğer vazifelilerle beraber — 5 receb 915 te 2000 akçe (Na : 139); 8 ramazan 916 da dağıtılan 40 100 akçeden hisselerine düşen miktar (Na : 163); 23 şaban 917 de yine 2000 akçe ihsân edilmiştir (Na : 189) ki, sekiz müezzinden her bîri, yüz eli akçe almış demektir.

k) *Muvakkît* — Yevmî ücreti, on akçe²⁸.

Beyazîd camiinin ilk muvakkîti, Muhyiddîn-i arab'dır. Kendisi 14 şaban 913 tarihinde 2000 (Na : 103); 20 zilhicce 914 te, telif etiği risaleyi Pâdişâh'a arzu takdim etmiş, câize olarak 3000 (Na : 129); 9 zilkâde 916 da 2000 akçe ve çuha ile murabba'dan ma'mul elbise (Na : 168) in'am ve ihsâna mazhar olmuştur.

²⁸ Evliya Çelebi, «Muvakkîtin ulûfesi, şart-ı vâkif üzre, cümleden ziyadedir. Çünkü, memâlik-i İslâmda ne kadar gemici varsa Bâye id muvakkîtine muhtacırlar. Zira, kiblesi, keşf-i kerâmet mahsûlüdür. Kefere üstâd mûneccimleri de, mîkat ve kible - nûmâlarını Bayezid camiinde tashîh ederler.» demektedir, C. I, s. 144.

k) *Noktacı* — Yevmî ücreti, üç akçe.

Beyazid camiine ilk defa tâyin edilen noktacı, Dervîş Mahmud'dur. Camiiin diğer vazife sahibleri ile beraber 5 receb 915 te 250; 23 şaban 917 de de yine 250 akçe ihsân almıştır (Na : 139, 189).

l) *Dört namâz-güzâr* — Ücretleri, günde beşer akçe.

Bunların vazifeleri, geçmiş namazları kaza etmektir.

m) *Bedel-i hacc* — Her yıl 5000 akçe.

Beyazid camii vâkıfına vekâleten hacca gidenlere her yıl 5000 akçe bedel vakfedilmişdir. Ancak bedel alarak gidecek olanların daha evvelden kendi nefsi için hacc farızasını ifa etmiş olmaları şarttır.

n) *Dört çerâgci* — Gündelik ücretleri, dörder akçe.

5 receb 915 de, diğer cami vazifelileri ile birlikte, 1000 (Na : 139); 23 şaban 917 de de, Fatih ve Ayasofya camileri çıraklıları ile birlikte verilen 3000 akçelik ihsânın hisselerine düşen mikdari (yâni 1000 akçe) ihsân almışlardır (Na : 189).

o) *Altı kayyim* — Yevmî ücretleri, dörder akçe.

5 receb 915 te 1000, 23 şaban 917 de de 1000 akçe ihsâna nail olmuşlardır (Na : 139, 189).

ö) *Dört ferrâş* — Ücretleri, her gün dörder akçe.p) *Bohuri* — Yevmî ücreti, dört akçe.. Bohur havayıcı için her gün altı akçe.

Beyazid camii bohurculığına ilk defa tâyin edilen Murad, 5 receb 915 te 250; 23 şaban 917 de de 250 akçe ihsân almıştır (Na : 139, 189).

r) *Hâfiż-i masahif* — Günlük ücreti, dört akçe.

Bu vazifeye ilk tâyin edilen Musa'ya 15 ramazan 912 tarihinde 100 (Na : 88), 5 receb 915 te 100 (Na : 139); 23 şaban 917 de de yine 100 akçe ihsân olunmuştur (Na : 189).

s) *İki ferrâş-i halâ* — Ücretleri, her gün, üçer akçe.ş) *İki ibrikci* — Yevmî ücretleri, ikişer akçe.t) *İmâret şeyhi* — Ücreti, her gün, yirmi akçe.

Muallim M. Cevdet Bey yazmasında ismi kaydedilmemiş olan İmaret Şeyhine 13 ramazan 916 da 500 (Na : 165); 23 şaban 917 de de 500 akçe ihsân edilmiştir. 8 ramazan 916 tarihinde Beyazid camii ve mülhakatında vazife görenlere verilen 40 100 akçeden de kendisine isabet eden mikdari (500 akçeyi) almıştır (Na : 163).

u) *Kilerci* — Yevmî ücreti, beş akçe.ü) *Dört nakib* — (İkisi aş, ikisi ekmek nakibi)... Günlük ücretleri, üçer akçe.v) *Altı aşçı* — Reis'in günlük ücreti, altı akçe; diğerlerinin, beşer akçe.z) *Altı Emekçi* — Yevmî ücretleri, dörder akçe.aa) *İki kapucu* — Gündelikleri, ikişer akçe.ab) *Bağday doğücü* — Yevmiyesi, dört akçe.ac) *Dört pirinc eridici* — Günlük ücretleri, birer akçe.

- aç) *Anbarci* — Ücreti, her gün, dört akçe.
- ad) *Oduncu* — Gündeliği, iki akçe.
- ae) *Odun yarıcı* — Gündeliği, bir akçe.
- af) *Et hammali* — Gündeliği, üç akçe.
- ag) *İki gassâl-i suhûn* (kab-kacak yuyucu) — Yevmiyeleri birer akçe.
- ah) *İki bevvâb-i âhûr* — Gündelik ücretleri, ikişer akçe.
- ai) *Üç meremmetçi* — Ücretleri, her gün, beşer akçe.
- ai) *İki mu'temed* (biri, meremmetcilerin, biri, su - yolcuların) — Yevmî ücretleri, dörder akçe.
- aj) *Kurşuncu* — Yevmî ücreti, üç akçe.
- ak) *Altı su-yolcu* — Gündelikleri, beşer akçe.
- al) *Dört su-yolcu şâgirdi* — Yevmiyeleri, birer akçe. Üstâd olmağa liyakat gösteren şâgirdde, iki akçe.
- am) *Muallim* (otuz nefer oglancıklara ders okutacak liyakat sahibi bir zat) — Ücreti, her gün, sekiz akçe.

Muallim M. Cevdet Bey vesikasında 20 rebiulevvel 913 tarihinde 1500 akçe ihsân aldığı «muallim-i muallim-hâne-i imâret-i cedid-i Hazret-i hallede mülkehû» diye mukayyed bulunan ilk muallimin de, halifesinin de isimleri, müteakiben tutulan kayıtlarda da târih edilmemiştir. Muallime 17 ramazan 917 ve 4 ramazan 917 tarihlerinde de bin beşer yüz akçe ihsân edilmişdir (Na : 92, 121, 193).

- an) *Halîfe* (Mekteb halîfesi) — Günde üç akçe.

Bu da, muallim gibi, aynı tarihlerde beşer yüz akçe ihsân almıştır. Talebeye (gil-mânn-i muallim-hâneye) de — hepsine birden — aynı tarihlerde biner akçe ihsan verilmiştir.

- ao) *Melbûsât* — On akçe.

Muallime yılda iki defâ elbise verilmek üzere on akçe vakf edilmiştir.

Ayrıca muallimle halîfesine ve fakîr talebeye aş verilmesi, vakif şartlarındandır.

Mektebe yetîm çocukların alındığını (121) numaralı kayıd bildirmektedir.

XI

HADEME-İ İMARET

Beyazîd camii ve mülhakatında hizmet edenlerin bir kısmına 23 ramazan 917 de top-yekûn 3250 akçe insân olunmuştur (Na : 195).

XII

BEYAZID CAMİİ TEVLİYYETİ

Vezir Yahya Paşa bin Abdullah, Rumeli Beylerbeyi Hasan bin Abdullah, Defterdâr Pîr Mehmed Çelebi el-Cemâlî, Tevkîî Mevlânâ Ca'fer bin Tâci Bey, Kethuda-i bevvâbîn İlyâs bin Abdullâh, Reisü'l-kaidîn Fîrûz ibn Abdullah, Hazine-i Âmire kâtiblerinden Hamîd Ce-

lebi, Mehmed Çelebi, Hızır Bâlî ve Husâm, Kâtib-i Dîvân Mevlâ Ömer, rüesâ-yi muhzirîn Hızır ve İsmail, Defter-i Sultanî masâlihi tezkirecisi Mehmed ve sâir zevâtin şehâdetleriyle 911 senesi cemâziyelâhiri başlarında tânzîm edilen vakfiyede, tevliyet vazifesinin Sultan Bâyezîd tarafından Sadriâzam Mustafa Paşa bin Abdullah'a verildiği, müşarünileyhin de Defterdar Mevlânâ Kîvamüddin Kasım bin Mevlânâ İsa'yı vekil nasbettiği kaydedilmektedir.

Muallim M. Cevdet Bey vesikasında «Mütevelli-i Îmâret-i cedîd-i Hazret-i hallede mülkâhû der - İstanbul» diye kaydedilmiş olan mütevellilerin ilki, Sinan Bey'dir; 9 şevvâl 910 tarihinde Bursa beneğinden elbise ve 4000 akçe in'âm ile tâtil edilmiştir (Na : 33).

Sinan Bey'den sonra Yusuf mütevelli olmuştur. Mumaileye 15 safer 912 de Bursa beneğinden bir elbise ve 4000 akçe in'am olunmuştur (Na : 78).

8 rebiulâhir 913 te Fâtih camii mütevellisiyle birlikte beşer bin akçe ihsâna nâil olan Beyazîd camii mütevellisinin ismi yazılı olmadığından (Na : 93) bu zâtin Yusuf olup olmadığı meçhûl kalmıştır. Çünkü Mevlânâ Muhyiddin, 19 zilkade ve 19 zilhicce tarihlerinde kendisinin halefi olarak görülmektedir; her iki tarihte de, Beyazîd camii muhasebesi neticelerini arz etmesi üzerine Bursa beneğinden birer elbise ile beşer bin akçe in'âma lâyik görülmüştür (Na : 110, 111). Yine muhasebe neticelerini arzı üzerine 6 receb 917 de Bursa'nın müzehheb benek kadifesinden bir mîrâhûrî câme ve 5000 akçe, 17 receb 917 de tek-rar 5000 akçe in'âma mazhar olmuştur (Na : 185, 187).

XIII

BEYAZİD CAMİİ İNŞAATI İDARECİLERİ

Mukaddimenin sonunda arzettiğimiz gibi, inşaatın mübâyea, muhasebe, idare-i masâlih, nazaret ve bunlara mümasil işlerini görenlerle inşatta çalıştırılan yeniçeri teşkilatı mensuplarını sevku idare edenlerin başlarında bulunanlar, bina nazırı, bina emini, bina kâtibi ile mu'temedler ve İstanbul yeniçeri ağasıyle yayabaşlarıdır. Camiin inşasına başlandığı tarihten (906) sonundan 909 cemâziyelâhiri ortasına kadar bu vazifeleri kimlerin ifa ettikleri meçhûlümüzdür. Bina nazırı,, emini ve kâtibi ile yeniçeri ağasından gayrisinin yâni mutemedlerle yayabaşlarının isimleri kayıdlara geçirilmemiş; bunlardan sadece «Cemâat-i mu'temedân», «Cemâat-i mu'temedân-ı binâ» ve «Serhâ-i piyâdegân-ı Yeniçeriyyân-ı İstanbul» diye bahsedilip geçilmiştir. Bina mimarı ile iki halifesinin iştirakiyle teşekkül eden kadrodakilerin teşrifat sıraları söyledir : 1. Bina nazırı, 2. Bina emini, 3. Bina kâtibi, 4. Bina mimarı, 5. İstanbul Yeniçeri ağası, 6. İstanbul yeniçeri yayabaşları, 7. Mu'temedler, 8. Mimar halifeleri...

♦♦

a. — Kayıtlarda «Nazır-ı binâ-i Îmâret-i cedîd der - İstanbul», «Nâzır-ı Îmâret-i cedîdi hallede mülkâhû», «Nâzır-ı Îmâret-i cedîd der - İstanbul» terkibleriyle yazılmış olan binâ nazırı, Mustafa Bey'dir. Mumaileye, 16 cemâziyelâhîr 909 tarihinde Karlı (vesikada «Kârdî» olarak yazılıdır) sancak - beyidir; kendisine 5000 akçe ve çatma bir elbise in'âm olunmuştur (Na : 5).. 17 zilhicce 909 da Kara - hisâr-ı Sâhib mîrâvâsîdir; aynı in'âma mazhar olmuştur (Na : 14).. 23 rebiulâhir 910 da ismi, vazifesi zikredilmeden, Mustafa Bey canbaz(!!) olarak mukayyeddir; aynı in'âmını almıştır (Na : 21).. 3 rebiulâhir 911 de Kângîr sancak - beyidir; kendisine in'âm olarak yine 5000 akçe ile Bursa çatmasından bir elbise verilmiştir (Na : 42). Beyazîd camiinin inşası zamanında ifa ettiği hizmete mukabil mumaileye «paşalık» tevcih edilmiş olduğunu tahmin ediyoruz :

Bursa'da, Sultan Bâyezîd tarafından inşa ettirilen kervansaray sâhasının bir kısmı, Hu-dâvendigâr mîrâvâsî Mustafa Paşa oğlu Mehmed Beyin evleri ve dükkânları istimlâk ve

hedm edilerek elde edilmiştir (Na : 105 ve makalenin VI. faslı). «Mirlivalık», Mustafa Paşaaya atf edildiği takdirde tahminimiz kuvvetlenmiş olur. Gördüğü hizmetin mükâfaati olmak üzere hem rütbesi yükseltılmış; hem de vazifesi Bursa'ya nakl olunmuştur. Beyazid camii kubbesinin kapandığını müjdeleyen oğlunun ismi kayda geçirilmemiş olduğundan (Na : 20) Mustafa Paşa'nın Beyazid camii bina nazırı Mustafa Bey olduğuna katiyetle hükmetmek kabil değildir. Tahminimiz doğru ise, bu vesile ile oğlunun da ismini öğrenmiş oluyoruz.

Evliya Çelebi, cami nazırlığı vazifesinin Şeyhulislâmlara verildiğini yazıyor (C : I, s : 144).

♦♦

b. — Kayıtlarda «Emîn-i binâ-i İmâret», «Emîn», «Emîn-i binâ» ve «Emîn-i İmâret» terkibleriyle vazifesi bildirilen binâ - emîni, Hüsâm Bey'dir. İsmi, tâm olarak, «Hüsâm bin Cendere», «Hüsâm Bey bin Cendere», «Hüsâm Bey Cendereî» dir (Na : 5, 14, 21, 42, 56, 85).

Hadîkat'ül - cevâmi', Beyazid camiinin bina - emini olarak iki zâtı göstermektedir: Emin Bey ile Hasan Halife'yi... Emin Bey, Beyazid'da Destereciler'de «Emin Bey mescidi» nin («Dibekli cami» in) bânisidir. Ayvansarayı'nın ifadesine göre 919 da vefat edip mescidinin hazırlığı defnedilmiştir. Mescidi — minber vaz'ederek — camie tebdil eden, Gülnûş Emetullah Vâlide Sultandır (C : I, S : 25)... Hasan Halife de, mescid bânisidir ve minberi sadriâzam Bayram Paşa tarafından vaz'edilip mescidi camie tebdil edilmiştir (C : I, S : 87).

Hadîkat'ül - cevâmi'in verdiği iki ismin sahiblerini — Beyazid camiinin — bina - emini olarak kabûl etmeye, Muallim M. Cevdet Bey Kütübhanelerindeki — resmî kayıtları ihtiva eden — vesîka mânidir. Ancak, bu iki zatin 909 yılı başından evvel bina eminliği vazifesi görückleri düşünülebilir; çünkü 606 yılı sonundan 909 yılı başına kadar geçen müddeti gösterir bir vesika henüz zuhur etmiş değildir. Dibekli cami bânisine bina eminliği vazifesini izafe etmek, bir ihtimâli kabul etmekle mümkünür: Eğer mescide, ilk zamanlar da, «Bina emini mescidi» deniliyor idi ise... Bu takdirde «Bina emini mescidi» ismi, zamanla «Emin Bey mescidi» ne inkılâb etmiş olabilir. Yalnız bu ihtimâli, mescid bânisinin kabıtaşı ile evkaf ve şerî mahkeme sicil ve kayıtlarının teyid etmesi lâzımdır.

Hüsâm Bey, 911 yılı cemâziyelâhîri ortalarına kadar, bina emini olarak görülmektedir (Na : 56). Mumaileyh, 912 yılı recebinde, Amasya'daki İkinci Sultan Bâyezîd hayatı mütevelliğine tayin edilmiş ve vesikaya Hüsâm Bey Cendereî - Mütevelli-i cedîd-i İmaret-i Hazret-i hallede mülkehû der - Amasya» kaydıyle dere olunmuştur (Na : 85).

Hüsâm Bey, diğer binâ idarecileri ve mimarları ile birlikte, 16 cemâziyelâhir 909, 17 zilhicce 909 ve 23 rebiulâhir 910 tarihlerinde 3000 akçe nakid ve çatmadan ma'mûl bir elbise (Na : 5, 14, 21); 3 rebiulâhir 911 de 3000 akçe ve Bursa çatmasından bir elbise (Na : 42); 13 cemâziyelâhir 911 de — Mimar Ya'kub - şâh ile birlikte — 8000 akçe ve Bursa çatmasından bir elbise (Na : 56); 19 receb 912 tarihinde de — Amasya'daki Bâyezîd hayatı mütevelliğine tâyini vesilesiyle — 5000 akçe ve Bursa çatmasından bir elbise (Na : 86) in'âma mazhar olmuştur.

♦♦

c. — Kayıtlarda «Kâtib-i binâ-i İmâret», «Kâtib», «Kâtib-i binâ», «Kâtib-i binâ-i İmâret-i cedîd» olarak görülen binâ katibi Hüsâm, diğer idareciler ve mimarlarla birlikte, 16 cemâziyelâhir 909, 17 zilhicce 909, 23 rebiulâhir 910 ve 3 rebiulâhir 911 tarihlerinde 1000 er akçe nakid ve benekten ma'mûl birer elbise; 28 cemâziyelâhir 911 de, İkinci Sultan Bâyezîd'in huzurunda silâhşorluk mehareti gösterdiginden dolayı 1000 akçe ve Bursa beneğin-

den bir elbise; 14 ramazan 911 de de 300 akçe in'âma mazhar olmuştur (Na : 5, 14, 21, 42, 61, 70). Bu son tarihten itibaren kayıtlar arasında Divân-ı Hümâyûn kâtiblerinden olan mumaiylehin ismine tesadüf edilmemektedir: Ya aslı vazifesine avdet etmiş, yâhud vefât eylemiştir. Cami inşaatının hitamından sonra Beyazid camiinin ilk kâtibi olarak kâtib Na-sûh'u görmekteyiz (Na : 112).

::

c. — Vesikada «Aga-yı Yeniçeriyân-ı İstanbul», «Aga-yı Acemiyân-ı İstanbul», «Aga-yı Yeniçeriyân-ı Gîlmân-ı İstanbul» unvanları ile görülen Aydin Bey, cami ve mülhakatı inşa- atında çalıştırılan Yeniçeri teşkilâti mensublarını sevk u idareye memuren tavzif edilmiştir. Kendisine, diğer idareciler ve mimarlarla beraber, in'âm olarak, 16 cemâziyelâhir 909, 17 zilhicce 909, 23 rebiulâhir 910 tarihlerinde 3000 akçe ile çatmadan ve 3 rebiulâhir 911 de de 3000 akçe ile Bursa çatmasından elbise verilmiştir (Na : 5, 14, 21, 42). Yukarıya kay- dedilen son tarihten sonra vesikada ismine tesadüf edilememiştir. 25 rebiulevvel 916 da Dergâh-ı Âli yeniçerileri ağası Yunus Bey'e (Na : 151) ve 17 cemâziyelâhir 916 da İstan- bul yeniçerileri ağası Arnavud Ali'ye İstanbul surlarının tamiri ve Dimetoka sarayıının inşası sırasında ayrı ayrı gördükleri hizmetlere mukabil verilmiş olan in'amalar yazılıdır (Na : 151, 158).

::

d. — Beyazid camii binası mutemedlerinin mikdari ve isimleri vesikada kaydedilme- miştir. Hadîkatü'l - cevâmi' müellifi, camiin tek mutemedi olarak Yeniçeri efendisi Meh- med Saâd bin İbrahim Efendi'yi göstermekte ve «Dîzdâriye mescidi - Bânisi, Sultan Bâye- zîd-i veli câmi'i şerîfi binâsına mu'temed olup tamâm olduktta anın enkaziyle bu mescidi bina eylemiştir» demektedir (C : I, S : 109). İnşaatı zilkade 910 da başlayıp rebiulâhir 911 ortalarında biten Dîzdâriye mescidinin bâni, belki Beyazid camii mutemedlerinin kâtibi veyâ reisi olarak vazife görmüştür. Mescidin kitabesinde mutemed olduğunu bildiren bir kayıd yoktur. «İstanbul ve Boğaziçi» müellifi İhtifalci Mehmed Ziya Bey, Ayvansarâyının verdiği haberi iktibas etmişse de (C : I, S : 506) me'haz göstermemiştir.

Mikdar ve isimleri bildirilmeyen bina mutemedleri (Cemâat-i mu'temedân-ı binâ), di- ger idareciler ve mimarlarla birlikte, 16 cemâziyelâhir 909, 17 zilhicce 909, 23 rebiulâhir 910 ve 3 rebiulâhir 911 tarihlerinde toptan beşer bin akçe in'âma mazhar olmuşlardır (Na : 5, 14, 21, 42).

::

e. — «Cemâat-i serhâ-i piyâdegân-ı Yeniçeriyân-ı İstanbul», «Serhâ-i piyâdegân-ı Ye- niçeriyân-ı İstanbul» ve «Serhâ-i piyâdegân-ı İstanbul» unvanları ile kaydedilmiş olan İstan- bul yeniçerileri yayabaşları, cami inşaatında çalıştırılan yeniçeri teşkilâti neferlerinden müteşekkil grupların başlarında bulunmuşlardır. Gördükleri vazife karşılığı, 16 cemâziyel- âhir 909, 17 zilhicce 909, 23 rebiulâhir 910 ve 3 rebiulâhir 911 tarihlerinde, otuz kişiden mürekkeb olan bu cemâate topyekûn — 1000 er akçeden — otuzar bin akçe in'âm veril- miştir (Na : 5, 14, 21, 42).

XIV

BEYAZID CAMİİ İNŞAATINDA ÇALIŞAN YENİÇERİLER

Her zaman olduğu gibi, herhalde Beyazid camii inşaatında da, yeniçeriler, işçi (sen- kırtaş, neccar ve sâire) ve ırgad olarak çalışmışlardır. Yeniçerilere, hizmetlerine karşılık ve- rilen ihsanlar, vesikada tarih sırasıyla şöyle yazılıdır :

a) İstanbul yeniçerileri cemaatine 22 safer 909 da 50 000 akçe (Na : 1),

- b) İstanbul yeniçerileri acemi oğlanları cemaatine 16 cemaziyelâhir 909 da 1500 akçe (Na : 6),
- c) İstanbul yeniçerileri acemi oğlanları cemaatine 17 zilhicce 909 da 15 000 akçe (Na: 15),
- ç) İstanbul yeniçerileri cemaatine 23 rebiulâhir 910 da 15 000 akçe (Na : 22),
- d) İstanbul Hâssa acemi oğlanları (gûdekân-ı Hâssahâ-i İstanbul) cemaatine, 15 rebiulâhir 910 da, Müfettiş Mevlâna Seydi'nin Kâtibi Kasım eliyle, 3000 akçe (Na : 24),
- e) İstanbul yeniçerileri cemaatine 3 rebiulâhir 911 de 15 000 akçe (Na : 41),
- f) İstanbul yeniçerileri cemaatine 23 cemaziyelevvel 911 de 60 000 akçe (Na : 50).

XV

BEYAZİD CAMİİ İNŞAATINDA ÇALIŞAN SAN'ATKÂRLAR

Beyazid camii ve mülhakati inşaatında, taş, mermer, maden, alçı, ahşab, cam, siva ve nakış işlerinde çalışanların kimler olduğunu bildiren bir kayid mevcud değildir. Biz, bu inşaatta o tarihlerde «Hassâ Ehl-i Hîref» teşkilâtındaki san'at ve hirfet sahiblerinin vazife gördüklerine kaniiz.

Meselâ : Muallim M. Cevdet Bey vesikasında, «İmaret-i cedîd» hizmetinde bulunan «Cemâat-i Nakkaşân» a 5 cemaziyelâhir 911 tarihinde 10 000 akçe ihsan edilmiş olduğu yazılı ise de mikdarları ve isimleri tasrih edilmemiştir (Na : 54). Halbuki İkinci Sultan Bâyezîd zamanı Hâssa nakkaşları şunlardır²⁹ : Hasan bin Abdülcelil, Hasan bin Mehmed, Melek Ahmed-i Tebrizî, Fazlullah, Mahmud-ı Tebrizî, Abdurrahman, Mehmed bin Melek Ahmed-i Tebrizî, Ali bin Melek Ahmed-i Tebrizî, Mehmed bin Bayram, Ali bin Bayram, Hüseyin, Yahya, Yunus, Durmuş bin Hayreddin, Evrenos hîş-i Yahya, Üveys bin Ahmed, Bayram bin Dervîş, İbrahim bin Ahmed... Bu on sekiz nakkaştan başka san'atkârların da istihdam edilmiş olmaları muhtemeldir. Meselâ Hâssa nakkaşları arasına (nakkaş - müzehhib Abdürrahman'ın oğlu) Mehmed, o tarihte yaşı ve başı müsaид idi ise, elbette camiin nakış işlerinde çalışmıştır.

Nakkaşlar gibi, o zamanın diğer Hâssa san'at ve hirfet cemaatleri mensublarının isimleri de malûmumuzdur. Bunlardan da bir kaçını kaydedelim^{29 a} : Kendekârlardan Zeyni, Musa, Hacı İbrahim ve oğlu Mahmud, Nasûh... Çilingirlerden Nasûh, Yusuf, Muslihuddin, Gaybî, Mustafa bin Bekir, Davud... Zencîr - bâflardan Dervîş Mehmed... Harrâtlardan Ahmed şâgird-i Mahmud, Hasan harrât-ı şehrî, Ahmed şâgird-i Ahmed, Hamza... Neccârlardan Taceddin, Aayas... Zernişancılardan Yusuf, Ahmed, Seyyid Hasan... ve saire.

XVI

BEYAZİD CAMİİ MİMARI VE HALİFELERİ

Mukaddimede kaydettiğimiz gibi, Beyazid camiinin mimarı, Hayreddin veýâ Kemâleddin değil; Ya'kub-şâh bin Sultân-şâh'tır; halifeleri de, Ali bin Abdullah ile Yusuf bin Papas'tır.

²⁹ Türk Nakış San'atı Araştırmaları, I (İlhâhiyat Fakültesi Türk ve İslâm San'atlari Tarihi Enstitüsü yayınlarından, Na : 1), s : 49 - 51, LXXIX - LXXXVII; M. Cevdet yazmaları, 0.71; Topkapı Sarayı Arşivi, D. 9613 - 1 ve 2; D. 7843; Başvekâlet Arşivi, Maliye vesikalari, D. 559.

^{29 a} Basılmış olan Nakış ve Cild san'atlari tarihleri araştırmaları hariç, diğer san'atlarımızın tarihleri yolundaki araştırmalarımızın mahsulleri henüz neşredilememiştir. İlk neşredilecek olan, Türk Yazı San'atı Tarihi Araştırmaları'dır.

Bu üç mimar hakkında elde ettiğimiz kayıdlara müstenid mutalea ve mülâhazalarımızı arzetsmeden evvel, Beyazîd camii ile bir çok binaların mimarı ve ser - mimârân-ı Hâssa olarak tanınan Hayreddin'den bahsetmeliyiz :

Mimar Hayreddin

Bursa'daki İkinci Sultan Bâyezîd kervansarayı'nın (Pirinc hanı'nın) ser'i sicil defterleriyle Muallim M. Cevdet Bey Kütüphanesi yazmalarından 0.71 numaralı defterdeki kayıtlar arasında Mimar Hayreddin'in de ismi geçmekte ve meslekî hüvviyeti oldukça teayyün etmektedir.

Hayreddin, 913 - 914 yıllarında Ya'kub - şâh ile baş halifesi Ali tarafından inşa edilmiş olan ve inşaatı 914 rebiulevvelinde hitama eren Pirinc hanı'nın — o tarihte — daimî meremmetçiliğine tâyin olunmuştur; bu tâyin keyfiyeti ser'i sicille yazılırken Mimar Hayreddin'e «üstâd» lîk izafe edilmiştir^{29 b}. Bu kayıddan Hayreddin'in yașını başını almış üstâd bir mimar olduğu sâbit olmaktadır.

Muallim M. Cevdet Bey vesikasındaki 13 cemaziyelâhir 917 tarihli kayıdda (Na: 182), (İstanbul ve Beyazîd camii) su yolcularının başı (Ser-râh) olarak ismi geçen Hayreddin'in Mimar Hayreddin olduğunu kabul edebiliriz. Çünkü, görülen lüzum üzerine mu'maileyh, Pirinc hanı daimî meremmetçiliği vazifesinden alıp İstanbul su yollarının başına getirilmiş olabilir.

Üstâd Hayreddin'in ismi, vesika kayıtları arasında (Na : 182) İkinci Bâyezîd devrinin yedi mimarından altısının ismini muhtevi listede «mimar» olarak yazılı değilse de, 18 rebiulevvel tarihli kayıddan (Na : 179) yedinci mimarın Hayreddin olduğu ve o tarihte (13 cemaziyelâhir 917 de) baş su yolcu olarak vazife gördüğü için mimarlığının tarihine lüzum görülmediği anlaşılmaktadır.

Kanunî Sultan Süleyman saltanatının ilk devresi başlarında tutulan bir müşâhere-hârân defterinde mukayyed «Cemâat-i mimârân» arasında ismi yazılı olmadığına göre, mu'maileyhin daha evvel vefat etmiş olduğunu tahmin edebiliriz^{29 c}.

Hayreddin'in inşaları kendisine izafe edilen binalardan bazılarının mimarı olması ihtimâlini reddetmek, elbette caiz değildir; çünkü ser'i sicil kaydında ismi «Üstâd Hayreddin» olarak yazılıdır. Bu kayıddan Hayreddin'in 914 tarihinde bir hayli yaşı olduğu, kendisine teberrüken vazife verildiği veya ihtisasından müsteftid olmak lüzumu hasıl olduğundan dolayı vazifeye davet edildiği istidlâl olunabilir. 893 tarihinde inşaları hitama ermiş olan Amasya ve Edirne'deki Beyazîd camilerinin plânlarındaki tekâmul merhalelerini İstanbul'daki Beyazîd camii plânının ikmâl etmiş olması, bu üç camiin aynı mimârî çığırın mahsulü olduğunu ifade etmektedir. 915 recebi başından sonra kayıtlar arasında ismine tesadüf edilmemişinden vefat ettiği anlaşılan Mimar Ya'kub - şâh'ın bu üç camiin mimarı olduğunu aşağı - yukarı kabûl etmek lâzımgeldiğine göre, Amasya ve Edirne'deki Beyazîd camilerinden birinin dahi mimarlığını Hayreddin'e izafe etmek kabil değildir.

Kayıtlar, Hayreddin ile Ya'kub-şâh'ın yașları arasında da büyük bir farkın mevcud olmadığını göstermektedir : Ya'kub-şâh, Hayreddin'den önce ölmüştür. Vakîâ ölüm, han-

^{29 b} Bursa Müzesi Arşivi, Ser'i sicil defterleri, Na : 20, 5 : 67 Kâmil Kebeci, Bursa Hanları.

^{29 c} Topkapı Sarayı Arşivi, D. 7843 [Cemâat-i Mi'mârân : Ali Neccâr (yevmiyesi) 23 (akçe), Süleyman Mi'mâr 13, Dervîş Ali Mi'mâr 11, Alâeddin Mi'mâr 12, Yusuf Mi'mâr 9, Ali Eflâk 9, Ali bin Süleyman 8, İshak Kiremidî 8, İbrâhim Murâd Halife 8, Ali Küçük 7, Seydi Mi'mâr 7, Hızır Mi'mâr 7, Mustafa bin Şucâ' 7, Yusuf Bosna 14]. «Rîfki Melûl Meric, Osmanlı Mimarları. Henüz nesredilmemiştir».

gisinin daha yaşlı olduğunu bildirmezse de, Ya'kub-şâh'ın — öldüğü zaman — mimar olarak yetişmiş ve Hâssa mimarları arasında yer almış bir oğlu vardı. Hâssa mimarlığına olgunlaşmamış bir mimarın alınması mümkün olmadığına göre, Ya'kub-şâh'ın — öldüğü tarihte — altmış - altmışbeş, oğlu Hudaverdi'nin de otuz - otuzbeş yaşlarında olması icab eder. O halde Hayreddin, Ya'kub-şâh'ın ustâdi değil; ancak refiki olabilir. Yalnız, Hayreddin'in Ya'kub-şâh'tan evvel «Mimarbaşı» olduğunu, herhangi bir sebebe vazifesinden infisâl ettiğini ve yerine Ya'kub-şâh'ın tâyin olunduğunu tahmin ve kabul edebiliriz. Hakkında kulalınlân ve şer'i sicile de kaydedilen «üstâd» vasfi, elbette meslekî liyakat ve istihkakının derecesini ifade eden en belîg bir şâhiddir.

Topkapı Sarayı arşivi vesikalarından — İlkinci Sultan Bâyezid zamanı sonlarına veya Yavuz Sultan Selîm devri başlarına âid olduğunu tahmin ettiğimiz — 8003 numaralı defterde «Mevâcib-i sürb-gerân ü câm-gerân» faslında «Hayreddin» isimli bir kurşuncu (sürb - ger) yazılıdır. Bu cemaat arasında «Hudâverdi bin Ya'kub-şâh-ı mi'mâr» da bulunduğu göre, kurşuncu olarak görülen Hayreddin'in mimar Hayreddin olduğu düşümünebilir. Ancak «üstâd» sıfatıyla tasvif edilmiş olan bir mimarın tahmin ettiğimiz tarih'e yazılan bir mevâcib defterine kaydedilen yevmi ulûfeyi almaması lâzımdır. Çünkü bu ulûfenin mikdari, yevmî (7), şehrî (206), senevî (2472) akçedir. Buna binaen Kurşuncu Hayreddin'in mimar Hayreddin olmaması ihtimali daha kuvvetlidir^{29 d}.

Üstâd Hayreddin'in ustâd Murad'ın oğlu olduğu hakkındaki rivayeti de teyid edecek bir kayda henüz tesadüf edilememiştir³⁰. Murad Halife'nin ancak iki oğlunun isimlerini öğrenmiş bulunuyoruz: Mimar Hızır Bâli ile Mimar İbrahim³¹...

Hayreddin, 13 cemaziyelevvel 917 tarihinde, mimarlar ve su yolcuları cemaati ile birlikte, 1300 akçe in'âma mazhar olmuştur (Na : 182). 18 rebiulevvâl 917 de — isim zîr edilmeksiz — yedi mimardan mürekkeb cemaate — top yekûn — in'âm edilen -350 akçeden hissesine düşen mikdari aldığı da şübhesisizdir (Na : 179). Gurre-i ramazan 917 tarihinde de Bursa alaca kadifesinden mîrâhûrî bir elbise ile tâltif edilmiştir (Na : 190).

Hâsil-ı kelâm, ustâd mimar Hayreddin'in «Ser-i râh» yâni «baş su yolcu» ve «Sürb-ger» yâni «kurşuncu» olarak vazife görüp görmediğini şimdilik kat'iyetle tâyin etmek mümkün değildir.

Mi'mâr Ya'kub-şâh bin Sultân-şâh

Ya'kub-şâh hakkında, inşa ettiği bir eseri bize haber veren kayıtlarla birâder-zâdesinin Amasya'da mütevattin bulunduğu kanaatini veren bir kayıddan başka bir vesika ya henüz tesadüf edilememiştir³².

^{29 d} Başvekâlet arşivi Maliye vesikalarından 559 numaralı defterde (v:113) «Cemâat-i mi'mârân» a 942 yılı zilhicce ayı gurresinde ilhaki emir buyurulan Hayreddin-i mermerî'ye tesadüf edilmektedir ki, mumâileyhe def'aten 13 akçe yevmiye tâhsîs edildiğine göre, intisâs sahibi olduğu şübhesisizdir. 955 te (Baş. ar. Na : 7118) yevmiyesi 15 akçedir. Topkapı Sarayı arşivi vesikalarından 5991 numaralı defterde «Hassâ baş mimarı» olduğu kaydolunan Mimar Hayreddin, 971 de «Ser-mimârân-ı Hâssa» olarak vazifesine devam etmeye olan Mi'mâr Sinan'la birlikte Koca Mustafa Paşa evkafından münhemedim bostan duvarları tamirinin keşfini yapmıştır; Ayas'ta bir hamam inşa ettiği de, aynı vesikada yazılıdır. (Rifki Melül Meric, gayr-i müntesir Osmanlı Mimarları) ve (Zarif Orgun, Hâssa Mimarları - Arşitekt neşriyatından).

³⁰ Evliya Çelebi, Mimar Murad Halife'nin İlkinci Sultan Bâyezid devrinin ikinci yarısı mimarı olduğunu ve Galata Kalası'nın (915 yılı vuku bulan) zelzeleden münhemedim olan yerleri ta'mîr ü termîm olunup Yağ-kapanı atabe-i ulyâsi üzerine Mimar Murâd'ın bir mermer levha üzerine hatt-i celi ile tarihini yazdığını bildiriyor (Seyâhatnâme, I, 141 - 142).

³¹ «Mimar Hızır Bâli» faslına müracaat.

³² Ya'kub-şâh'ın birâder-zâdesi, Pâdişâh'a Amasya'dan elma getirmiştir; 29 receb 912 tarihinde 2000 akçe in'âm ile tâltif edilmiştir (Na : 86).

Ya'kub-şâh'ın an-asıl Amasya'lı olup olmadığı da mechûldür. Babasının ve kendisinin isimleri delâletiyle kat'î bir hükme de varılamaz. Çünkü «şâh» kelimesiyle teşkil edilen isimler, türkler tarafından o devirde de, o devirden evvel ve sonra da kullanılmıştır³³. Onun için babasının veyâ babasıyle birlikte kendisinin yâhud yalnızca kendisinin İran'dan gelmiş veyâ celb edilmiş olmaları ihtimâlini şimdilik düşünmek bile câiz değildir; bu, peşin verilen bir hüküm olur.

Ya'kub-şâh'ın babası Sultân-şâh'ın ismi, Bursa'da İkinci Sultan Bâyezîd'in inşa ettirdiği kervansarayın (Pirinc hanı'nın) — şimdi üstü çimento ile sıvalı bulunan — kitâbesiyle kervansaraya âid şer'i sicil kayıtlarında mevcuddur. Oğlu vesilesiyle kitâbede ve şer'i sicillerde ismi geçen Sultân-şâh'ın mesleği kaydedilmemiştir. Ya'kub-şâh'ın birâderiyle birâder-zâdesinin meslekleri de mechûldür. Yalnız oğlu Hüdaverdi'yi İkinci Sultan Bâyezîd saltanatının sonlarına doğru «müşâhere - hârân» ve «mi'mârân», (Na : 175, 182), daha sonra da «sürb-gerân ve câm-gerân» cemaatleri arasında görmekteyiz. (Topkapı Sarayı arşivi, D. 8003 - S : 21).

İstanbul'daki Beyazîd camii ile mülhakatının mimarı Ya'kub-şâh'a inşaat esnasında iki halifesî (mimar Ali ile mimar Yusuf); Bursa'daki kervansarayın (Pirinc hanının) inşaatı sırasında da baş ھâlifesi (mimar Ali) yardım etmiştir³⁴. Muallim M. Cevdet Bey kütübhanesindeki 0.71 numaralı defterde «kârbânsarây» olarak kayd edilmiş olan bu binanın

³³ «Şâh» kelimesiyle teşkil edilen isimler, eskidenberi muhtelif coğrafi sahalarda kullanılmış olup Türkiye'de hâlâ kullanılmaktadır: Gazneviler, Selçukiler, Benî - Salduk; Muşul - Cezire, Fars, Şebânkâre ve Yezd atabekleri, Hârizm-şâhlar, Ermen-şâhlar, küçük ve büyük Lûristân, Şîrvân-şâhlar, İlyâs-şâhlar, Kutlug-hânlar, Eyyûbiler, Benî-Saffâr, Benî-Zeyyâr, Benî-Pâdûspân, Mengücekler, Dehlî Sultânları, Halcîler, Seyyidler, Efganiyye-i Süriye, Keşmîr, Gücerât, Behmeniyye, Bengâle melikleri, Raca Kânîs hânedânî, Bingâle vâlileri, Hâbeşî melikler, Altun-orda, Çağatay Hânlar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Moğol Hindistân Pârisâhliği, Afşarlar, Saruhan oğulları, Eşrefogulları, Kermiyanogulları ve Osmanlıların hüküm sürdürükleri ülkelerde gerek hânedân mensûbları, gerek halk arasında Tûrân-şâh, İrân-şâh, Behrâm-şâh, Arslan-şâh, Ferruh-şâh, Geylân-şâh, Melik-şâh, Kirmân-şâh, Sultân-şâh, Tuğrul-şâh, Süleymân-şâh, Dâvûd-şâh, Ahmed-şâh, Sencer-şâh, İbrâhîm-şâh, Şeyh-şâh, Tayyib-şâh, Hîzîr-şâh, Arab-şâh, Mübârek-şâh, Cihân-şâh, Zemân-şâh, Nâdir-şâh, Âdil-şâh, Bâbûr-şâh, Mehmed-şâh, Selçuk-şâh, Sîr-şâh, Mahmûd-şâh, Toğan-şâh, Buğra-şâh, Fîrûz-şâh, Bahâdîr-şâh, Gazi-şâh, Ali-şâh, A'zam-şâh, Bâyezîd-şâh, Feth-şâh, Muzaffer-şâh, Eyyûb-şâh, Husrev-şâh, Arâm-şâh, Mes'ûd-şâh, Ömer-şâh, İskender-şâh, İslâm-şâh, Şems-şâh, Haydar-şâh, Nazûk-şâh, Kerîm-şâh, Mîrân-şâh, Mûcâhid-şâh, Nîzâm-şâh, Hümâyûn-şâh, Tîmûr-şâh, Alem-şâh, Mihr-şâh, Hümâ-şâh, Osmân-şâh, Selîm-şâh, Şâhen-şâh, Şâh-i cihân, Şâh-i âlem, Şâh - Bola, Şâh-ruh, Şâh-sultan, Gevher-şâh, Devlet-şâh, Hîzîr şâh gibi isimler, hem kitab ve vesikalarda, hem de kitâbelerde görülmektedir (Leen Paul - Halil Edhem, Düvel-i İslâmiyye; Rîfkî Melûl Merîç, Âkşehir Kitâbeleri). X. Hicrî asırda, Ya'kub-şâh'ın yaşadığı devirde «şâh» kelimesiyle teşkil edilmiş olan isimleri de kaydedelim: Mücellid Mûsâ'nın oğlu Sefer-şâh, Cihân-şâh duhter-zâde-i veled-i Ahmed Paşa-yı Gedik, Alem-şâh bin Alâeddin (Topkapı sarayı arşivi, D : 8003, s : 16, 17, 18), Mehmed-şâh Çelebi bin Muhyiddin Kadı-asker - i atîk, Kamer-şâh Hâtun duhter-i Keyvân Bey, Sitti-şâh Hâtûn zevce-i Mehmed Paşa-i Mevlîvî, Şâh-i devrân Hâtûn zevce-i Karagöz Paşa (Topkapı Sarayı arşivi, D : 7844, s : 3, 4, 6); Selçuk-şâh Hâtûn bint-i Mevlânâ Hudâvendigâr, Gevher-şâh, Kamer-şâh Sultân bint-i Âyişe Sultan zevce-i Ahmed Bey bin Mesih Paşa, Hümâ-şâh Sultan ve Kamer-şâh Sultan benât-i Ahmed Paşa-yı Hersek, Aynî-şâh Hâtûn duhter-i Sultan Abdülâhl, Şeh-zâde Hâtûn duhter-i cem Sultan (Muallim M. Cevdet Bey Kütübhanesi, D : 0.71, s : 476, 517, 518, 5 6, 529); Hasan-şâh Çelebi Kâtib-i Ehl-i Hiref (Başvekâlet arşivi, Mâliye vesikaalrı, D : 559, s : 27). Benim çocukluğumda Ali-şâh Hoca, Şeh-melek, Şâh-sanem, Devlet-şâh isimli komşu ve tanıdıklarımız vardı. Merhum arkadaşım Sîhâb Kayalî Bey, kızının adını Devlet-şâh koymustur.

³⁴ Kâmil Kebeci, Bursa hanları; Bursa Müzesi arşivi şer'i sicil defterleri - Na : 317, s : 74; Na : 314, s : 35; Na : 21, s : 44.

inşa olunduğu şehrın ismi yazılmamışsa da kayıtların ifade ve tarihlerinden (14 ve 16 şaban 913) bu binanın Pirinc hanı ve inşa edildiği şehrın de Bursa olduğu kat'iyetle anlaşılmaktadır (Na : 104, 105). Çünkü bu binâ, şer'i sicil kayıtlarının sarahatle bildirdiğine göre, muharrem 913 ile rebiul-evvel 914 arasında inşa olunmuştur.

Ya'kub-şâh'ın — Ahmed Atâ Beyle kısmen Ayvansarâyî Hafız Hüseyin Efendi tarafından inşaları mimar Hayreddin'e izafe edilen ve isimleri makalemizin mukaddimesinde yazılı bulunan — İlkinci Sultan Bâyezîd hayratı binaların veyâ bunlardan bir kısmının mimarı olup olmadığı da tamamıyla mechûldür.

În'âm kayıtları arasında ustâd Ya'kub-şâh'ın ismi, 5 receb 915 tarihine kadar görülmektedir. Halîfesi Ali bin Abdullah'in Boğaz-kesen kalesi hamamını inşa etmesi vesilesiyle 24 zilka'de 915 tarihinde tek başına in'âma mazhar olmasından da (Na : 143) anlaşılmaktadır ki, Ya'kub-şâh, 5 receb 915 tarihinden bir müddet sonra vefat etmiştir. Kayıtlar, kendisine baş halîfesi mimar Ali'nin halef olduğu kanaatini vermektedir.

Beyazid camii ile mülhakatının ve Bursa'daki kervansarayın inşaları sırasında Pâdişâh'ın in'âmine mazhar olan inşaat yüksek cemaati arasında ismi — teşrifat icabı — dördüncü olarak kaydedilen Ya'kub-şâh, 16 cemaziyelâhir 909 da 3000 akçe ile çatmadan ma'mûl bir câme (elbise); 17 zilhicce 909, 23 rebiulevvel 910, 3 rebiulâhir 910 tarihlerinde üçer bin akçe ile çatmadan ma'mûl birer elbise! 3 rebiulâhir 911 de 3000 akçe ile Bursa çatmasından bir elbise; 24 şaban 909 da hazinedar-başı ma'rifetile murabba'dan ma'mûl bir elbise ve bir samur kürk; gurre-i ramazan 909 da 3000 akçe; 26 şaban 910 da murabba'dan bir elbise ve bir samur kürk; 13 cemaziyelâhir 911 de 10 000 akçe ve Bursa çatmasından bri câme; 16 şaban 913 te kervansaray binası hizmetinden geldiği zaman 3000 akçe ile Bursa çatmasından bir elbise; 6 şevvâl 914 te murabba'dan bir câme ve bir samur kürk; 6 şevvâl 914 te yine murabba'dan bir elbise ile bir samur kürk; 8 şevvâl 914 te 3000 akçe; 5 receb 915 te de 3000 akçe ile murabba' kumâstan dikilmiş bir elbise ve bir samur kürk in'âm almıştır (Na : 5, 8, 10, 14, 21, 32, 42, 56, 105, 107, 123, 124, 140).

Mimar Ali bin Abdullah

Üstâd Ya'kub-şâh'ın Beyazid camii ile kervansaray (Pirinc hanı) inşaatında halîfesi olarak vazife gören mimar Ali'nin kim ve nereli olduğu tamamıyla mechûldür. Babasının ismi, Pirinc hanının şer'i sicillinde «Abdullah» olarak mukayyeddir³⁵.

Kervansarayı (Pirinc hanını) inşa etmek üzere Ya'kub-şâh'la birlikte 913 senesi muharremi başında Bursa'ya gitmiştir³⁵. Sekiz ay sonra şaban ayında İstanbul'a dönmüşler; 14 şaban 913 te kervansaray binası hizmetinde bulunan Ulûfeciler cemaatinden Zaîm İbrahim'le birlikte, biner akçe ve Bursa beneğinden birer elbise ile in'âma nâîl olmuşlardır (Na : 104).

Pirinc hanının inşası — şer'i sicil kaydına göre — 914 rebiulevvelinde bitmiştir. Lâkin, 17 ramazan 914 tarihli bir in'âm kaydından mimar Ali ile kendisine sonradan muavnet ettiği anlaşılan Hâssa mimarlarından Hîzir Bâli ve inşaat hizmetlerinde bulunan bina emini Ya'kub-ı Anadolu, ebnâ-i sipâhiyândan kâtib Ali ve cemaat-i ulûfeciyândan Zaîm Bosnalı İbrahim'in kervansaray yapısı eksiklerini ikmâl etmek üzere daha bir müddet Bursa'da kaldıkları anlaşılmaktadır. Bu kayıddâ isimleri yazılı bulunan beş zât, 17 ramazan 914 tarihinde in'âm ile taltif edilmiş, Ali'ye Bursa müzehheb benek kadifesinden mîrâhûrî 5 elbise, diğerlerine Bursa alaca kadifesinden birer elbise verilmiştir (Na : 119).

³⁵ Kâmil Kebeci, Bursa hanları - Bursa Müzesi arşivi, şer'i sicil defterleri, Na : 317, s : 74; Na : 314, s : 35.

İkinci Sultan Bâyezîd'in Amasya'daki hayratının tamriyatını görmek üzere Amasya'ya gönderilirken Ali mimar'a 20 zilhicce 914 te 2000 akçe in'âm verilmiştir (Na : 130).

Ali bin Abdullah, Boğaz-kesen kalesinde bir hamam bina etmiş; 24 zilka'de 915 te 2000 akçe nakd ve benekten ma'mul bir elbise ile taltif edilmiştir (Na : 143).

Mimar Ali, 916 yılının ilk aylarından birinde Dimetoka sarayı'nın inşasına memur olmuş; Hâssa mimarlarından Hızır Bâli bin Murad Halîfe ile Dervîş Ali'yi ve Beyazîd camii inşaat Nazırı Mirliva Mustafa Bey'in oğlu Mehmed Bey'e tâbi Ulûfeciler cemaatinden yüz elli dört neferi alıp Dimetoka'ya gitmiştir. Sarayın inşası esnasında mimarlar da, ulûfeciler de in'âma nâil olmuşlar; bu arada — aldığı in'âmin nev'inden Hâssa baş-mimari olduğu sarahaten anlaşılan — mimar Ali bin Abdullah'a 12 cemaziyelevvel 916 da 3000 akçe ile çatmadan dikilmiş bir elbise verilmiştir (Na : 156). 154 ulûfeciye verilen in'âm mikdari, 15000 akçedir.

915 yılı zelzelesinde dört büyük sütunun başlarının çatladığı, kemerleri arasındaki kırışlerin eğilip büküldüğü, kubbelerin rahnedar olduğu tarih kitablarında mufassalan yazılı bulunan Fatih camiini tamir eden Ali, 2 ramazan 917 tarihinde 5000 akçe in'âma mazhar olmuştur; camiin tamiri işine nezaret eden Şems Çelebi bin Mevlânâ Fenârî, 7000 akçe ve müzehheb Bursa kadife çatmasından imâl edilmiş bir elbise; mezkûr cami mütevellisi Muhyiddin Çelebi de, 5000 akçe ve müzehheb Bursa kadife çatmasından mîrâhûr elbise ile taltif edilmişlerdir (Na : 192).

Ali, 915 zelzelesinde harab olan İstanbul kalesinin (surlarının) tamîr ü termîmi işlerinin hitamâ erdiğini Pâdişâh'a haber veren yeniçeri Hüseyin'le aynı günde, 17 safer 916 da, in'âm olarak — mimarbaşı sıfatıyla — 3000 akçe ile çatmadan bir elbise almıştır (Na : 147).

Mimar Ali, Beyazîd camiinin inşası esnasında, diğer vazifedarlar gibi ve onlarla birlikte, zaman zaman Pâdişâh'ın in'âmina nâil olmuş; 16 cemaziyelâhir 909 ve 17 zilhicce 909 tarihlerinde müankkaş Bursa kumaşından, 23 rebiulâhir 910 da müankkaş kumaştan birer câme ve ayrıca bir gün evvel 22 rebiulâhirde bir elbise ile 1000 akçe³⁶, 3 rebiulâhir 911 de 1000 akçe ile benekten ma'mûl bir elbise³⁷ almıştır (Na : 5, 14, 21, 42).

Mimar Ali, 13 cemaziyelâhir 917 tarihinde mimarlar ve su yolcularla birlikte 1000 akçe in'âm aldığı gibi (Na : 182), 18 rebiulevvel 917 de Cemaat-i mi'mârâna verilen 1350 akçelik in'âmdan da hissesine düşen mikdarı almış olmalıdır (Na : 179).

Bütün bu kayıtlardan Ali'nin, Ya'kub-şâh'ın baş halifesini olduğunu, 915 recebi başından sonra ismine tesadüf edilmeyen Ya'kub-şâh'ı takriben mimarbaşılıkla tavzif edilmiş olduğunu istidlâl ve kabûl etmek lâzım gelmektedir.

Mimâr Ali bin Abdülâh'in «Hamza» isimli bir oğlu olduğunu 13 cemaziyelâhir 917 tarihli «in'âm» kaydından öğreniyoruz (Na : 182). Hamza, o tarihte Hâssa mimarları arasında bulunduğuuna göre, Ali'nin yaşı, ellinin hattâ elli beşin üstünde olarak kabûl olunabilir. Beyazîd camii inşası sırasında Ya'kub-şâh'ın baş halifesi sıfatıyla vazife gördüğü de nazar-ı dikkate alınınca, mumaileyhin yaşılarındaki tahminin hiç de yanlış olmadığı anlaşılır.

³⁶ Bu kayıd, Ali'nin Ya'kub-şâh'ın baş halifesi olduğunu açıkça göstermektedir. Halbuki diğer halife mimar Yusuf, yalnız elbise in'âmiyle taltif edilmiştir.

³⁷ Bu kayıd da, yukarıdaki kanaatı teyid etmektedir.

Mimar Yusuf bin Papas

Ya'kub-şâh'ın Beyazîd camii'nin inşası zamanında halifesi olarak vazife gören Yusuf'un «papas oğlu» olduğu, ilk defa 20 rebiulevvvel 913 tarihli in'âm kaydında³⁸ tasrih edilmiştir (Na : 91). Mumaileyhin Ya'kub-şâh'ın ikinci halifesi olduğunu da, 23 rebiulâhir 910 ve 3 rebiulâhir 911 tarihli kayıtların ifadelerinden öğrenmekteyiz (Na : 21, 42). Kayıtlarda halife Ali'nin ismi daima evvel yazıldığı gibi aldığı in'âm mikdari ve nev'i de son zamanlarda Yusuf'tan daha üstündür. Ya'kub-şâh, kervansaray inşası için Bursa'ya giderken yanına Ali'yi almıştır. Bu da, Yusuf'un ikinci halife olduğu ihtimâl ve kanaatine yol açmaktadır.

7 muharrem 912 tarihli tasadduk kaydından (Na : 76) ya o ay başlarında veyâ 911 yılı sonlarında temeli atıldığı öğrendiğimiz Beyazîd medresesinin mimarı ve yâ kontrol mimarı, 20 rebiulevvvel 913 tarihli in'âm kaydından anlaşıldığına göre, Mimar Yusuf'tur (Na : 91). Bu tarihte mumaileyhe 2000 akçe ile Bursa beneğinden bir elbise in'âm olunmuştur (Makalenin II. Bâyezîd medresesi faslına müracaat).

İstanbul yolundaki köprüleri görmek (teftiş etmek) vazifesiyle hizmete gönderilen Yusuf'a 26 safer 914 tarihinde 600 akçe in'âm verilmiştir (Na : 116).

İkinci Sultan Bâyezîd, İstanbul'daki imaretine (cami ve mülhakatına) akar olmak üzere Selânik'te bir kervansaray inşa ettirmek istemiş; mimarlık vazifesi, Yusuf'un uhdesine tevdi olunmuş (Na : 134); Kapu oğlunu Yahya'ya bina emaneti, Silâhdarlardan Hasan'a da bina kitabetsi vazifeleri verilmiştir (Na : 133). Mimar Yusuf'a, bu kervansarayı inşa ederken 18 muharrem 915 tarihinde Bursa münakkâş kumasından bir elbise in'âm olunmuştur (Na : 134).

2 Şaban 916 da Mimar Yusuf, her halde Selânik kervansarayının ikmâlinden sonra İstanbul surlarının tamîlü termîmi esnasında gördüğü hizmet karşılığı olarak, 2000 akçe ile benekten bir câme in'âma mazhar olmuştur (Na : 159).

Mimar Yusuf, Beyazîd camiinin inşası esnasında, inşaat idarecileri ve mimarları ile birlikte, 16 cemaziyelâhir 909 ve 17 zilhicce 909 tarihlerinde münakkâş Bursa kumasından bir elbise ile taltif edildiği gibi 13 cemaziyelâhir 917 de mimarlarla su yolcular arasında 1000 akçe in'âm almıştır (Na : 5, 14, 21, 42, 182). Aydica 18 rebiulevvvel 917 de yedi kişiden mürekkeb cemaat-i mi'mârâna in'âm olunan 1350 akçeden herhalde hissesine düşen mikdari da almış olmalıdır (Na : 179).

XVII**II. BÂYEZÎD ZAMANINDA İNSA EDİLEN BİNALARDAN BAZILARI**

Orijinal vesikaların kayıtları delâletiyle inşalarına muttali olduğumuz binalar, şunlardır: İstanbul'da Beyazîd camii ile medresesi, mektebi, su yolu, Bursa'da İkinci Sultan Bâyezîd'in birinci kervansarayı (Beylik kervansaray, Beylik yeni kervansaray, Beylik hân-i cedid-i Âmire, Hân-i cedid-i evvel, Sîm-keş «sırma-keş» hanı, bu günü ismiyle Koza hanı), Bursa'da İkinci Sultan Bâyezîd'in ikinci kervansarayı (bugünkü ismiyle Pirinc hanı), Selânik'te İkinci Sultan Bâyezîd'in kervansarayı, Edirne'de Tahtelkal'a'da İkinci Sultan Bâyezîd'in kervansarayı ve bunların mescidleri ile mülhakatı olan dükkânlar ve çarşilar,

³⁸ 2 şaban 916 ve 13 cemaziyelâhir 917 tarihlerinde de ismi, «Yusuf bin Papas» olarak yazılmıştır (Na : 159, 182). Bu kayıtlardan Yusuf'un devşirme olduğu ve istadı ile mimarlık yoluna girdiği tahmin olunabilir (Devşirmeler hakkında «Mimar Sinan'ın hayatı ve Mimar Sinan muamması» isimli makalelerimizde izahat vardır. İsmail Hakkı Uzunçarsılı'ya da bakıla).

çeşmeler ve havuzlar - şadirvanlar, Şehzâde Sultan Korkud sarayı, Bolu'da Şehzâde Alâeddin Çelebi bin Şehzâde Ahmed sarayı, Hamîd livâsında Şehzâde Mehmed bin Şehzâde Şâhensâh sarayı, İkinci Sultan Bâyezîd'in Dimetoka sarayı, Şehzâde Musa bin Şehzâde Mahmud sarayı, İstanbul'da Ok-meydanı'nda Şeyh Abdülgani bin Softa Sinan mescidi, İstanbul'da Boğaz-kesen kal'ası (Rumeli hisarı) hamamı, Çeşme kalesi, Saray-ı Âmire duvarı dayaması (payandası).

İkinci Sultan Bâyezîd saltanatının ikinci yarısında inşa edilmiş olan bu binalardan sekizi, Beyazid camii mülhakat ve evkafı oldukları için, camii müteakib yukarıda ayrı ayrı yazılmıştır (Makale metni : I, II, III, IV, VI, VII, VIII, IX).

Şehzâde Sultan Korkud Sarayı

Bu sarayın nerde inşa edilmiş olduğu tasrih edilmemiştir. Müşarünileyhin taht-ı hükmüetinde (Saruhan'da) inşa ettirmiş olması ihtimâlini kabûl edebiliriz. İkinci Sultan Bâyezîd, Sultan Korkud'a, in'âm olarak, 29 safer 910 tarihinde, oğlunun lâlası Sinan Bey'e tevdian, sarayını bina etmek üzere 1100 sikke göndermiştir (Na : 16) ³⁹.

Şehzâde Alâeddin Sarayı

İkinci Sultan Bâyezîd'in ikinci şehzâdesi Sultan Ahmed'in ikinci oğlu Alâeddin Çelebi, bu sarayı Bolu sancağı Beyi iken inşa ettirmiştir. Dedesi tarafından bina masrafi olarak, kendisine, 24 ramazan 915 tarihinde 50 000 akçe in'âm olunmuştur (Na : 141).

Şehzâde Mehmed Sarayı

İkinci Sultan Bâyezîd'in ikinci şehzâdesi Sultan Şehensâh'ın oğlu Mehmed Çelebi, bu sarayı Hamîd sancağı Beyi iken yaptırmıştır. Tarih kitablarından öğrenildiğine göre, müşarünileyh Niğde Beyi iken 917 de babası vefat etmiş; hükümeti, babasından inhilâl eden Karaman'a naklolunmuştur.

Dedesi, saray binası için Mehmed Çelebi'ye in'âm tarikyle, 23 rebiulevvel 916 da, 50 000 akçe vermiş ve yâ göndermiştir (Na : 150).

Dimetoka Sarayı

İkinci Sultan Bâyezîd'in Dimetoka'da 916 yılının ilk yarısında inşa ettirdiği bu saraya yukarıda «Mimar Ali bin Abdullah» bahsinde temas etmiştik. İnşaatının hitamını müteakib müşarünileyhin bu yeni sarayında istediği kadar ve dilediği gibi ikamet ve istirahat edip etmediğini bilmiyoruz. 915 yılı sonlarına doğru Bolu sancığına tâyinine razı olmayan Amasya valisi Şehzâde Ahmed'in müdahalesi üzerine Kefe sancığına nakledilen şehzâde Süleyman'ın babası Şehzâde Yavuz Sultan Selim, oğluna revâ görülen bu muameledeñ dil-gîr olmuş; daha evvelden Şehzâde Ahmed'e saltanatın devri hususundaki temâyül yüzünden esasen endişe duyan Şehzâde Selim'in babasına karşı harekete geçmesini ta'cil etmiştir. İşte bu tarihten itibaren tahttan oğlu Yavuz Sultan Selîm lehine feragat etmek mecburiyetinde kaldığı tarihe kadar devam eden saltanat dâvaları ile dahili iğtişâf ve harb seneleri içinde inşa ettirdiği bu sarayda gönlünde oturmadığını tahmin etmemek teyziz. Tahttan feragat ettikten sonra oğlunun müsaadesiyle Dimetoka'da ikamet etmek istemisse de yolculuğu esnasında Söğüdü'lü'de vefat etmiş; hayatının son günlerini olsun sarayında geçirememiştir.

³⁹ İn'âm olunan nakdin nev'i kayıddâ gösterilmemiştir. 1100 akçe ile saray inşasına yardım edilemeyeceğine göre, nakdin nev'i, altın sikke olsa gerektir.

Saray inşası için ser-ulûfeciyan Mehmed Bey tavzif edilmiş; mumaileyhe İstanbul'a geldiği zaman in'âm olarak 11 cemaziyelevvel 916 tarihinde 5000 akçe ile çatmadan dikilmiş bir elbise (Na : 155); idaresi altında inşaatta çalışmış olan yüz elli dört ulûfeciye de 12 cemaziyelevvel 916 da 15 000 akçe verilmiştir (Na : 156).

Saray inşasında kullanılan taşların Lûtfî Çavuş mülkünden temini için 17 cemaziyelevâhir 916 da avâriz akçesinden 1000 akçe verilmiştir (Na : 158).

Dimetoka sarayı şarâbdârı Musa'ya 7 şevval 917 de Kapu Ağası marifetiyle 1500 akçe in'âm olunmuştur (Na : 196).

Şehzâde Musa Çelebi Sarayı

İkinci Sultan Bâyezîd'in Kastamoni valisi olan şehzâdesi Sultan Mahmud'un küçük oğlu Musa Çelebi tarafından inşa ettirilen bu sarayın nerde yaptırılmış olduğu kaydedilmemiştir. 23 şaban 916 tarihinde müşarünileyhe, dedesi, saray binası için in'âm olarak 50 000 akçe vermiştir (Na : 161).

Topkapı Sarayı duvarı payandası

915 zelzelesinde Saray-ı Âmire'nin deniz tarafı, — Hastalar kapusu (bugünkü meşhur ismiyle Bahçe kapusu) na kadar — yer yer yıkılmış, bazı aksamı da rahnedâr olmuştu. 915 te başlayıp da nihayete eren İstanbul surlarıyle diğer binaların tâmir ve ihyâen işalarını müteakib bu dayamanın (payandanın) inşa edilmiş olması, Sarayın tehlikeli bir duruma düştüğünü, yâhud yeniden vuku bulabilecek bir zelzelenin tesirinden korumak için ihtiyatkârâne bir tedbir alındığını gösterir.

Dayamanın binası hizmetine tâyin edilenlerden — ebnâ-i sipâhiyândan — Solak Ali-ye 5 safer 917 de; ebnâ-i sipâhiyândan hazırlınedâr Mehmed bin Kemâl'e 8 safer 917 de biner akçe in'âm olunmuştur (Na : 176, 177).

Bu payandanın saray duvarını tahkim maksadıyla inşa edildiğini tahmin etmekteyiz. (Aşağıdaki fasılda «Sarây-ı Âmire tamiri» bahsine müracaat).

Çeşme kalesi

Çeşme kalesinin bina eminliğine Ulûfeciler cemaatinde Zaîm şeyh Musa, kâtibligine de ebnâ-i sipâhiyândan Mehmed tâyin edilmiş; İstanbul'a dönmelerini müteakib 17 ramazan 914 tarihinde kendilerine biner akçe ile münakkâş Bursa kumasından birer elbise in'âm olunmuştur (Na : 120). Kalenin inşasına Ayaslug kadısı Mevlânâ Muslîhudîn memur edilmiş; kendisine 7 zilkade 914 te çuha ile murabba'dan bir kat elbise in'âm edilmiştir (Na : 127).

Seyh Abdülgani bin Sûhte Sinan mescidi

Softa Sinan oğlu Şeyh Abdülgani'nin Ok-meydanı'nda kendi evi yanında bina ettiği anlaşılan mescidin inşası için mumaileyhe 19 muharrem 911 tarihinde 1000 akçe tasadduk edilmiştir (Na : 39).

Bu mescid, Hadîkatü'l-cevami'de yazılı değildir.

Boğaz-kesen kalesi hamamı

Bu hamam, İkinci Sultan Bâyezîd tarafından yaptırılmıştır. Mimari, Ali bin Abdullah'tır (Na : 143 ve Mimar Ali bin Abdullah bahsine müracaat).

XVIII

İKİNCİ SULTAN BÂYEZİD ZAMANINDA TAMİR OLUNAN BİNALAR

Orijinal vesikalardan, inşa olunan binalardan bazıları gibi, tamir ü termîm edilen binalardan bazılarını da öğrenmiş bulunuyoruz. Bunlardan bir kısmını tamir eden mimarların isimleri de bu vesikalara kaydedilmiştir. Tamir edilen binaların mikdari, yirmi dokuzdur; nevileri de, cami, mescid, zâviye (tekke), saray, ev, su yolu, hamam, kaplica, kale - sur - hisardır.

Fâtih camii

İstanbul'daki Fatih Sultan Mehmed camii de, 915 zelzelesinin harab ettiği binalardandır: Dört büyük sütununun başları çatlamış; sağdaki demir kiriş yarılmış, soldaki eğilmiştir; kubbesi de rahnedâr olmuştur. Fatih imâreTİyle bîmârhânesinin, Semâniyye medreselerinden Zamîri medresesinin, Semâniyyenin bir çok kubbeleri yıkılmıştır⁴⁰.

Camiin tamiri hususu, Mevlânâ Fenârî-zâde Şems Çelebi'ye havale edilmişdir; anlaşıldığına göre, camiin mütevellisi Muhyiddin Çelebi'ye de vazife verilmiştir; mezkûr imaret kâtibi İlyas da tamir hizmetine tâyin olunmuştur. Mimarbaşı Ali'nin tamirine memur olduğu camii Hâssa mimarları veýâ halifeleri⁴¹ ile birlikte tamir ettiği şübhесiz ise de kayıtlarda onların isimleri geçmemektedir.

2 ramazan 917 tarihli in'âm kaydından Şems Çelebi'nin 7000 akçe ve Bursa işi müzehheb kadife çatmadan mîrâhûrî, Muhyiddin Çelebi'nin 5000 akçe ve aynı cins elbise, Mimar Ali'nin 5000 akçe, 9 ramazan 917 tarihli kayiddan da kâtib İlyas'ın 1000 akçe ve Bursa alaca kadifesinden mîrâhûrî elbise ile tâlîf edildiklerini öğrenmekteyiz (Na : 192, 194 ve «Mimar Ali bin Abdullah» bahsine müräaat).

Bursa'da Sultan Orhan camii evkafı

Sultan Orhan'ın Bursa'daki imareti evkafının tamirine ebnâ-i sipâhiyândan Yanya'lı Mahmud ile Silâhdârândan kâtib Ali memur edilmiştir. Kendilerine 9 cemaziyelevvel 911 de Bursa beneğinden birer elbise in'âm edilmiştir (Na : 44).

Amasya'da Beyazid camii

914 yılı sonlarında devam etmekte olan Beyazid imaretinin tamiratını teftiş ve müraâkabe etmek üzere başmimar Ali, Amasya'ya gönderilmiştir. Kendisine 20 zilhicce 914 tarihinde 2000 akçe in'âm olunmuştur (Na : 130).

Bu hayratın İstanbul'dan gönderilen mimarlar tarafından mı, yoksa Amasay'lı mimarlar tarafından mı tamir edildiği meçhûlümüzdür.

İznik camii

İznik imaretinin tamir ü termîmine Mimar Şeyhî memur edilmiştir. Avdet ettikten sonra, mumaileyhe 26 zilkade 916 tarihinde 500 akçe ile kırmızı kemhâdan mîrâhûrî bir elbise ihsan olunmuştur (Na : 170).

Bu camiin kiilseden münkalib cami mi, Yeşil cami mi olduğu tasrih edilmemiştir. İznik imaretinin kiliseden münkalib cami olduğu şübhесizdir.. Çünkü bu cami, Hunkâr ca-

⁴⁰ Tarih kitapları.

⁴¹ Hızır Bâli ile Dervîş Ali.

miidir. Bilâhare Mimar Sinan tarafından ihya olunmuş ve Sultan Süleyman'ın ismine izafe edilmiştir⁴².

916 tarihinde tamir edilmesi, herhalde 915 zelzelesinden harab olmasının icabı olsa gerektir.

Baba Hacı Ali Saka mescidi

Bu mescidin İstanbul'da Tahtakale (Tahte'l - Kal'a) de olduğu bildirilmektedir. Mu'maileyhe mescidini tamir etmesi için 4000 akçe tasadduk edilmiştir (Na : 178).

Ebû - Ali bin Şeyh Kutbuddin zâviyesi

Ebû - Ali, İkinci Sultan Bâyezîd'e bir kitab getirip takdim ettiği gibi zâviyesini tamir edeceğini de arzetmiş; tasadduk tarikiyle kendisine 14 cemaziyelâhir 911 de 6000 akçe ve çuha ile murabbadan elbise ihsan olunmuştur (Na : 57).

Dervîş Ahmed zâviyesi

Bu zâviyenin de, hangi semtte olduğu yazılmamıştır. Zâviyesini tamir etmesi için kendisine 16 receb 915 te 500 akçe tasadduk olunmuştur (Na : 100).

Kalender Baba Hurdek zâviyesi

Bu zâviyenin «Ördek Baba» zâviyesi olduğunu — isimlerinin okunuşlarındaki yakınlıkta — istidlâl etmekteyiz. Hurdek Babanın o tarihte ber-hayat olup olmadığı, ihsanın bizzat kendisine verilip verilmediği meçhûlümüzdür.

18 zilhicce 914 tarihinde bu zâviyenin meremmeti için 500 akçe ihsan olunmuştur (Na : 128).

Dervîş Vedûdi zâviyesi

Bu zâviye hakkında da bilgimiz sâdece verilen ihsanandan ibarettir. 20 zilhicce 914 te zâviyenin tamirine sarfedilmek üzere 2000 akçe tasadduk olunmuştur (Na : 132).

Baba Yâhû zâviyesi

At - meydanı'nda bulunduğu kaydedilmiş olan Baba Yahû zaviyesinin meremmeti çiin 25 muharrem 915 tarihinde yine tasadduk kaydiyle 4000 akçe ihsan olunmuştur (Na : 135).

Kalender Baba Mazlum zaviyesi

Bu kalender-kânenin de nerde, hangi semtte olduğu yazılmamıştır. Tamiri masrafı olarak 12 muharrem 916 da 500 akçe ihsan edilmiştir (Na : 146).

Sarây-ı Âmire

Sarây-ı Âmire'inn 915 zelzelesinden yer yer rahnedar olduğu ve bazı aksamının yıkıldığı tarih kitaplarında — hemen hemen — müfredatıyla yazılıdır. Zelzeleden sonra tamire memur edilmiş olanlardan Zaîm-i ulûfeciyyân Kösec İbrâhim'e 27 şaban 916 tarihinde 2000 akçe ile benekten ma'mûl bir elbise in'âm olunmuştur (Na : 162).

⁴² Tezkiretü'l-ebniye ve «Mimar Sinan» monografimiz.

Güzelce Hasan Bey zevcesi Sultan'ın evi ve hamamı

Güzelce Hasan Bey'in zevcesi, İkinci Sultan Bâyezîd'in kızıdır. Kızının evi ile hamamının tamiri için babası, 25 zilhicce 914 te 10 000 akçe inâm eylemiştir (Na : 131).

Şarâbdâr Hamza Bey'in kızı'nın evi

Şarâbdâr Hamza Bey'in büyük kızına, evini tamir etmesi için, 5 receb 915 te 3000 akçe inâm olunmuştur (Na : 140).

Merzifon hamamı

Merzifon hamamının meremmeti eminliğine Kosova'lı Hamza, kâtibliğine ebnâ-i sipâhiyândan Kasım memur edilmiştir. Kendilerine inâm olarak 17 ramazan 914 de münakkâş Bursa kumaşından birer elbise verilmiştir (Na : 120).

Bolu su - yolcu

Bolu su - yolunun tamiri için su-yolcu Mehmed ile isimleri kaydedilmemiş olan su-yolcular gönderilmiş; bu vesile ile 15 muharrem 914 te 1500 akçe ihsan edilmiştir (Na : 113).

Kaplica

Tarihler, Bursa'da Hudâvendigâr'ın bina etmiş olduğu kaplıcanın camekânlarını İkinci Sultan Bâyezîd'in tecdiî ettiğini yazmaktadır.

Kaplıcanın da, diğer bazı binalar gibi, 915 zelzelesinden bir hayli zarar görmüş olduğu anlaşılmaktadır. Yoksa, yalnız camekânların tamirini temin etmek üzere elbette bir kaç kişi tavzif edilmezdi.

Kaplıca ile diğer binaların tamirine memur edilmiş olan Silâhdârândan İlyas ile eb-nâ-i sipâhiyândna Hüseyin, 26 ramazan 916 da biner akçe ve münakkâş Bursa kumaşından birer elbise ile tâlîf edilmiştir (Na : 167).

İstanbul Kalesi = İstanbul surları

Tarih kitaplarının rivâyetine göre, İstanbul'da 915 yılı cemaziyelevvel ve yâ rebiulâhir ayının 25 ci salı gecesi başlayan zelzele, kırk beş gün sürmüştür; 190 mescid ve cami ile 1070 ev yıkılmış; 5000 den fazla erkek, kadın ve çocuk helâk olmuş; şehir içinde mili bütün minare kalmamıştır. «Kiyâmet-i surgâ» diye şâyi olan bu zelzele, İstanbul'da Avrat-pazarı civârında İslâ - kapusunu, Karaman - pazarını hâk ile yeksan ettiği gibi bazı medreselerin birer, ikişer, üçer kubbelerini de yıkmıştır. Bu arada henüz yeni inşa edilmiş olan Beyazîd camiinin kubbesi de dağılmış, param-parça olmuştur⁴³.

Zelzele, İstanbul dışında da büyük zararlara yol açmıştır. Meselâ : Edirne'de pek çok mebani yıkıldığı gibi Çorum'da da iki mahalle yere geçmiş; bütün mescidler ve minareler yıkılmıştır.

İstanbul surlarından 40 300 bina arşını yer harab olup yere dökülmüştür : İğri - kapu' dan Yedi-kule'ye kadar devam eden surların iki kat burc u bârûsu kâmil, Narlı-kapu' dan İshak-paşa - kapusu'na kadar da yer yer yıkılıp ancak temelleri kalmıştır.

⁴³ 0.71 numaralı Muallim M. Cevdet Bey vesikasında Beyazîd camiinin tamiri hakkında bir kayd yoktur. Fatih camiinin zelzeleden ne miktar zarar gördüğü yukarıda yazılmıştır. Hammer, Beyazîd medresesinin kullî hasara uğradığını yazar.

Evliyâ Çelebi'nin münhedium olan yerlerinin altmış içinde tamir edildiğini bildirdiği surların⁴⁴ 915 yılı zilkadesinden evvel tamirine karar verildiği ve tatbikata geçildiği anlaşılmaktadır.

Lâzikiyye zaîmi Hüseyin Bey, İstanbul kalesinin temellerini açmağa memur edilmiş; kendisine 8 zilkade 915 tarihinde Bursa beneğinden bir elbise in'âm olunmuştur (Na :142).

İstanbul surlarını tamiri işi ile tavzif edilenler, yine Yeniçeri teşkilâtu mensublarıdır. 25 rebiulevvel 916 tarihinde gördükleri hizmete mükâfâten, Dergâh-ı Âli yeniçerileri ağası Yunus Bey'e 60 000 akçe, kırmızı sengin müzehheb kadife den frengî çuha, kırmızı kadife den firengî sâde mîrâhûrî ve engele-i zerden sâde elbiseler; Dergâh-ı Âli yaya-başlarına Amasya kırmızı kemhâsından mîrâhûrî ve dolabî kumaştan kırk dokuz kat elbise, Dergâh-ı Âli yeniçerileri cemaatine yedi yüz bin akçe: 19 kişiden mürekkeb süvari zağarcılar cemaatine on dokuz kırmızı hilât; 33 kişiden mürekkeb süvari sekbanlar cemaatine otuz üç elbise; yeniçeriler kâtibi Kasım Bey'e 2000 akçe ve münakkaş Bursa kumasından elbise; yeniçeriler kethudası Hüseyin'e 1500 akçe ve münakkaş Bursa kumasından ma'mûl elbise, İstanbul yeniçerileri cemaatine 1 030 191 akçe; yeniçeriler muhzırı Hamza'ya 1000 akçe; yeniçeriler ağası Arnavud Ali'ye münakkaş Bursa kumasından elbise; İstanbul yeniçerileri yayabaşlarına kırmızı kemhadan mîrâhûrî otuz elbise in'âm olunmuştur (Na : 151).

Yine uhdesine İstanbul meremmeti hizmeti verilmiş olanlardan Çingene mirlivası Mustafa Bey, 23 rebiulâhir 916 da 10 000 akçe ve Bursa çatmasından bir elbise in'âm olunarak taltif edilmiştir (Na : 153).

İstanbul kalesinin (surlarının) tamîr ü termîmi vazifesi, mimar Bâli ile mimar Mahmud'a verilmiştir. 29 zilhicce 916 tarihinde, gördükleri hizmete mukabeleten ve mükâfâten, mimar Bâli'ye 2000 akçe ve müzehheb kadife beneğinden mîrâhûrî; mimar Mahmud'a 2000 akçe ve Bursa müzehheb kadife beneğinden mîrâhûrî elbise in'âm olunmuştur (Na : 173).

İstanbul kalesi (surları) tamirinin hitamı haberini müjdelenen Yeniçeri Hüseyin'e 17 safer 916 da 1000 akçe ile münakkaş Bursa kumasından ma'mûl elbise; ser-mimârân-ı Hâssa Ali'ye de aynı tarihte 3000 akçe ile çatmadan bir elbise verilmiştir (Na : 147).

Bu son kayıddan, tamîr ü termîm işinin safer 916 ortalarında nihayet bulduğu sarahaten öğrenilmektedir.

Gerek surların, gerek diğer mebaninin tamiri işlerinde hariçten celb edilmiş çalıştırılan işçi ve amelenin mikdari hakkında tarihî kaynaklarda mufassal malûmat vardır.. Onları burada zikretmeye lüzum görmedik.

Tamirden sonra Silivri-kapusu'nun üstüne bir mermer kitâbe vaz'edilmiştir. Girift süslüle yazılıp hakkedilmiş olan manzum fârsî tarih şudur⁴⁵ :

1. — *Zill-i Hakk Bâyezîd-i şems-i mülk
Ki hüümâyun-fer ii kamer-tal'a*
2. — *Der-zamân-es fütâd zelzeleî
Kal'a-râ kal' kerd bâ-sel'a*
3. — *Der-harâb ü meremmet-es târîh
Harb-i bünyan meremmetü'l-kal'a*

915

916

⁴⁴ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C : I, s : 142.

⁴⁵ Bu fârsî tarih, eski harfle basılmış olan zeylin sonuna ilâve edilmiştir.

İstanbul surlarıyle binalarının — Evliyâ Çelebi'nin de, müverihlerin de kaydettikleri üzere — pek kısa bir zamanda tamir edildiğini bu tarih kitabesi de aşağı yukarı ifade etmektedir. Tamir işlerinde yalnız mimarbaşı Ali bin Abdullah ile mimar Bâli ve mimar Mahmud'un çalışıklarını zannetmiyoruz. İn'âm kayıdları arasında diğer Hâssa mimarlarının isimleri, meremmete memur edilip gördükleri hizmete karşılık in'âma lâyik görülenler gibi yazılı değilse de, bunların da vazife gördükleri, tamir ameliyesinin hitamından sonra sadece isimleri yazılmak suretiyle almış oldukları in'âm kayıdlarından takribî olarak anlaşılmaktadır.

Bu tâmir ü termîm esnasında san'at ve hîrfet erbâbinin da üzerlerine düşen vazifeleri ifa ettikleri şübhесizdir. 69 kişiden mürekkeb müteferrika-i ehl-i hîref cemaatinin 18 rebiülevvel 917 tarihinde aldığı 13 950 akçe mikdari in'âm, yapı tamirleri biten binaların san'at ve hîrfete muhtac aksamının ikmâli dolayısıyla olsa gerektir (Na : 179).

Kubbeli binaların tamiri esnasında elbette kurşuncular da çalışmışlardır: Kapu - ağıası marifetiyle 5 rebiulâhir 917 de kurşûnî Karagöz'le Hamza'ya binerden iki bin akçe in'âm olunmuştur (Na : 181). Damci nâmiyle ma'ruf İlyas da, yine in'âm olarak 15 cemâziyelâhir 917 de 1000 akçe ile kemhâdan mîrâhûrî elbise aldığı gibi Kurşûnî Hûzr'a da tetimme-i in'âm olarak 100 akçe verilmiştir (Na : 183).

Kurşûnî Ahmed'e bir hizmete gönderilirken 11 receb 917 de 200 akçe ihsan olunmuştur. Bu hizmetin nerde olduğu kaydedilmemiştir (Na : 186).

Ayasofya camiinin, isimleri bildirilmeyen üç meremmetçisine de 15 cemâziyelâhir 917 de üzerinden 300 akçe in'âm olunmuştur (Na : 183).

Dırac kalesi

Dırac kalesi 910 yılı başlarında — her halde mahalî mimarlar ve bennalar tavzif olunarak — tamir edilmiştir. Bu vazifeyi ifa eden Avlunya sancak-beyi Mustafa Bey'e 6 rebiülevvel 910 tarihinde Dergâh-ı Âli çavuşlarından Aydin'a kırmızı sengin müzehheb kadifeden egin çuha firengî såde bir elbise, iki kat münakkaş kumaştan elbise, at gemi, bozdoğan, kotaz, firengî kadifeden sade abâyî elbise gönderilmiştir (Na : 17).

Ayamavra kalesi

Dırac kalesinin tamiri zamanında Ayamavra kalesi de tamir edilmiştir. Mimar ismi kaydedilmemiştir.

Kalenin tamirine Karlı mirlivası Mehmed Bey memur edilmiştir. Kendisine çavuşlardan cebeci İlyas'la yukarıda — Dırac kalesi bahsinde — yazılan hediyeler ırsâl olunmuştur (Na : 17).

Kamangırad kalesi

Kamangırad kalesi, 911 yılı başlarında tamir edilmiştir. Mimarı, mechûldür. Meremmete memur olan Bosna mirlivası Firuz Bey'e ebnâ-i sipâhiyândan odali Ahmed'le 17 rebiülevvel 911 de kırmızı sengin müzehheb kadifeden firengî elbise, cuka-i egin, kırmızı kadifeden mîrâhûrî firengî såde elbise ile enge'e-i zer elbise, münakkaş tezyinat ile at, gem, såde firengî abâyî, kotaz, bozdoğan, elbise gönderilmiştir (Na : 40).

Manya kalesi

Manya kalesi, 913 yılının ilk yarısında tamir edilmiştir. Kalenin tamirini müteakib İstanbul'a dönen mimar Bâli'ye 12 cemâziyelâhir 913 te 1000 akçe ile Bursa beneğinden bir

elbise, ebnâ-i sipâhiyândan Ya'kub ile silâhdârândan Musa'ya biner akçe ve münakkaş Bursa kumaşından birer kat elbise in'âm olunmuştur (Na : 96).

İnebahti kalesi

İnebahti kalesi, 913 yılının ilk yarısında tamir edilmiştir. Tamirden dönen mimar Mahmud'a 24 cemaziyelâhir 913 te 1000 akçe ile benekten mamûl bir elbise in'âm olunmuştur (Na : 98).

Kal'a-i Sultaniyye

914 senesi içinde Kal'a-i Sultaniyye tamir edilmiştir. Tamiri müteakib İstanbul'a avdet eden bina emini silâhdârândan firenk Mehmed'e, ebnâ-i sipâhiyândan bina kâtibi Dizzar-oğlu Ali'ye ve mimar Mahmud'a 17 ramazan 914 te binerden 3000 akçe ve mimara muzehheb benek kadifeden mîrâhûrî elbise, diğerlerine de alaca kadifeden birer kat elbise in'âm olunmuştur (Na : 120).

Nova kalesi

914 senesi içinde Nova kalesi tamir edilmiştir. Hizmetlerini ikmâl edip İstanbul'a dönen bina emini Nasuh 'a, ebnâ-i sipâhiyân'dan kâtib Hüseyin'e ve mimar İlyas'a 17 ramazan 914 te in'âm olarak binerden 3000 akçe ve münakkaş Bursa kumaşından birer kat elbise verilmiştir (Na : 120).

Ankara kalesi

914 yılında Ankara kalesini tamire memur olan bina emini ebnâ-i sipâhiyândan ermeli Ya'kub, silâhdârândan kâtib Musa ve mimar Bâli, vazifelerini bitirip İstanbul'a dönmüşler; 17 ramazan 914 te in'âm olarak binerden 3000 akçe ile birer mîrâhûrî elbise; ayrıca mimar Bâli Bursa benek kadifesinden bir kat elbise; Ya'kub ile Musa da, Bursa alaca kadifesinden birer kat elbise almışlardır (Na : 120).

Akkirman kalesi

Akkirman kalesi de 914 yili içinde tamir edilmiştir. Tamirden sonra İstanbul'a dönen bina emini Mustafa ile ebnâ-i sipâhiyândan kâtib Mustafa, 17 ramazan 914 te binerden 2000 akçe ve münakkaş Bursa kumaşından birer elbise ile in'âm ve tâtil olunmuşlardır (Na : 120).

Midilli kalesi

Midilli kalesinin tamirine memur edilmiş olan ebnâ-i sipâhiyândan Midilli'li Mustafa'ya 15 şevvâl 914 te in'âm olarak 1000 akçe ile münakkaş kumaştan bir kat elbise verilmiştir (Na : 125).

Sivas kalesi

915 senesinin birinci yarısında tamiri tamamlanan Sivas kalesi meremmetine memur Sivas mirlivası Mustafa Bey'e Dergâh-ı Âli çavuşlarından Hoca Ali ile 23 cemaziyelevvel 915 te kırmızı sengin müzehheb kadifeden firengî elbise, cuka-i egin, sâde firengî kırmızı kadifeden mîrâhûrî elbise gönderilmiştir (Na : 137).

XIX

İKİNCİ SULTAN BÂYEZÎD DEVRI MİMARLARI

İkinci Sultan Bâyezîd saltanatının 909 dan evvelki ve sonraki devrelerinde muhtelif dinî ve içtimai binaları inşa etmiş veya bu binaların inşaatında vazife almış olan mimar-

lardan dokuzunun ismini Mualim M. Cevdet Bey kütüphanesindeki 0.71 numaralı defterden; üçünü hem bu defterden, hem de Bursa müzesindeki şerî sicil defterlerinden; dörđünü Bursa şerî sicillerinden; Su yolu mimarlarından birini 0.71 numaralı defterden; diğer birini de şerî sicillerden öğrenmiş bulunuyoruz. Bunlara mimar Murad Halife'yi de ilâve edebiliriz.

Mimarlardan bir kaçı muhtelif tarihlerde «mimar», «su yolecü», «sûrb-ger ve câm-ger» ve «meremmetçi» olarak vazife görmüşler ve meşhûr isimleriyle kayd olunmuşlardır.

0.71 numaralı defterde 18 rebiulevvel 917 tarihli kayıddâ (Na : 179) cemaat-i mîmârin mikdari 7 kişi olarak gösterilmiş; 18 cemâsiyelâhî 917 tarihli kayıddâ (Na : 182) bu mimarlar n isimde tarih edilmiştir; Hacı Dervîş Ali ve Hacı oğlu Hamza, Mahmud, Yusuf bin Papas, Dervîş Ali... Aynı kayıddâ 18 cemâsiyelâhî de ismi varsa da «şerîf : su yolecü başı» olarak yazılıdır. Halbuki bunların dörtü o kayıddâ Alieddin Şehî ve İlyas Sîran isimli 30 mimar daha vardır. Yâlabîşâh daha evvel vefat etmiş olmalıdır ki, o tarihlerde ailek ismine tesadüf edilmemektedir. Mimarlar listesine su yolecü Mehmed'i (Na : 62, 113) ilâve etmek'e hiçbir mahzur eli fırak kurdur. İsimlerini Bursa şerî sicillerinden öğrenmişpiriz Pirinc hanı meremmetçi (Na : 917) ile Hacı Muslihiddin ve su yolecü Kasim da bu listeyi tanımı yâcak üç mimadır.

İkinci Sultan Bâyezîd'in evâhirinde vevâ Yavuz Sultan Selîm'in evâilinde, fakat mutlaka 923 yıldan mukaddem tutulan bir müşâhere-hârân defterinde⁴⁶ mercemmetçi Bâli ile mercemmetçi Neccâr Ahmed isimli İlîmînâ dehî tesadüf etmektedir. Aynı defterde (s : 24) Mimar Bâli, «Hademe-i râhi îbâ Hârân» isminde başında görülmektedir. Bu mimar Bâli'nin «Hızır Bâli» olarak da krye⁴⁷ olan ismar olduğu şüphesizdir. Demek ki o tarihte mimar Bâli'ye su yolelek işçisi verilmişdir. Nitelik defterin 21 ci sahifesinde mimar Hudâverdi bin Ya'kub-şâh «Cemaat-i sârb-gerân ü câm-gerân» arasındadır.

İkinci Sultan Bâyezîd devrinin yukarıda isimleri yazılı mimarlarından üçünü, Kanûnî Sultan Süleyman saltanatının başlarında tuttuguunu tahrîn ettiğimiz bir müşâhere-hârân defterinde⁴⁷ görüyoruz : Ali Neccâr, Dervîş Ali ve Alâeddin.

Bursa'da Koza hanını inşa eden Abdülâli bin Pâlâd-şâh'ı ilâve edince İkinci Sultan Bâyezîd devrinin orijinal vesikalarda isimleri çok hâli mîmarların listesi târihîlmânmaktadır (Koza hanı bahsine müracaat).

••

Binâ mimarlarından başka bahçe mimâri'nin ikisinin de isimlerini öğrenmiş bulunuyoruz : Mercemmetiyân-i Bağçe-i Âmire Süleyman ile İskender. Bunlar, 15 cemâsiyelâhî 917 de imâma mazhar olmuşlar, yüzən akşe târihîlmânlardır (Na : 183).

••

O devrin kursuncuları, Hızır, Karacöz, Hanza ve Ahmed (Na : 123, 181, 183, 186) idr. Damîliden İlyas (Na : 183) ile Kırçalı İlyas (Kırçalı Karagöz bin Abdullah'ı da (Pirinc hanı bahsine bâkila), inşa işçileri arasında bulunmaktadır.

••

İç mimâre cemâati müteferrika-i châli hîref (Na : 179), cemaat-i nakkasan (Na : 54), sâg (kâsiyelâhî) hîref (Na : 71) calistîa (gâbî) Nîkkas Yusuf da kandilleri nukus ile tezyin eim şâir (Na : 67).

⁴⁶ Topkapı Sarayı Aışvi - D : 3003, s : 14.

⁴⁷ Topkapı Sarayı Aışvi - D : 7043.

عَزَّ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ
 مَنْ شَاءَ كَانَ لَهُ فِي الْأَرْضِ
 سَرْفَارَةٌ نَوْرٌ وَفَارَةٌ
 إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
 مُوْلَى مَا

 لَكَمْ أَوْ سَلَامٌ لَكَ
 سَرْفَارَةٌ نَوْرٌ وَفَارَةٌ
 كَافِيَةٌ لَكَ مِنْ فَارَاتِنَ
 إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
 مُوْلَى مَا

 لَكَمْ أَوْ سَلَامٌ لَكَ
 سَرْفَارَةٌ نَوْرٌ وَفَارَةٌ
 كَافِيَةٌ لَكَ مِنْ فَارَاتِنَ
 إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
 مُوْلَى مَا

 لَكَمْ أَوْ سَلَامٌ لَكَ
 سَرْفَارَةٌ نَوْرٌ وَفَارَةٌ
 كَافِيَةٌ لَكَ مِنْ فَارَاتِنَ
 إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
 مُوْلَى مَا

 لَكَمْ أَوْ سَلَامٌ لَكَ
 سَرْفَارَةٌ نَوْرٌ وَفَارَةٌ
 كَافِيَةٌ لَكَ مِنْ فَارَاتِنَ
 إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
 مُوْلَى مَا

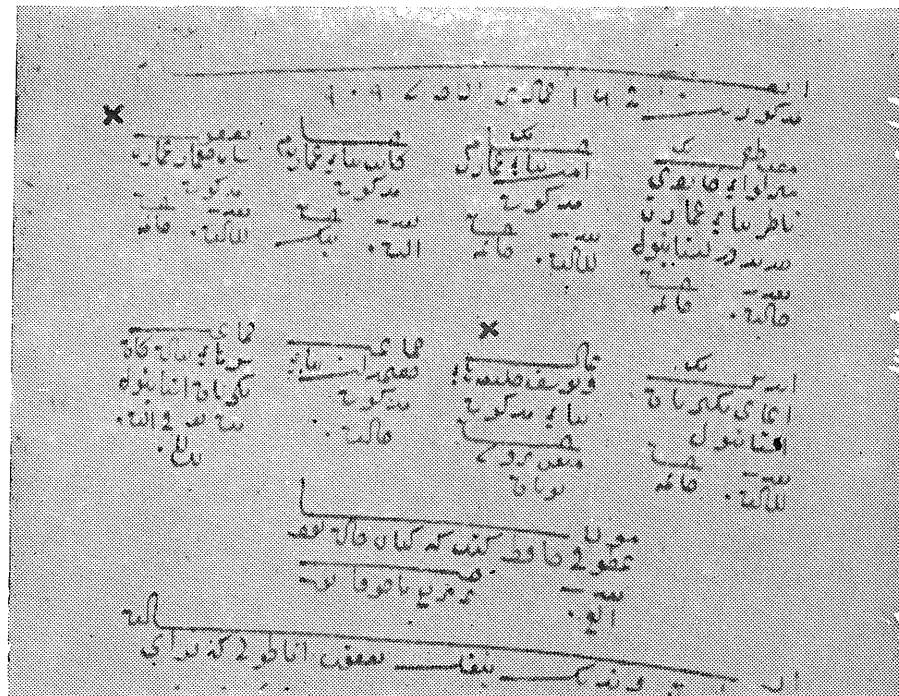
Gurre-i ramazan 909 tarihli kayid (Na : 10)

دُوكُورْ بَنْ ۲ نَدْرَسْ دِسْعَانْ ۱۰۷ هـ

 مَصَافِحٌ لَكَ مَسْكِنٌ لَكَ اسْمَاعِيلَ
 زَعْمَ كَرْهَنْ لَكَ سَلَامٌ لَكَ اِنْتَاجِي
 سَهَّلَهُ لَكَ تَادِيَرَهُ سَهَّلَهُ
 اللَّهُ لَكَ

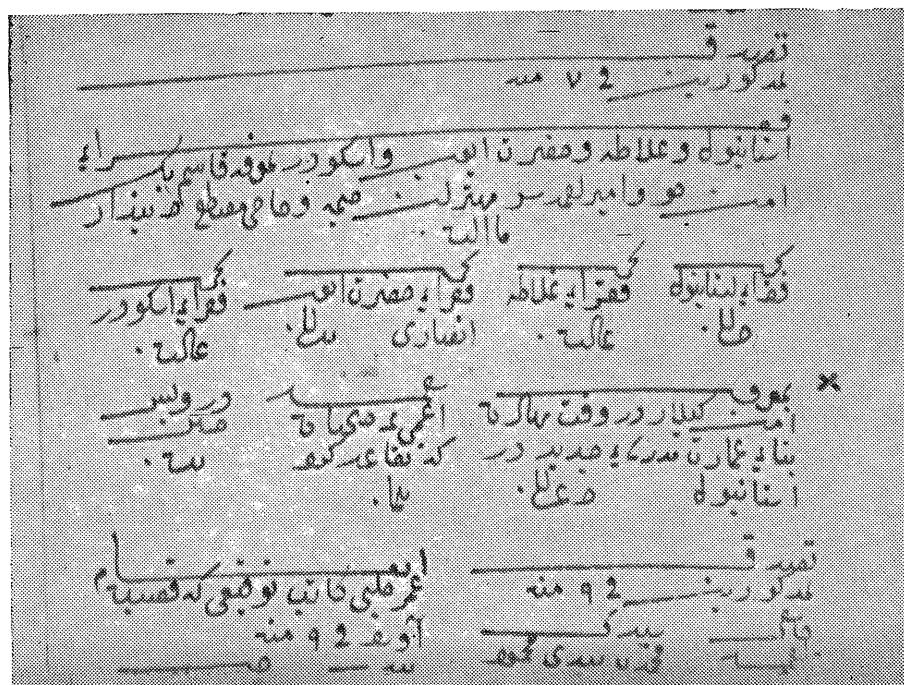
زَلَّمَهُ يَاهِي وَكَلَّا تَهِي سَاهِي
 كَلَّيْهِرَهُ فَلَدَهُ مَلِي بَهْ كَلَّا تَهِي
 كَهْ دَرْ كَهْ رَهِي رَكْسَهَهُ
 رَفَهَهُ اَنَهُ اَنَجَهُهُ اَنَجَهُهُ
 جَاهَهُ اَهُزَهُهُ وَكَاهَهُهُ قَاهَهُهُ

اَنَهُ اَنَهُهُ اَنَهُهُ اَنَهُهُ اَنَهُهُ
 دِسْعَانْ اَسْمَاعِيلَهُ سَاهِي بَاهِي بَهْ سَاهِي

23 Rebiulevvel 910 tarihli kayid (Na : 20)

16 Cemaziyelâhir 909 tarihli kayıd (Na : 5)

7 Muharrem 912 tarihli kayıd (Na : 76)

لہ کو رہے گے میں
کیا بیٹھاں
کیا بیٹھاں
کیا بیٹھاں
کیا بیٹھاں
کیا بیٹھاں

مَنْ يَعْلَمُ	كَذَابٌ	كَذَابٌ	كَذَابٌ
مَنْ أَوْلَى	كَذَابٌ	كَذَابٌ	كَذَابٌ
مَنْ أَوْلَى	كَذَابٌ	كَذَابٌ	كَذَابٌ
مَنْ أَوْلَى	كَذَابٌ	كَذَابٌ	كَذَابٌ
مَنْ أَوْلَى	كَذَابٌ	كَذَابٌ	كَذَابٌ

دعاۓ دعائیں دکا۔ ۲ کا اسیں
دردناک ترین لمحے:

17 Zihindee vəv tarifi kayid (Na : 14)

MUALLIM M. CEVDET BEY KÜTÜHÂNESİ

yazmalarından 0.71 numaralı vesikadaki farsca kayıtlar *

1

تصدق - بجماعت يكىچريان استانبول كه - بخدمت بناء عمارت جديد نهاده - شدند در
استانبول في ٢٢ صفر - سنه ٩٠٩ ٥٠٠٠ (آچه) [Sayfa : 10]

2

انعام - بمذكورين في ٧ ربيع الاول سنه ٩٠٩
بالي بك - سر طوبىجان كه بروزنهاء - عمارت جديد ريخته نقد - ٥٠٠٠ (آچه) - عن
خزانه، جامه - بنك - بروسه - ثوب
انجا - كخداء طوبىجان - جامه - منقش بروسه - ثوب
جماعت طوبىجان نقد - ١٥٠٠٠ (آچه) بجهت - استادان - جامهاء - ميراخورى عن
كمخانه - قرمزي ١٠ ثوب [S : 12]

3

تصدق - بمذكورين في ٢٢ جادى الاول سنه ٩٠٩
حاجي - مصلح الدين - كلام مجید - آورد - نقد - ١٥٠٠ (آچه) [S: 19]

4

انعام - بمذكورين في ١٣ جادى الآخر سنه ٩٠٩
الحاجي - ابراهيم كنده كاري - بمعرفة سرخازن ١٥٠٠ (آچه)
الياس - قالiche باف كه سججاده - آورد بمعرفة سرخازن ٩٠٠ (آچه) [S: 23]

5

انعام - بمذكورين جادى الآخر سنه ٩٠٩
مصطفى بك - ميرلواه كاردى [!] - ناظر بناء عمارت - جديد در استانبول - نقد -
٥٠٠٠ (آچه) - جامه - چاهه

* Bu vesikanin birinci sayfasinda و تصدقات و تبریفات و ارسالیات و عادات و نوکریه دفتر مسودات انعامات دارد. و غیره واجب سنه تسع و تسعه و سیکات است. Yazısı, siyâkattır. Vesikadaki kayıtlar, kısa satırlardan müteşekkildir. Burada, bu satırları (-) işaretiyile ayırdık. Kayıtlarda ( ) içindeki kelimeler yoktur; biz ilâve ettik. İmlâ, aynen muhafaza edilmiştir.

حسام بک - امین بناء عمارت - مذکوره - نقد - ٣٠٠٠ (آچه) جامه - چاشه
 حسام - کاتب بناء عمارت - مذکوره - نقد - ١٠٠٠ (آچه) جامه - بُنک
 یعقوب - شاه معمار عمارت - مذکوره - نقد - ٣٠٠٠ (آچه) جامه - چاشه
 ایدین بک - اگای یکیچریان - استانبول - نقد - ٣٠٠٠ (آچه) جامه - چاشه
 علی - و یوسف خلیفه هاء - بناء مذکوره - جامه - منقش بروسه - ثوبان
 جماعت - مقتمدان بناء - مذکوره - ٥٠٠٠ (آچه)
 جماعت - سرهاء پیاده کان - یکیچریان استانبول - ٣٠ نفر فی ١٠٠٠ (آچه) - (یکون)
 ٣٠٠٠ (آچه)
 مولانا - عطوف حافظ کتب که کتاب داده بود - نقد - ٢٠٠٠ (آچه) - جامه -
 عن صربع با چوقا - ثوب [S: 24]

6

تصدق - مذکورین فی ١٦ جمادی الآخر سنہ ٩٠٩
 جماعت - غلام یکیچریان استانبول که در - خدمت بناء عمارت جدید نهاده - بودند
 ١٥٠٠ (آچه) [S: 24]

7

انعام - فی ٢١ منه (جمادی الآخر سنہ ٩٠٩)
 الیاس - کاتب عن یکیچریان در - کاه عالی که باخط - خود کلام مجید آورد - ٤٠٠٠ (آچه)
 [S: 25]

8

انعام - مذکورین فی ٢٤ شعبان سنہ ٩٠٩
 یعقوب - شاه معمار بعرفة - سرخازن - جامه - عن صربع با پوستین - سمور -
 ثوب [S: 25]

9

انعام - محمدالله بن شیخ کاتب که باخط خود کلام - مجید آورد بعرفة سرخازن فی
 شعبان سنہ ٩٠٩ نقد - ٧٠٠٠ (آچه) جامه - عن صربع با چوقا - ثوب [S: 31]

10

انعام - مذکورین فی غرہ رمضان سنہ ٩٠٩
 یعقوب - شاه معمار عن جماعت - مشاهده خواران - ٣٠٠٠ (آچه) [S: 37]

11

انعام - مذکورین فی غرہ رمضان سنہ ٩٠٩
 یوسف - جامکر که طوباء - اینه و قنادیل - اورد - نقد - ٣٠٠٠ (آچه) - جامه -
 میراخوری - کمخاہ قرمزی - ثوب

12

تصدق - بعذکورین فی ۲۵ رمضان سنہ ۹۰۹

[S: 43] ولی - عجم جامکرکه فار - آورد ۱۰۰۰ (آچه)

13

انعام - به شرف الدین علی تاجر که عن همشیره حسن بک دراز ۲ قطعه - قالیچه بزرگ
آورد فی ۲۳ منه (شوال سنہ ۹۰۹) نقد - ۵۰۰۰ (آچه) جامه - چائمه - بروسه - ثوب
عادت - دیناری - و چاوشی - ۹۵۰ (آچه) [S: 50]

14

انعام - بعذکورین فی ۱۷ منه (ذی الحجه سنہ ۹۰۹)

مصطفی بک - میرلواء قره حصار صاحب - ناظر عمارت جدید خلد ملکه - نقد - ۵۰۰۰
(آچه) جامه - چائمه

حسام بن - جندره امین - نقد - ۳۰۰۰ (آچه) - جامه - چائمه

حسام - کاتب - نقد - ۱۰۰۰ (آچه) جامه - بنک

یعقوب - شاه معهار - نقد - ۳۰۰۰ (آچه) جامه - چائمه

ایدین - اگای عجمیان استانبول - نقد - ۳۰۰۰ (آچه) جامه - چائمه

سرهاء پاده کان - یکیچریان استانبول - ۴۰ نفر فی ۱۰۰۰ (آچه) - (یکون) ۳۰۰۰

جماعت - معمدان - ۵۰۰۰ (آچه)

[S: 60] علی - و یوسف خلیفه اه - بناء مذکور - جامه منقس بر سه - ثوبان

15

تصدق - بعذکورین فی ۱۷ منه (ذی الحجه سنہ ۹۰۹)

جماعت - غلامان یکیچریان استانبول که - بخدمت عمارت جدید نهاده - بودند - ۱۵۰۰۰

[S: 60] (آچه)

16

انعام - بعذکورین فی ۲۹ منه (صفر سنہ ۹۱۰)

بحضرت - قورقود بک طال - بقاہ بزای بنا کردن - سرای خود عن ید سنان - بک

[S: 72] لالای خود - ۱۱۰۰ (سکه)

17

ارسالیه - عذکورین فی ۶ ربیع الاول سنہ ۹۱۰

مصطفی بک - میرلواء اولویه که قلعہ دراج زا مرمت کرده - است بنقل ایدین عن
چاوشان در کاه عالی - چوقاه - اکن عن قدیفہ - مذهب سنکین قرمزی - فرنگی ساده ثوب

ثوب - باز ثوب منقش وجلام - وبوز دوغان وقوتاز وعيابي عن قديفة فرنسي - ساده ثوب
محمد بك - ميرلواء قارلى كه - قلعة ايماورهرا - صرمت كرده است - عن يد الياس جيه -
عن چاوشان - مثله [S: 72]

18

انعام - بمذکورين ثامن ربیع الاول سنہ ٩١٠
مصحح الدين كاتب - سلازيكى كه باخط خود - کلام مجید اورد ن ۳۰۰۰ (آچه) [S: 73]

19

تصدق - بمذکورين في ٢٠ ربیع الاول سنہ ٩١٠
محمد - مغربي كه باخط - حضرت عثمان - کلام مجید اورد ن ۳۰۰۰ (آچه) [S: 74]

20

انعام - بمذکورين في ٢٣ ربیع الاول سنہ ٩١٠
ولد - مصطفى بك ناظر بناء عمارات جديد - كه خبر تمام شدن قبة عمارات - او رد -
جامه - بنك بروسه ثوب [S: 76]

21

انعام - مذکورين في ٢٣ ربیع الآخر سنہ ٩١٠
مصطفى بك - حاسار (!) ناظر عمارات - جديد دراستانبول - نقد، ۵۰۰۰ (آچه) جامه - چاته
حسام بك بن جندره امين - بناء مذکوره - نقد، ۳۰۰۰ (آچه) جامه - چاته
ايدين - اگاي يكىچريان غلامان - استانبول - نقد، ۳۰۰۰ (آچه) جامه - چاته
يعقوب - شاه معمار - نقد، ۴۰۰۰ (آچه) جامه - چاته
حسام - كاتب بناء مذکوره - نقد، ۱۰۰۰ (آچه) جامه - بنك
سرهاء - پياده كان يكىچريان - استانبول ۳۰ نفر - في ۱۰۰۰ (آچه) - (يكون) ۳۰ ۰۰۰ (آچه)
جماعت - معتمدان - ۵۰۰۰ (آچه)
علي - و يوسف خلفاء بناء - مذکوره ۲ نفر - جامه - منقش ثوبان - ثوب به على خليفه
في - ۲۲ منه (ربیع الآخر سنہ ٩١٠) ۱۰۰۰ (آچه) [S: 77]

22

تصدق بمذکورين في ٢٣ ربیع الآخر سنہ ٩١٠
جماعت - يكىچريان استانبول - كه بخدمت بناء عمارات - جديد تعیین شده بوده -
[S: 77] ۱۵۰۰ (آچه)

23

تصدق - بعذکورین فی ۱۹ ربیع الآخر سنہ ۹۱۰

[S: 78] مصطفیٰ - کاتب کے کلام - مجید نبشتہ اورد - ۲۵۰۰ (آچھے)

24

تصدق - بعذکورین فی ۱۵ ربیع الآخر سنہ ۹۱۰

جماعت - کوڈکان خاصہاء استانبول وقف عمارت - جدید در استانبول در وقت تعیین -
کردن حدود خاصہاء مذکورہ عن یہ قاسم - کاتب مولانا سیدی مقشش ۳۰۰۰ (آچھے)

25

انعام - بعذکورین فی ۲۶ منه (ربیع الآخر سنہ ۹۱۰)

[S: 79] نصوح - قالیچہ باف کے - کار خود آورد - ۲۰۰۰ (آچھے)

26

انعام - بعذکورین فی ۱۲ منه (جادی الاول سنہ ۹۱۰)

[S: 81] محی الدین - کاتب سلاسیکی کے - باختط خود کلام - مجید اورد ۳۰۰۰ (آچھے)

27

تصدق - بعذکورین فی ۱۷ منه (جادی الآخر سنہ ۹۱۰)

[S: 85] محمد بن امّم زادہ کے - کلام مجید اورد - ۲۰۰۰ (آچھے)

28

انعام - بعذکورین فی ۲۲ ربیع سنہ ۹۱۰

والدہ - سلیم بک کے بھاء حمام - طرہ بزون کے برای زوج - دختر خود دیدہ و وقف
کرده - ۴۰۰۰ (آچھے)

29

تصدق - بعذکورین فی ۲۸ منه (رجب سنہ ۹۱۰)

احمد - علام جم چلبی مجاور درمکہ - معظمہ برای عوض نبشتہ - اجزاء کلام مجید -
حسنہ - سلطانی - ۶۰ سکہ

30

تصدق - بعذکورین فی ۱۰ ماہ (شعبان سنہ ۹۱۰)

[S: 92] محمد - ازنيقی کے - فناذیل - چینی ازنيقی - آورد - ۲۰۰۰ (آچھے)

31

تصدق - بعذکورین فی ۲۲ منه (شعبان سنہ ۹۱۰)

[S: 94] امام - عمارت جدید حضرت - خلیم ملکہ کے باختط خود - انعام آورد ۱۰۰۰ (آچھے)

العام - مذكوري في ٢٦ شعبان سنه ٩١٠

يعقوب - شاه معمار - جامه - عن مربع باپوسئین - صمود ثوب [S: 94]

انعام - مذکورن في ۹ شوال سنہ ۹۱۰

سنان بک - متولیه عمارت جدید س حضرت خلد ملکه در - استانبول - نقد - ۴۰۰۰
آچه) جامه - بنک بروسه - ٹوب [S: 103]

تصدق - مذکورین فی عاشر شوال سنہ ۹۱۰

ولد - عبدالكريم صوفی - که اجزاء کلام مجید - اورد ۵۰۰۰ (آنچه)

العام - مذكور في ٣ منه (ذى القعدة سنة ٩١٠)

کسی کہ باخت حضرت علی رضی اللہ عنہ کلام مجید آورد - نقد ۱۰۰۰۰ (آچھے)
جامعہ - چانمہ بروسہ - ثوب [S : 109]

تصدق - مذكورون في ٢١ منه (ذي الحجه سنہ ٩١٠)

قطب الدين - اسفهانی که کلام مجید - و کتاب منطق الطیر - آورده مقبول نه شد
[S: 120] (آنچه)

انعام - مذكورين في ٥ محرم سنة ٩١١

مصلح الدين - كاتب سلايسي كه باخت (خود) کلام مجید - آورد - ۴۰۰۰ (آخه) [S : 134]

مصطفی بن - بکر چانکیز - اعای در - ۱۰۰۰ (آچه)

پونس - عن صولاقان که باخت خود کلام - مجید آورد ۳۰۰۰ (آچه)

العام - مذكور في ٧ محرم سنة ٩١١

یونس - صولاق رای - تنه انعام خودکه - باخط خود کلام - مجید آورد - ۱۰۰۰ (آفچه)

جماعت - کوہِ چله جیان و طوون اوئی کران فی ۱۰۷ (آفحے) یکون ۴۲۸ (آفحے)

عجمی کہ پاختہ یاقوت = کلام محب و آرم = ۳۰۰۰ (آجھے) [S: 132]

39

تصدق - بذکورین فی ۱۹ محرم سنہ ۹۱۱

شیخ عبدالغی بن سوخته سنان کے ترد - خود مسجد بنایا کرده در - ترد میدان تیر

[S : 136] ۱۰۰۰ (آقچہ)

40

اوسلیہ - فیروز بک میزلواء بوسنہ کے قلعہ قنگراد صرمت - کرده بمقابلہ احمد اودہ عن

ابنا سپاهیان فی ۱۷ منہ (ربیع الاول سنہ ۹۱۱)

چوقاء - اکن عن قدیقه مذهب - سنکیان قرمزی فرنکی - ثوب

جامہ - میراخوری عن قدیقه - قرمزی فرنکی سادہ با انکلہ - زر ثوب

اسب - بازین متقس و لجام و - عبانی فرنکی سادہ وقوتاز وبوز دوغان - ثوب

[S : 139] ۱۵۰۰۰ (آقچہ)

41

تصدق - بذکورین فی ۳ منہ (ربیع الآخر سنہ ۹۱۱)

جماعت - یکیچریان استانبول کہ - در خدمت بناء عمارت - خدمت می باشد

[S : 151] ۱۵۰۰۰ (آقچہ)

42

العام - بذکورین فی ۳ منہ (ربیع الآخر سنہ ۹۱۱)

مصطفی بک - میرلواء کانغری ناظر - عمارت جدید - نقد ۵۰۰۰ (آقچہ) - جامہ - چائہ بروسہ - ثوب

حسام بک - جندرہ امین - بناء عمارت مزبورہ - نقد - ۳۰۰۰ (آقچہ) - جامہ - مثلہ

ایدن - اگای یکیچریان استانبول - نقد - ۳۰۰۰ (آقچہ) - جامہ - مثلہ

یعقوب - شاہ معمار بناء مذکور - نقد - ۳۰۰۰ (آقچہ) - جامہ - مثلہ

حسام - کاتب بناء عمارت مذکورہ - نقد - ۱۰۰۰ (آقچہ) - جامہ - سک

سرھاء - پیادہ کان استانبول - ۳۰ نفر فی ۱۰۰۰ (آقچہ) - (یکون) ۳۰۰۰ (آقچہ)

جماعت - معتمدان بناء - مذکورہ ۵۰۰۰ (آقچہ)

علی - خلیفہ بنایان - نقد - ۱۰۰۰ (آقچہ) - جامہ - بنک

یوسف - خلیفہ بنایان - جامہ - متقس بروسہ ثوب

Sayfanın kenarındaki çıkmada (bu kaydın yanlarında):

در جامع سلطانی بایزید - ثوبنا کرده شد در استانبول

[S : 151] ۱۰۰۰ (آقچہ)

43

تصدق - بذکورین فی ۷ منہ (ربیع الآخر سنہ ۹۱۱)

احمد پر کہ با خط خود کلام - مجید آورد - نقد ۵۰۰۰ (آقچہ) - جامہ - عن صریح

[S : 151] با جوقاء - ثوب

44

انعام - بذکورین فی ۹ منه (جمادی الاول سنہ ۹۱۱) مخدود یا نیہ عن ابناء سپاهیان و علی - کاتب عن سلحداران کہ اوقاف - عمارت اور خانیہ مرمت کرده - در بروسه - جامہ - بنک بروسه توبان [S : 154]

45

تصدق - بذکورین ۹ منه (جمادی الاول سنہ ۹۱۱) مصطفی - استانبول برای عمارت جدید با خط ثلث کلام مجید - بنشته ۳۰۰۰ (آقچہ) [S : 154]

46

تصدق - بذکورین فی ۱۴ منه (جمادی الاول سنہ ۹۱۱) فقراء استانبول در وقت رفتن حضرت خلد ملکہ - به عمارت جدید عن یہ قاسم بک امین جو - ولہ میر احمد مہتران و حاجی مصطفی - خزیندار - ۱۳۰۰ (آقچہ) [S : 155]

47

تصدق - بذکورین فی ۱۶ منه (جمادی الاول سنہ ۹۱۱) حاجی - محمود کہ نخل - اورد - ۱۰۰۰ (آقچہ) حاجی - علی عرب کہ قندیل - اورد - ۶۰۰ (آقچہ) حاجی سنک تراش طوب منقش - صرص اورد - ۳۰۰۰ (آقچہ) [S : 155]

48

تصدق - بذکورین فی ۲۰ منه (جمادی الاول سنہ ۹۱۱) حاجی علی قرغانی کہ قندیل مس مشبک مطلی اورد مع بعض - اسباب مس دیکر ۹۰۰۰ (آقچہ) [S : 155]

49

تصدق - بذکورین فی ۲۱ جمادی الاول سنہ ۹۱۱ اور نوس کہ - قندیل اورد - ۲۰۰ (آقچہ) [S : 155]

50

تصدق - بذکورین فی ۲۳ جمادی الاول سنہ ۹۱۱ جماعت یکیچریان استانبول کہ در خدمت - بناء عمارت جدید عاصمہ بودند - ۶۰۰۰ (آقچہ) [S : 156]

66

تصدق - بمنذکورین فی ۲۰ منه (رجب سنہ ۹۱۱)

مولانا - سنان امام جامع - ایاصوفیہ کہ کلام - مجید اورد - ۳۰۰۰ (آقچہ) [S : 161]

67

انعام - بمنذکورین فی ۱۰ منه (شعبان سنہ ۹۱۱)

یوسف - نقاش عن ابناہ سپاہیان - کہ نقوش قنادل عمارت - جدید گرد - جامہ بنک

[S : 165]

68

تصدق - بمنذکورین فی ۲۳ منه (شعبان سنہ ۹۱۱)

محی الدین - سلایسی کہ کلام - مجید اورد - ۳۰۰۰ (آقچہ) [S : 165]

69

تصدق - بمنذکورین فی ۱۳ منه (رمضان سنہ ۹۱۱)

اسماعیل - قالیچہ باف کہ قالیچہ - آورد - ۱۵۰۰ (آقچہ)

اسکندر - قالیچہ باف کہ قالیچہ - اورد - ۱۵۰۰ (آقچہ) [S : 170]

70

انعام عام - عن ۱۴ رمضان ۹۱۱ الی غایہ شوال سنہ ۹۱۱

حسام - کاتب بناء - عمارت ۳۰۰ (آقچہ)

جماعت - شاکردان خدمہ - راه آب خاصہ در - استانبول ۷ نفر - (یکون) ۴۲۷

[S : 176] (آقچہ)

71

تمہہ انعام عام (۱۴ رمضان سنہ ۹۱۱)

جماعت - شاکردان خدمہ - راه آب خاصہ در - استانبول ۷ نفر (یکون) ۴۲۷ (آقچہ)

جماعت - بعض شاکردان اهل حرف - در جماعت مشاہرہ خواران - ۱۲۳ نفر فی ۶۱

[S : 177] (آقچہ) - (یکون) ۷۵۰۳ (آقچہ)

72

انعام - بمنذکورین فی ۲۷ شوال سنہ ۹۱۱

محمد - کشیداء اخور عن - ابناہ سپاہیان امین - خرج راه آب جدید - نقد ۲۰۰۰

(آقچہ) - جامہ بنک

حسین - عن ابناہ سپاہیان - کاتب خرج راه آب - مذکور - نقد ۱۰۰۰ (آقچہ) -

جامہ بنک

علی - بیقولو زعیم کہ در خدمت - راه آب مذکور بوده - نقد ۱۰۰۰ (آقچہ) - جامہ بنک

حجزه - اسکوپی عن ابناء سپاهیان که در - خدمت راه آب در اندرون - قلمه استانبول
بوده - جامه مقش برسه - ثوب [S : 181]

73

انعام - بذکورین فی ۲۹ شوال سنہ ۹۱۱
مولانا - عبد الرحمن چلبی قاضی عسکر ولایت - رومایلی که وقف نامہ عمارت - جدید خلد ملکه
دو استانبول نبسته - نقد ۱۵۰۰۰ (آقچه) - جامه - چائے بروسه - ثوب [S : 181]

74

تصدق - بذکورین فی ۳۵ منه (ذی القعده سنہ ۹۱۱)
کاتب - که برای عمارت جدید - باخط ثلاث کلام مجید نبسته ۳۰۰۰ (آقچه) [S : 182]

75

انعام

محمد بن صروجہ عن بوابان درکاہ - عالی که باخط خود انعام اورد - ۱۰۰۰ (آقچه) فی
۲۵ منه (۲۵ ذی القعده سنہ ۹۱۱) [S : 186]

76

تصدق - بذکورین فی ۷ منه (محرم الحرام سنہ ۹۱۲)
بمعرفة - امین کیلار در وقت نہادن - بناء عمارت مدرسہ جدید - در استانبول ۱۵۰۰۰
(آقچه) [S : 187]

77

انعام - بذکورین فی ۱۲ صفر سنہ ۹۱۲
محمد - کاتب عن جبیجان دوکاہ - عالی که باخط ثلاث خود - کلام مجید اورد - ۳۵۰۰ (آقچه)
علی - صولاق که - باخط خود - اجزا اورد - ۳۰۰۰ (آقچه) [S : 190]

78

انعام بذکورین فی ۱۵ صفر سنہ ۹۱۲
یوسف - متولی عمارت جدید - حضرت خلد ملکه در - استانبول - نقد - ۴۰۰۰
(آقچه) جامه - بنک برسه - ثوب [S : 190]

79

تصدق - بذکورین فی ۱۵ ربیع الاول سنہ ۹۱۲
رمضان - قدسی کہ عن قدس - مبارک فنادیل اورد - ۵۰۰۰ (آقچه) [S : 192]

80

تصدق - بذکورین فی ۲۱ منه (صفر سنہ ۹۱۲)
 حاجی - سنتراش که طوب - سنک مشبك اورد - ۱۰۰۰ (آقچه) [S : 192]

51

تصدق - بذکورین فی ۲۳ جمادی الاول سنہ ۹۱۱

[S : 156] مصطفی - خیاط که حریر دوخته - طوب اورد - ۳۰۰ (آقچہ)

52

تصدق - بذکورین فی ۲۷ منه (جمادی الاول سنہ ۹۱۱)

[S : 156] عثمان - کہ کلام مجید اورد عن ید - علاء الدین - ۴۰۰۰ (آقچہ)

53

انعام - بذکورین فی ۲۷ منه (جمادی الاول سنہ ۹۱۱)

[S : 156] حزہ - عن جبیجان کہ - طوب اینہ اورد - ۲۰۰۰ (آقچہ)

54

تصدق - بذکورین فی ۵ جمادی الآخر سنہ ۹۱۱

(انعام - بجماعت نقاشان کہ در خدمت - عمارت جدید بوده اند فی ۵ منه ۱۰۰۰۰ (آقچہ))
[S : 157]

55

تصدق - بذکورین فی ۷ منه (جمادی الآخر سنہ ۹۱۱)

[S : 157] عیسی کہ - طوب اینہ اورد - ۷۰۰ (آقچہ)

56

انعام - بذکورین فی ۱۳ منه (جمادی الآخر سنہ ۹۱۱)

یعقوب - شاه معماں - نقد - ۱۰۰۰ (آقچہ) جامہ - چائمه بروسہ - ثوب
حسام بن جندرہ امین عمارت - نقد - ۸۰۰۰ (آقچہ) جامہ - چائمه بروسہ - ثوب
[S : 158]

57

تصدق - بذکورین فی ۱۴ منه (جمادی الآخر سنہ ۹۱۱)

حاجی - کمال قراز که طوب - حریر دوخته اورد - ۲۰۰۰ (آقچہ)

ابو علی بن - شیخ قطب الدین کہ زاویہ یش (زاویہ اش) خواهد مرمت کرده و کتاب
اورد - نقد - ۶۰۰۰ (آقچہ) - جامہ - عن صرابع با چوقا - ثوب
[S : 158]

58

تصدق - محمود سپاہ موزہ دوز کہ عن - ساختیان سمجھادہ بزرگ اورد - فی ۱۸ منه
(جمادی الآخر سنہ ۹۱۱) - ۴۰۰۰ (آقچہ)
[S : 158]

59

انعام - بمذکورین فی ۱۹ منه (جادی الآخر سنہ ۹۱۱)
 علام الدین - خلیفه معمار - نقد - ۲۰۰۰ (آقچه) - جامه - چائمه بروسه - ثوب
 کسپی - که عن شمع عسل - نخل اورد - ۲۰۰۰ (آقچه)

[S : 158]

60

تصدق - بمذکورین فی ۲۵ جادی الآخر سنہ ۹۱۱
 درویش - محمد زنجیر باف که زنجیر - عمارت جدید ساخته - ۴۰۰۰ (آقچه)

[S : 159]

61

انعام - بمذکورین فی ۲۸ منه (جادی الآخر سنہ ۹۱۱)
 درویش حضرت خلد ملکه سلطنه شوری کرده اند
 حسام - کاتب بناء عمارت - جدید - نقد ۱۰۰۰ (آقچه) جامه - بنک برسه -
 [S : 159]

62

انعام - بمذکورین فی ۳ منه (رجب المرجب سنہ ۹۱۱)
 محمد - راواب که مژده - امدن ان عمارت - نقد - ۱۰۰۰ (آقچه) - جامه - منقش برسه - ثوب
 پیرام - یکیچری که مژده امدن - اب مذکور اورد - نقد - ۱۰۰۰ (آقچه) - جامه -
 منقش برسه - ثوب

[S : 160]

63

انعام - بمذکورین فی ۶ منه (رجب المرجب سنہ ۹۱۱)
 جماعت - خدمه راه اب - جدید ۲۱ نفر - فی ۱۰۰۰ (آقچه) - (یکون) ۲۱۰۰۰ (آقچه)
 حسین - کاتب راه اب جدید عن - ابناء سپاهیان تاریخ آب مذکور کفت - نقد -
 ۱۰۰۰ (آقچه) - جامه - بنک بروسه - ثوب
 جماعت - علوخیان که در خدمت - راه آب عمارت جدید - بودند ۲۵ نفر فی ۱۰۰۰
 (آقچه) - (یکون) ۲۵۰۰۰ (آقچه)

[S : 160]

64

تصدق - بمذکورین فی ۶ رجب سنہ ۹۱۱
 ولد - سید صرتضی کاتب - که کلام مجید آورد - ۵۰۰۰ (آقچه)

[S : 160]

65

تصدق - بمذکورین فی ۱۳ منه (رجب سنہ ۹۱۱)
 حاجی - عرب که بندھاء - باهاء عمارت جدید - جلاکرده ۱۰۰۰ (آقچه)

[S : 161]

97

تصدق - بعْدَ كُورِينْ فِي ۱۷ مِنْهُ (جَادِي الْآخِر سَنَة ۹۱۳)

ولد - مولانا عرجون سرمحفل - عمارة حضرت خلد ملکه - دو استانبول - ۱۰۰۰ (آچه)
 ولد - عرجون ۲ نفر - فی ۵۰۰ (آچه) - (یکون) ۱۰۰۰ (آچه)
 [S : 240]

98

انعام - بعْدَ كُورِينْ فِي ۲۴ جَادِي الْآخِر سَنَة ۹۱۳

مُحَمَّد - معمار که عن صرمت - قلعه اینهنجتی آمد - نقد - ۱۰۰۰ (آچه) جامه - بنك -
 [S : 241]

ثواب

99

تصدق - بعْدَ كُورِينْ فِي ۱۱ رَجَب سَنَة ۹۱۳

مولانا - محی الدین قاضی کنه لیبوس - که وقف نامه عمارة حضرت - خلد ملکه
 در ادرنه به ترکی ترجمه کرد - ۲۰۰۰ (آچه)
 محمد - افشاری که وقف نامه مذکور نبشه - ۵۰۰ (آچه)
 [S : 242]

100

تصدق - بعْدَ كُورِينْ فِي ۱۶ مِنْهُ (رَجَب سَنَة ۹۱۳)

درویش - احمد برای صرمت - زاویه خود - ۵۰۰ (آچه)
 [S : 242]

101

تصدق - بعْدَ كُورِينْ فِي ۲۳ مِنْهُ (رَجَب سَنَة ۹۱۳)

محمد - امام سلطان حاجی - بیرام که کلام مجید - آورد - نقد - ۳۰۰۰ (آچه) جامه -
 عن صربع باچوقا - ثواب
 [S : 242]

102

تصدق - بعْدَ كُورِينْ فِي سَابِع مِنْهُ (شَعْبَان سَنَة ۹۱۳)

محی الدین نعال (!) کاتب که باختط خود کلام مجید اورد - نقد ۳۰۰۰ (آچه) جامه -
 عن صربع باچوقا - ثواب
 [S : 245]

103

انعام - بعْدَ كُورِينْ فِي ۱۴ مِنْهُ (شَعْبَان سَنَة ۹۱۳)

محی الدین - عرب وقت عمارة جدید - حضرت خلد ملکه در استانبول - بمعرفة
 سرخازن - نقد ۲۰۰۰ (آچه) جامه - عن صربع باچوقا - ثواب
 [S : 246]

104

انعام - بعْدَ كُورِينْ فِي ۱۴ مِنْهُ (شَعْبَان سَنَة ۹۱۳)

ابراهیم - زعیم در جماعت علو فیجان که - عن خدمت بناء کاربانسرای آمد - نقد ۱۰۰۰ (آچه) -
 جامه - بنك برسه - ثواب
 علی - معمار که عن خدمت بناء - کاربانسرای آمد - نقد ۱۰۰۰ (آچه) جامه - بنك
 برسه - ثواب
 [S : 247]

105

انعام - بعذکرین فی ۱۶ شعبان سنہ ۹۱۳
 یعقوب - شاہ معمار کے عن خدمت - بناء کاربانسراي - آمد - نقد ۷۰۰۰ (آچھے) جامہ -
 چائمه برسه - ثوب
 محمد بک بن - مصطفیٰ پاشا میرلواء - خداوندکار برای .... - خانها و دکارکن خود کے - برجایش
 کاربانسراي جدید - بنایش - نقد ۶۰۰۰ (آچھے) جامہ - چائمه اعلاء - برسه ثوب
 [S : 249]

106

تصدق بعذکرین فی ۱۲ رمضان سنہ ۹۱۳
 سنان بن - مؤذن شیخ عمارت مرادیہ - در بروسه کے کلام مجید آورد - ۳۰۰۰ (آچھے)
 [S : 252]

107

انعام - بعذکرین فی ۶ منه (شووال سنہ ۹۱۳)
 یعقوب - شاہ معمار - جامہ .. عن صرایع با پوستین - سیمور ثوب
 [S : 255]

108

انعام - بعذکرین فی ۲۷ شوال سنہ ۹۱۳
 محمود - معمار کے بخدمت - فرستادہ - ۲۰۰۰ (آچھے)
 [S : 260]

109

انعام - بعذکرین فی خامس منه (ذی القعده سنہ ۹۱۳)
 الیاس سنان - معمار کے بخدمت - خاصہ فرستادہ - ۲۰۰۰ (آچھے)
 [S : 261]

110

انعام - بعذکرین فی ۱۹ منه (ذی القعده سنہ ۹۱۳)
 مولانا - محی الدین متولی عمارت - جدید خلد ملکہ در استانبول - کہ محاسبہ نمودہ -
 نقد ۵۰۰۰ (آچھے) جامہ - بنک بروسہ - ثوب
 [S : 263]

111

انعام - بعذکرین فی ۱۹ ذی الحجه سنہ ۹۱۳
 مولانا - محی الدین متولی عمارت - جدید خلد ملکہ در استانبول - کہ محاسبہ نمودہ -
 نقد ۵۰۰۰ (آچھے) - جامہ - بنک بروسہ - ثوب
 [S : 263]

112

انعام - بعذکرین فی ۳ منه (محرم سنہ ۹۱۴)
 نصوح - کاتب عمارت حضرت - خلد ملکہ در استانبول - کہ محاسبہ نمودہ - جامہ -
 منقش بروسہ - ثوب
 [S : 264]

81

تصدق - بمنذكورين في ١٩ ربیع الآخر سنہ ٩١٢

بدرالدین - کاتب کہنہ عمارت جدید در ادرنه کے - باخط خود کلام مجید اورد - بمعرفة مولانا
قاضی عسکر ولايت دومايلی - ٣٠٠٠ (آچھے) [S : 194]

82

تصدق - بمنذكورين في ١٦ ربیع الآخر سنہ ٩١٢

مولانا - بدرالدین خطیب جامع جدید حضرت خلد ملکہ در استانبول ٣٠٠٠ (آچھے) [S : 194]

83

انعام - بمنذكورين في ٢٢ منه (جمادی الآخر سنہ ٩١٢)

شمس الدین - قالب کو بروسہ کے صندوق - مقطع اجزا اورد - نقد ٣٠٠٠ (آچھے) جامہ -
بنک برسہ - ثوب [S : 197]

84

تصدق - بمنذكورين في ظاهن وجب ستہ ٩١٢

حاجی - مصطفیٰ کاتب کے با - خط خود کلام مجید اورد - ٤٠٠٠ (آچھے) [S : 198]

85

انعام

حسام بک جندوہ متولی جدید عمارات - حضرت خلد ملکہ در اماسیہ فی ١٩ ربیع سنہ
٩١٢ - نقد ٥٠٠٠ (آچھے) جامہ - چائہ بروسہ - ثوب [S : 199]

86

انعام - بمنذكورين في ٢٩ ربیع سنہ ٩١٢

برادرزادہ - یعقوب شاہ مقہار اماسیہ - کہ سیپ اورد - ٢٠٠٠ (آچھے) [S : 200]

87

انعام - بمنذكورين في ١٢ شعبان سنہ ٩١٢

فضل الله - نقاش باخط خود کلام - مجید اورد - نقد ٣٠٠٠ (آچھے) جامہ - عن مرجع
باچوغا - ثوب [S : 202]

88

تصدق - بمنذكورين في ١٥ منه (رمضان سنہ ٩١٢)

سید - کہ باخط حضرت - علی کہ کلام مجید اورد - ١٥٠٠ (آچھے)

سید - کہ باخط حضرت - عمر کتاب اورد - ١٥٠٠ (آچھے)

موحی - حافظ مصحفہ عمارت جدید - ١٤٠ (آچھے) [S : 206]

89

تصدق - بمنذكورين في ١٧ محرم سنة ٩١٣
 ناج الدين - كاتب ادرنة كه كلام - مجید اورد - ٣٠٠٠ (آچه)
 [S : 220]

90

انعام - بمنذكورين في ٢٠ منه (محرم سنة ٩١٣)
 اياس - حداد عن جماعت طوبجيان - كه عن پریج رحله اورد - ٢٠٠٠ (آچه)
 [S : 220]

91

انعام - بمنذكورين في ٢٠ ربیع الاول سنة ٩١٣
 على بن - صولاق عن ابناء - سپاهيان امين - بناء مدرسه - جامه - بنك بروسه - ثوب
 حاجي - على كاتب بناء - مدرسة مذكور - جامه - منقش بروسه - ثوب
 يوسف بن - پاپاس معمار - نقد - ٢٠٠٠ (آچه) جامه - بنك بروسه - ثوب
 [S : 225]

92

تصدق - بمنذكورين في ٢٠ ربیع الاول سنة ٩١٣
 معلم - معلمخانه عمارات جديده - حضرت خلد ملکه در استانبول - ١٥٠٠ (آچه)
 خليفة - معلمخانه مذكور - ٥٠٠ (آچه)
 غلمان - مكتتب خانه - مذکور - ١٠٠٠ (آچه)
 [S : 226]

93

تصدق - بمنذكورين في ٨ ربیع الآخر سنة ٩١٣
 مولانا - متولي جامع سلطان محمد و متولي عمارت - حضرت خلد ملکه في - ٥٠٠٠ (آچه) - (يكون) ١٠٠٠ (آچه)
 [S : 228]

94

تصدق - بمنذكورين في ١٩ ربیع الآخر سنة ٩١٣
 مولانا - خطيب عمارت - حضرت خلد ملکه - ٣٠٠٠ (آچه)
 [S : 230]

95

تصدق - بمنذكورين في ٦ منه (جادي الاول سنة ٩١٣)
 حسن - سپاه بروسه - كه كلام مجید ببشه - ٥٠٠ (آچه)
 [S : 233]

96

انعام - بمنذكورين في ١٢ جمادى الآخر سنة ٩١٣
 بالى - معماركه عن صرمت - كردن قلعه مانيه آمد - نقد ١٠٠٠ (آچه) جامه - بنك
 بروسه - ثوب
 يعقوب - عن ابناء سپاهيان و موسى عن سلاحداران - كه عن صرمت قلعه مانيه آمدند -
 نقد في ١٠٠٠ (آچه) - (يكون) ٢٠٠٠ (آچه) جامه يه منقش بروسه - ثوبان
 [S : 240]

113

تصدق - بعذکرین فی ۱۵ مه (محرم سنہ ۹۱۴)

[S : 275] محمد - راه آبی کہ برای مرمت - راه آب بولی وغیرہ فرستاده ۱۵۰۰ (آچھے)

114

انعام - بعذکرین فی ۲۰ محرم سنہ ۹۱۴

[S : 276] مولانا - یعقوب مدرس مدرسه - جدید عمارت حضرت خلد ملکہ در استانبول

115

تصدق - بعذکرین فی ۲۶ منه (محرم سنہ ۹۱۴)

مولانا - بدروالدین بن راستکیر خطیب عمارت جدید - حضرت خلد ملکہ در استانبول کہ
بنکہ شریفہ شرفہا اللہ خواهد رفت - ۱۵۰۰ (آچھے)

116

تصدق - بعذکرین فی ۲۶ منه (صفر سنہ ۹۱۴)

[S : 284] یوسف - معمار کہ بخدمت دیدن جسر ہاء راه استانبول - فرستاده ۶۰۰ (آچھے)

117

انعام - بعذکرین فی ۲۱ ربیع الآخر سنہ ۹۱۴

[S : 287] بجهت - تنهٔ خرج حمام تاج الدین - تورک در اماسیه - ۳۰۰۰ (آچھے)

118

تصدق - بعذکرین فی ۶ جمادی الاول سنہ ۹۱۴

حمدالله بن - شیخ کاتب کہ باخط خود کلام مجید اورد - نقد ۱۰۰۰ (آچھے) جامہ - عن
مریب باچوقا - ثوب - جامہ - میراخوری عن - مریب باچوقا ثوب

119

انعام - بعذکرین فی ۱۷ رمضان سنہ ۹۱۴

یعقوب اناطولی امین و علی کاتب عن - ابناء سپاہیان و ابرھیم بوسنہ - زعیم در جماعت
علوفجیان و علی و خضر بالی معماران ۵ نفر - جامہا : میراخوری - عن قدیفہ - مذهب
بنک - بروسہ بجهتہ علی - معمار ثوب، ۵ ثوب - عن قدیفہ - الاجہ - بروسہ - ۴ ثوب

120

انعام - بعذکرین فی ۱۷ رمضان سنہ ۹۱۴

محمد - فرنک امین عن سلحداران - و علی بن دزدار کاتب عن ابناء - سپاہیان و محمود
معمار کہ عن - مرمت قلعہ سلطانیہ امددا - نقد - فی ۱۰۰۰ (آچھے) - (یکون) ۳۰۰۰
(آچھے) جامہا - میراخوری - عن قدیفہ مذهب بنک - بجهتہ معمار - ثوب، عن قدیفہ - الاجہ - ثوبان

نصوح - امین وحسین کاتب عن - ابناء سپاهیان و الیاس معمار - که صرمت قلعه نووه آمدند - نقد - فی ۱۰۰۰ (آچه) - (یکون) ۳۰۰۰ (آچه)، جامه - منقش بروسه - ۳ ثوب حجزه - قوسوه امین وقاسم کاتب - عن ابناء سپاهیان که عن صرمت - حمام عرئیفون آمدند - جامه - منقش بروسه - ثوبان
 یعقوب - ارمی عن ابناء سپاهیان و موسی کاتب - عن سلاحداران وبالی مهار که عن صرمت قلعه - انقره آمدند - نقد - فی ۱۰۰۰ (آچه) - (یکون) ۳۰۰۰ (آچه)، جامه - میراخوری ۳ ثوب - قدیمه - بنک برسه - بجهة معمار ثوب، قدیمه - الاجه برسه - ثوبان
 موسی - شیخ زعیم در جماعت علوفیجیان - امین و محمد کاتب عن ابناء - سپاهیان که عن بناء - قلعه - چشمہ آمدند - نقد - فی ۱۰۰۰ (آچه) - (یکون) ۲۰۰۰ (آچه)، جامه - منقش برسه - ثوبان
 مصطفی - امین و مصطفی دیکر کاتب عن - ابناء سپاهیان که عن صرمت - قلعه افکرمان آمدند - نقد - فی ۱۰۰۰ (آچه) - (یکون) ۲۰۰۰ (آچه)، جامه - منقش بروسه - ثوبان
 [S : 312]

121

تصدق - بمذکورین فی ۱۷ منه (رمضان سنہ ۹۱۴)

علم - ایتم در معلم - خانہ عمارت خلد - ملکه ۱۵۰۰ (آچه)
 خلیفہ - ایتم مذکور - ۵۰۰ (آچه)
 غلامان - معلم خانہ - مذکور ۱۰۰۰ (آچه)
 [S : 312]

122

تصدق - بمذکورین فی ۲۸ منه (رمضان سنہ ۹۱۴)

مصلح الدین - معرف عمارت - خلد ملکه - ۳۰۰ (آچه)
 [S : 314]

123

انعام - بمذکورین فی ۶ شوال سنہ ۹۱۴

یعقوب - شاه معمار - جامه - عن صریبع با پوستین - سیور ثوب
 [S : 314]

124

انعام - بمذکورین فی ۸ شوال سنہ ۹۱۴

یعقوب - شاه معمار - ۳۰۰۰ (آچه)
 [S : 315]

125

تمہ انعام - بمذکورین فی ۱۵ شوال سنہ ۹۱۴

مصطفی مدللو - عن ابناء سپاهیان - که قلعہ مدللو صرمت کرد - نقد - ۱۰۰۰ (آچه)،
 جامه - منقش
 [S : 318]

126

العام - بذکورین فی ۲۹ شوال سنه ۹۱۶

حضر - قودشونی بمعرفة - اغای در - ۱۰۰۰ (آچه) [S : 321]

127

العام - بذکورین فی ۷ ذی القعده سنه ۹۱۴

مولانا - مصلح الدین قاضی - ایاثوغ که قلعه چشمہ نوبنا کرده است - جامه - عن صریع

باچوقا - ثوب [S : 322]

128

تصدق - بذکورین فی ۱۸ منه (ذی الحجه سنه ۹۱۴)

جمال الدین - تبریزی که کلام - مجید آورد - ۱۰۰۰ (آچه)

بجهت - صرمت زاویه - بابا خردک (اوردک بابا) قلندر - ۵۰۰ (آچه) [S : 326]

129

تصدق بذکورین فی ۲۰ ذی الحجه سنه ۹۱۶

محی الدین - عرب موقت عمارت حضرت - خلد ملکه در استانبول که رسالت - تأثیف خود

آورد - ۳۰۰ (آچه) [S : 327]

130

العام - بذکورین فی ۲۰ ذی الحجه سنه ۹۱۶

علی - معماو که برای دیدن - صرمت عمارت حضرت خلد - ملکه در اماسیه فرستاده -

۲۰۰۰ (آچه) [S : 327]

131

العام - بذکورین فی ۲۵ منه (ذی الحجه سنه ۹۱۶)

دختر - حضرت خلد ملکه زوجه - کوزله حسن بک برای صرمت - حمام و خانه خود

۱۰۰۰ (آچه) [S : 327]

132

تصدق - بذکورین فی ۴ منه (محرم الحرام سنه ۹۱۵)

بجهت - صرمت زاویه درویش - ودودی ۲۰۰۰ (آچه) [S : 329]

حسن - کاتب که کلام مجید - آورد ۴۰۰۰ (آچه)

133

العام - بذکورین فی ۱۶ منه (محرم الحرام سنه ۹۱۵)

یحیی - م (غلام) در امین و حسن کاتب - عن سلحدازان که در خدمت - بناء کارویان

سرای - بودند در سلانیک - جامه - بنک بروسه - ثوبان [S : 330]

134

انعام - بعذکورین فی ۱۸ منه (محرم الحرام سنہ ۹۱۵)
 یوسف - معمار بناء کاربانسرای - جدید در سلانیک - جامہ - منقش برسه - ثوب
 مولانا - محی الدین متولی عمارت - حضرت خلد ملکہ در استانبول - نقد - ۵۰۰۰ (آچھے)،
 [S : 330] جامہ - بنک

135

تصدق - بعذکورین فی ۲۵ منه (محرم الحرام سنہ ۹۱۵)
 [S : 330] بجهة - صرت زاویہ - بابا یاهو در میدان - اسپ ۴۰۰۰ (آچھے)

136

انعام - بعذکورین فی ۶ دیع الاول سنہ ۹۱۵
 [S : 334] خضر - قالیچہ باف کہ قالیچہ - آورد یعرفہ سرخازن - ۸۰۰ (آچھے)

137

(ارسالیہ) - فی ۲۳ شهر جمادی الاول سنہ ۹۱۵
 ارسالیہ - به مصطفی بک میرلواء سیواس کہ - قلعہ سیواس - صرت کردہ بنقل - خواجه
 علی عن چاوشان درکاہ عالی فی ۲۳ منه (جمادی الاول سنہ ۹۱۵) - چوقاء - اکن عن قدیفہ
 مذهب - سنکین قرمزی فرنگی - ثوب؛ جامہ - میراخوری عن قدیفہ - قرمزی فرنگی سادہ -
 [S : 343] ثوب

138

تصدق - بعذکورین فی ۳ جمادی الآخر سنہ ۹۱۵
 خطیب - جامع سلطان محمد و جامع - ایاصوفیہ و عمارت حضرت - خلد ملکہ ۳ نفر
 [S : 344] فی ۳۰۰۰ (آچھے) - (یکون) ۹۰۰۰ (آچھے)
 مصلح الدین - معرف عمارت حضرت - خلد ملکہ ۵۰۰ (آچھے)

139

تصدق - بعذکورین فی ۵ ربیع سنہ ۹۱۵
 مولانا - ولد صارو یعقوب - امام عمارت حضرت - خلد ملکہ در استانبول - ۱۰۰۰ (آچھے)
 امامان - حضرت خلد ملکہ - ۲ نفر فی ۱۰۰۰ (آچھے) - (یکون) ۲۰۰۰ (آچھے)
 سرمحفل - عمارت حضرت - خلد ملکہ - ۱۰۰۰ (آچھے)
 مؤذنان - عمارت خلد ملکہ - ۲۰۰۰ (آچھے)
 قیمان - عمارت خلد ملکہ - ۱۰۰۰ (آچھے)
 چراتچیان - عمارت خلد ملکہ - ۱۰۰۰ (آچھے)

معرف - عمارت خلد ملکه - ۵۰۰ (آقچه)

حافظ مصطفیه - عمارت حضرت خلد ملکه - ۱۰۰ (آقچه)

مراد - بخوری عمارت خلد - ملکه ۲۵۰ (آقچه)

درویش - محمود نقطه عمارت - خلد ملکه ۲۵۰ (آقچه)

[S : 355]

140

انعام - بعذکورین فی ۵ وجب سنہ ۹۱۵

دختر - بزرگ حجزه بک - شرابی برای صرت - خانہ خود - ۳۰۰۰ (آقچه)

یعقوب - شاه معمار - نقد ۳۰۰۰ (آقچه)، جامہ - عن صریح باپوستین - سمور ثوب [S : 355]

141

انعام - بعذکورین فی ۲۴ منه (رمضان سنہ ۹۱۵)

علاءالدین چلبی بن سلطان احمد طال بقاہ - برای بناء جدید در - بولی ۵۰۰۰۰ (آقچه)

[S : 360]

142

انعام - بعذکورین فی ثامن منه (ذی القعده سنہ ۹۱۵)

حسین بک - زعیم لا ذیه که بخدمت - حرق کردن کج برای قلعہ - استانبول فرستاده -

جامہ - بنث بروسه - ثوب [S : 366]

143

انعام - بعذکورین فی ۲۴ منه (ذی القعده سنہ ۹۱۵)

علی - معمار که در قلعہ - بوغاز کسان حمام - بناء کردہ شد - نقد - ۲۰۰۰ (آقچه)،

جامہ - بنث [S : 368]

144

تصدق - بعذکورین فی ۲۹ منه (ذی الحجه سنہ ۹۱۵)

مولانا - خطیب جامع ایاصوفیہ - وجامع جدید و - عمارت خلد ملکه - فی ۳۰۰۰ (آقچه) -

(یکون) ۹۰۰۰ (آقچه) [S : 377]

145

انعام - بعذکورین فی ۷ محرم سنہ ۹۱۶

شیخی - معمار که بخدمت - فرستاده - ۵۰۰ (آقچه) [S : 381]

146

تصدق - بعذکورین فی ۱۲ منه (محرم سنہ ۹۱۶)

بابا مظلوم - قلندر برای - صرمت زاویہ - ۵۰۰ (آقچه) [S : 381]

147

انعام - بعذکورین فی ۱۷ منه (صفر سنہ ۹۱۶) حسین - یکیچری کہ خبر تمام - شیدن قلمہ استانبول - آورد - نقد - ۱۰۰۰ (آقچہ)، جامہ - منقش بر سہ - ثوب علی - معمار - نقد - ۳۰۰۰ (آقچہ)، جامہ - چانہ [S : 386]

148

تصدق - بعذکورین فی ۲۳ صفر سنہ ۹۱۶ حاجی - علی عجم ساصلہ کہ کلام مجید و پاہر جوانی آورد - ۵۰۰۰ (آقچہ) [S : 387]

149

انعام - بعذکورین فی ۱۶ ربیع الاول سنہ ۹۱۶ مولانا - محی الدین متولی عمارت - حضرت خلد ملکہ در استانبول - کہ محاسبہ نموده - نقد - ۵۰۰۰ (آقچہ)، جامہ - بنک بروسہ - ثوب نصوح - کاتب عمارت مذکورہ - جامہ - منقش بر سہ - ثوب [S : 389]

150

انعام - بعذکورین فی ۲۳ ربیع الاول سنہ ۹۱۶ محمد چلی بن - شاهنشاہ بک طال - بقاہما برای بناء - سرای در لواه حید - ۵۰۰۰ (آقچہ) [S : 390]

151

انعام - بعذکورین فی ۲۵ ربیع الاول سنہ ۹۱۶ یونس بک - اغای یکیچریان در رکاہ عالی در مقابلہ - خدمت صرمت قلمہ استانبول - نقد - ۶۰۰۰ (آقچہ)، چوقاء - اکن عن قدیفہ - مذهب سنگین قرمزی - فرنکی ثوب، جامہ - میراخوری قدیفہ قرمزی - فرنکی سادہ و انکله زر سادہ سرهاء - پیادہ کان دوکاہ - عالی در مقابلہ - خدمت مذکورہ - جامہ - میراخوری عن کھدا - قرمزی اماسیہ و - دولابی ۴۹ - ثوب جماعت - یکیچریان در رکاہ عالی - در مقابلہ خدمت - صرمت قلمہ مذکورہ - ۷۰۰۰۰ (آقچہ) جماعت - زغرجیان سواری - ۱۹ نفر - جامہ - قرمزی خلعت - ۱۹ - ثوب جماعت - سکبانان سواری - ۳۳ نفر - جامہ - بوری - ۳۳ ثوب قسم بک - کاتب یکیچریان - نقد - ۲۰۰۰ (آقچہ)، جامہ - منقش بر سہ - ثوب حسین - کتیخدا یکیچریان - نقد - ۱۵۰۰ (آقچہ)، جامہ - منقش بر سہ - ثوب جماعت - یکیچریان استانبول - ۱۰۳۰۱۹۱ (آقچہ) جمیزہ - محضر یکیچریان - ۱۰۰۰ (آقچہ)

علی - آرنود اگای - یکیچریان استانبول - جامه - منقش بر سه - ثوب سرهاء - پیاده کان یکیچریان - استانبول - جامه - میراخوری کم خاء قرمزی - ۳۰ ثوب [S : 391]

152

تصدق - بمنذکورین فی ۲۱ ربیع الآخر سنہ ۹۱۶

[S : 394] محمد - بدرالدین عرب - که کلام مجید آورد - ۳۰۰۰ (آقچه)

153

العام - بمنذکورین فی ۲۳ منه (ربیع الآخر سنہ ۹۱۶)

مصطفی بک - میرلواء جنکنه که در - خدمت صرمت استانبول بود - نقد - ۱۰۰۰۰ [S : 394] (آقچه) ، جامه - چاتمه بر سه - ثوب

154

تصدق - بمنذکورین فی ۵ منه (جمادی الاول سنہ ۹۱۶)

[S : 395] علی - چلبی که کلام مجید - آورد بازخود داده - ۲۰۰۰ (آقچه)

155

العام - بمنذکورین فی ۱۱ جمادی الاول سنہ ۹۱۶

محمد بک - سر علویجان که عن خدمت بناء سرای - جدید در دیموقه - آمد - نقد ۵۰۰۰ [S : 395] (آقچه) ، جامه - چاتمه

156

العام - بمنذکورین فی ۱۲ منه (جمادی الاول سنہ ۹۱۶)

جماعت - علویجان تابع محمد بک - در خدمت بناء سرای - دیموقه بوده اند - ۱۵۴ نقر - ۱۵۰۰۰ (آقچه)

علی - معمار که در خدمت - مذکور بوده - نقد - ۳۰۰۰ (آقچه) ، جامه - چاتمه خضر بالی بن - مراد خلیفه معمار - نقد - ۲۰۰۰ (آقچه) ، جامه - بنک درویش - علی معمار - نقد - ۱۵۰۰ (آقچه) ، جامه - منقش بر سه - ثوب [S : 396]

157

تصدق بمنذکورین فی ۹ منه (جمادی الآخر سنہ ۹۱۶)

[S : 399] ولد - عرجون زاده - خطیب عمارت خلد - ملکه ۳۰۰۰ (آقچه)

158

العام - بمنذکورین فی ۱۷ منه (جمادی الآخر سنہ ۹۱۶)

علی - آرنود اگای یکیچریان - استانبول که عن انعام - سابق باقی مانده بود - جامه - میراخوری کم خاء - قرمزی ثوب

جهدت - سپنکها و غيرها که برای بناء سرای دیموقه (عن ملک بچاوش لطفی استاده شد) عن - آقچه عوارض ۱۰۰۰ (آقچه) [S : 400]

159

انعام - بعْدَكُورِينْ فِي ٢ شَعْبَانَ سَنَةِ ٩١٦
 يُوسُفُ بْنُ - پَلَاسُ مُهَمَّارُ - نَقْدٌ - ٢٠٠٠ (آقِچَهُ)، جَامِهُ - بَنْكُ
 [S : 403]

160

تَصْدِيقٌ - بعْدَكُورِينْ فِي تَاسِعِ مِنْهُ (شَعْبَانَ سَنَةِ ٩١٦)
 بَدْرُ الدِّينُ بْنُ - حَسْنُ مَكِيُّ كَهْ كَلَامُ مُجِيدٍ - حَضْرَتُ عَلِيٌّ آوَرَدَ - نَقْدٌ - ١٠٠٠٠ (آقِچَهُ)
 جَامِهُ - عَنْ صَرْبِعٍ [S : 406]

161

انعام - بعْدَكُورِينْ فِي ٢٣ مِنْهُ (شَعْبَانَ سَنَةِ ٩١٦)
 مُوسَى چَلْبِيُّ بْنُ - سُلْطَانُ مُحَمَّدُ طَالُ بَقاَهُ - بَرَائِي بَنَاءِ سَرَايٍ - ٥٠٠٠٠ (آقِچَهُ) [S : 409]

162

انعام - بعْدَكُورِينْ فِي ٢٧ مِنْهُ (شَعْبَانَ سَنَةِ ٩١٦)
 اَبْرَاهِيمَ - كَوْسِيجُ زَعِيمُ عَلُوْجِيَانُ - كَهْ در خدمتِ صَرْمَتِ سَرَايٍ - عَاصِمَهُ بُودَهُ - نَقْدٌ -
 ٢٠٠٠ (آقِچَهُ)، جَامِهُ - بَنْكُ [S : 410]

163

تَصْدِيقٌ - بعْدَكُورِينْ فِي ٨ رَمَضَانَ سَنَةِ ٩١٦
 جَمَاعَتُ - اِمامَانُ وَسَرْمَحْفُلُ - وَمَؤْذِنَانُ وَغَيْرَهَا - عَمَارَتُ خَلَدُ مَلَكَهُ در استانبول -
 ٤٠١٠٠ (آقِچَهُ) [S : 412]

164

تَصْدِيقٌ - بعْدَكُورِينْ فِي ١٢ رَمَضَانَ سَنَةِ ٩١٦
 ولَدُ - صَارُو يَعْقُوبُ - اِمامُ عَمَارَتِ خَلَدِ مَلَكَهُ - در استانبول - ١٠٠٠ (آقِچَهُ) [S : 412]

165

تَصْدِيقٌ - بعْدَكُورِينْ فِي ١٣ مِنْهُ (رَمَضَانَ سَنَةِ ٩١٦)
 شَيْخُ - عَمَارَتُ خَلَدُ مَلَكَهُ - در استانبول - ٥٠٠ (آقِچَهُ) [S : 412]

166

تَصْدِيقٌ - بعْدَكُورِينْ فِي ٢٢ مِنْهُ (رَمَضَانَ سَنَةِ ٩١٦)
 خَلِيلُ - خَلِيلُ الرَّحْمَنِ كَهْ - آويزَهُ آوَرَدَ بِ - ١٠٠٠ (آقِچَهُ) [S : 413]

167

انعام - بعْدَكُورِينْ فِي ٢٩ رَمَضَانَ سَنَةِ ٩١٦
 يُوسُفُ - قَرَازُ عَنْ جَبَجِيَانُ كَهْ - كِيسَهُ كَلَامُ مُجِيدٍ آوَرَدَ - ١٥٠٠ (آقِچَهُ)
 الْيَاسُ - عَنْ سَلَحَدَارَانُ وَحَسِينٍ - عَنْ اِبَاهَ سَبَاهِيَانُ كَهْ - در خدمتِ صَرْمَتِ قَابُوجَهُ - وَغَيْرَهُ -
 نَقْدٌ - في ١٠٠٠ (آقِچَهُ) - (يَكُونُ) ٢٠٠٠ (آقِچَهُ)، جَامِهُ - مَنْقَشُ - بُرْسَهُ - ثُوبَانُ -
 [S : 415] Sayfa kenarında yazılıdır.

168

تصدق - بـمذکورین فـی ٩ مـنـه (ذـى القـعـدـه سـنـه ٩١٦)

محـى الدـيـن - موـقـت عـمـارـت خـلـد مـلـكـه - در استـانـبول - نـقـد - ٢٠٠ (آـقـچـه) ، جـامـه -
عن صـرـابـع باـچـوقـا - ثـوب
[S : 422]

169

تصدق - بـمذکورین فـی ١٢ ذـى القـعـدـه سـنـه ٩١٦

خطـیـب - عـمـارـت خـلـد مـلـكـه - در استـانـبول - ٣٠٠٠ (آـقـچـه)
[S : 423]

170

تصدق - بـمذکورین فـی ٢٦ ذـى القـعـدـه سـنـه ٩١٦

شـیـخـی - مـعـمـارـکـه عن صـرـمـت - عـمـارـت اـزـنـیـقـ آـمـد - نـقـد - ٥٠٠ (آـقـچـه)
[S : 426]

171

انـعام - بـمـذـکـورـین فـی ٢٦ مـنـه (ذـى القـعـدـه سـنـه ٩١٦)

يوـسـف - شـاـكـرـ سـلـطـانـ عـلـى كـاتـبـ کـه كـلامـ مـجـیدـ آـوـرـد - ٣٠٠٠ (آـقـچـه)
[S : 426]

172

انـعام - بـمـذـکـورـین فـی ٢٢ مـنـه (ذـى الحـجـه سـنـه ٩١٦)

نصـوح - قـالـیـچـه باـفـ کـه - قـالـیـچـه آـوـرـد - ٢٠٠٠ (آـقـچـه)
[S : 429]

173

انـعام - بـمـذـکـورـین فـی ٢٩ مـنـه (ذـى الحـجـه سـنـه ٩١٦)

بالـی - مـعـمـارـکـه در خـدـمـت - صـرـمـت قـلـعـه استـانـبول - بـودـه - نـقـد - ٢٠٠٠ (آـقـچـه) ،
جامـه - مـیرـاخـورـی - عن قـدـیـفـه مـذـہـب - بنـکـ ثـوب

مـحـمـود - مـعـمـارـکـه در خـدـمـت - صـرـمـت قـلـعـه استـانـبول - بـودـه - نـقـد - ٢٠٠٠ (آـقـچـه) ،
جامـه - مـیرـاخـورـی - عن قـدـیـفـه مـذـہـب - بنـکـ بـروـسـه - ثـوب
[S : 430]

174

انـعام - بـمـذـکـورـین فـی ٢٢ ذـى الحـجـه سـنـه ٩١٦

نصـوح - قـالـیـچـه باـفـ کـه - قـالـیـچـه آـوـرـد - ٢٠٠٠ (آـقـچـه)
[S : 431]

175

انـعام - بـمـذـکـورـین فـی ١٤ مـنـه (محـرم سـنـه ٩١٧)

خـداـوـيـرـدـيـ بن - يـعقوـبـ شـاهـ مـعـمـارـ - در جـمـاعـتـ مشـاهـرـ خـوارـانـ - نـقـد - ١٥٠٠
(آـقـچـه) ، جـامـه - منـقـشـ بـرسـه - ثـوب
[S : 433]

176

انعام - بعذکورین فی ۵ منه (صفر سنہ ۹۱۷)
 علی - صولاق عن ابناء سپاهیان - کہ در خدمت - بناء طیامہ دیوار - سرای عامرہ
 بودند - ۱۰۰۰ (آقہ) [S: 435]

177

انعام - بعذکورین فی ثامن منه (صفر سنہ ۹۱۷)
 محمد بن - کمال خازن عن ابناء سپاهیان کہ در خدمت - بناء طیامہ دیوار - سرای
 عامرہ بودہ - شدند ۱۰۰۰ (آقہ) [S: 436]

178

تصدق بعذکورین فی ۲۶ منه (صفر سنہ ۹۱۷)
 بابا - حاجی علی سقا برای - خرج صرمٹ مسجد - سمس سقا (؟) - در تحت القلعه
 استانبول - ۴۰۰۰ (آقہ) [S: 438]

179

انعام - بعذکورین فی ۱۸ منه (ربیع الاول سنہ ۹۱۷)
 جماعت - متفرقہ اهل حرف - ۶۹ نفرا - ۱۳۹۵۰ (آقہ)
 جماعت - معماران - ۷ نفراً - ۱۳۵۰ (آقہ) [S: 444]

180

انعام - بعذکورین فی ۲۶ منه (ربیع الاول سنہ ۹۱۷)
 جماعت - قالیچہ بافن ۱۹ نفراً - ۳۲۴۵ (آقہ) [S: 447]

181

العام - بعذکورین فی ۵ منه (ربیع الآخر سنہ ۹۱۷)
 قره کوز - وحزرہ قورشونی - بمعرفہ اگای در - فی ۱۰۰۰ (آقہ)، (یکون) ۲۰۰۰
 [S: 448] (آقہ)

182

انعام - بعذکورین فی ۱۳ منه (جمادی الآخر سنہ ۹۱۷)
 خضر بالی - معمار - ۱۰۰۰ (آقہ)
 خداویردی - معمار - ۱۰۰۰ (آقہ)
 علی - معمار - ۱۰۰۰ (آقہ)
 حجزہ - ولدش - ۱۰۰۰ (آقہ)
 محمود - معمار - ۱۰۰۰ (آقہ)
 یوسف بن - پایاس معمار - ۱۰۰۰ (آقہ)
 درویش - علی معمار - ۱۰۰۰ (آقہ)

جماعت - خدمه راه آب خاصه و غيره
خیرالدين سر راه - (آچه) ۱۳۰۰

[S : 464] ۳۵ نفرًا - في ۱۰۰ (آچه)، (يكون) ۳۵۰۰ (آچه)

183

انعام - بمنذكرین فی ۱۵ منه (جمادی الآخر سنہ ۹۱۷)
سلیمان - واسکندر مرمتیجیان - باچه عاصمه - فی ۱۰۰ (آچه)، (يكون) ۲۰۰ (آچه)
الیاس - المعروف بداجی - نقد - ۱۰۰۰ (آچه)، جامه - میراخوری عن - کم خاء دوب؟ - ثوب
مرمتیجیان - جامع ایاصوفیه - ۳ نفر فی ۱۰۰ (آچه)، (يكون) ۳۰۰ (آچه)
حضر - قورشونی - که تمه انعامش - ۱۰۰ (آچه) [S : 466]

184

تصدق - بمنذكرین فی ۲۷ منه (جمادی الآخر سنہ ۹۱۷)
سید - محمد سمرقندی که باخط - خود انعام اورد - ۳۰۰۰ (آچه) [S : 468]

185

انعام - بمنذكرین فی ۶ منه (رجب سنہ ۹۱۷)
مولانا - محی الدین متولی عمارت خلد - ملکه در استانبول که محاسبہ - اش نموده - نقد -
۵۰۰۰ (آچه)، جامه - میراخوری عن - قدیفہ مذهب بنک - بروسه ثوب - ۱۶۰۰
نصوح - کاتب عمارت مذکوره - جامه - میراخوری عن قدیفہ - الاجه بروسه - ثوب [S : 469]

186

تصدق - بمنذكرین فی ۱۱ منه (رجب سنہ ۹۱۷)
احمد - قورشونی که - برای خدمت - فرستاده - ۲۰۰ (آچه) [S : 470]

187

انعام - بمنذكرین فی ۱۷ منه (رجب سنہ ۹۱۷)
متولی - عمارت حضرت خلد ملکه - در استانبول - ۵۰۰۰ (آچه) [S : 471]

188

تصدق - بمنذكرین فی ۲۷ منه (رجب سنہ ۹۱۷)
بدالدین بن - حسن مکی کہ شہر شعبان سنہ ۹۱۶ با - خط حضرت علی کلام مجید
اورده - بود پا ز کلام مجید مذکور بحود داده - ۲۰۰۰ (آچه) - عن خزانہ - ۱۰۰۰
(آچه)، عن پارہ - کہ فی ۹ شعبان سنہ مذکوره ماندہ بود - ۱۰۰۰ (آچه) [S : 474]

189

تصدق - بذکرین فی ۲۳ شعبان سنہ ۹۱۷

خطیب - جامع سلطان محمد و جامع - ایاصوفیہ و عمارت خلد - ملکہ فی ۳۰۰۰ (آچہ)،
(یکون) ۹۰۰۰ (آچہ)

امامان - جامع سلطان محمد و جامع - ایاصوفیہ و عمارت - خلد ملکہ ۵ نفر فی ۱۰۰۰
(آچہ) - (یکون) ۵۰۰۰ (آچہ)

شیخ - عمارت خلد - ملکہ و عمارت - سلطان محمد فی ۵۰۰ (آچہ)، (یکون) ۱۰۰۰ (آچہ)

مؤذنان - عمارت خلد - ملکہ - ۲۰۰۰ (آچہ)

قیمان - عمارت خلد - ملکہ - ۱۰۰۰ (آچہ)

چراچیان - جامع سلطان محمد و ایاصوفیہ - و عمارت خلد ملکہ - ۳۰۰۰ (آچہ)

معرفان - جامع سلطان - محمد و ایاصوفیہ - و عمارت خلد - ملکہ فی ۵۰۰ (آچہ)،
(یکون) ۱۵۰۰ (آچہ)

حافظ - مصححهاء عمارت - خلد ملکہ - ۱۰۰ (آچہ)

مراد - بخوری عمارت - خلد ملکہ - ۲۵۰ (آچہ)

نقطہ - عمارت خلد ملکہ - ۲۵۰ (آچہ)

تربداران - تربه سلطان محمد و والدہ - حضرت خلد ملکہ فی ۵۰۰ (آچہ)، (یکون) ۱۰۰۰ (آچہ)

فقراء - متفرقہ ۱۳ نفر - ۳۵۵۰ (آچہ)

[S : 478]

190

انعام - بذکرین فی غرہ رمضان سنہ ۹۱۷

لیعقوب - اناطولی عن ابناء - سپاهیان کے محاسبہ - راہ آب جدید نموده - جامہ -

میراخوری عن قدیفة مذهب - بنک بروسہ - ثوب

محمد بن - امیر سنان عن ابناء - سپاهیان و خیرالدین - راہ آبی - جامہ - میراخوری

عن قدیفة الاجہ - بروسہ - ثوبان

[S : 479]

191

تصدق - (فی غرہ شهر رمضان سنہ ۹۱۷)

حسن - روس علوفة - کہ باخت خود - کلام مجید اورد - ۱۰۰۰ (آچہ)

[S : 479]

192

انعام - بذکرین (فی ثانی رمضان سنہ ۹۱۷)

شمس چلبی بن - مولانا فناری کہ - صرمت جامع سلطان - محمد کرد - نقد - ۷۰۰۰

(آچہ)، جامہ - میراخوری عن - قدیفة مذهب - چائیہ بروسہ - ثوب

محی الدین - چلپی متولی جامع - مذکور - نقد - ۵۰۰۰ (آقچه)، جامه - میراخوری عن قدیفه مذهب - چاتمه بروسه - ثوب

[S : 480] علی - معمار که جامع مذکور - صرمت کرده - ۵۰۰۰ (آقچه)

193

تصدق - بمذکورین (فی رابع رمضان سنہ ۹۱۷)

معلم - معلم خانہ عمارت - خلد ملکه در - استانبول - ۱۵۰۰ (آقچه)

خلیفہ - معلم خانہ - مذکور - ۵۰۰ (آقچه)

[S : 482] غلمان - معلم خانہ - مذکور - ۱۰۰۰ (آقچه)

194

انعام - (فی تاسع رمضان سنہ ۹۱۷)

الیاس - کاتب عمارت سلطان محمد - طاب ثراه که در خدمت - صرمت جامع مذکوره شد -

نقد - ۱۰۰۰ (آقچه)، جامه - میراخوری عن - قدیفه الاجه - بروسه - ثوب [S : 483]

195

تصدق - (فی ۳۳ رمضان سنہ ۹۱۷)

[S : 486] عن جماعت - خدمت عمارت حضرت - خلد ملکه در استانبول - ۳۲۰۵ (آقچه)

196

انعام - (فی سایع منه «شوال سنہ ۹۱۷»)

[S : 487] به موسی شرابدار - سرای جدید در - دیمتوقه بمعرفة اگای در - ۱۵۰۰ (آقچه)

★ ★ ★

Istanbul surlarının tamiri tarihi

ظل حق بايزيد شمس ملك که هاييون فرو قر طلعة

در زمانش فتاد زلزله قلعه را قلع کرد باانله

در خراب و صرتنه تاريخ خرب بنيان صرمه القلعه

916   915

Melek Ahmed-i Tebrizî
Üveys bin Ahmed
Yahya
Yunus
Yusuf (sipâhî oğlu)

ملک احمد تبریزی
اویس بن احمد
یحیی
یونس
یوسف (سپاهی اوغلي)

KÂTİBLER = HATTATLAR

Ahmed gulâm-i Sultan Cem
Ahmed Pîr
Ali kâtib
Ali kâtib
Ali bin Dizdar
Ali Solak
Ali Çelebi
Bedreddin
Cemâleddin-i Tebrizî
Fazlullah nakkaş
Hacı Ali kâtib
Hacı Müslîhiddin
Hacı Mustafa kâtib
Hamdüllah bin Şeyh kâtib
Hasan kâtib
Hasan kâtib
Hasan sipâhî Bursali
Hüsam kâtib
Hüseyin kâtib
Hüseyin kâtib
İlyas kâtib
İlyas hâtib
Kasim kâtib
Kasim Bey
Mehmed
Mehmed kâtib
Mehmed imam
Mehmed bin İmam zâde
Mehmed bin Saruca
Mehmed Efşânî
Mûhyiddin-i Selânikî
Muhyiddin Na'âl
Müslihiddin Selânikî
Mustafa İstanbul
Mustafa kâtib
Mustafa kâtib
Nasuh kâtib
Osman
Seyyid Mehmed-i Semerkandî
Sinan (Mevlânâ —)
Sinan bin Müezzin
Taceddin Edirneli
Veled-i Abdülkerîm-i sôfî
Veled-i Saru Ya'kub
Veled-i Seyyid Murtazâ kâtib
Yunus solak
Yusuf sagird-i Sultan Ali kâtib

احمد غلام سلطان چم
احمد پیر
علی کاتب (ابناء سپاهیاندن)
علی کاتب (سلحدار)
علی بن دزدار (ابناء سپاهیاندن)
علی صولاق
علی چلی
پدرالدین (کاتب عمارت جدید ادرنه)
جمال الدین تبریزی
فضل الله نقاش
 حاجی علی کاتب
 حاجی مصلح الدین
 حاجی مصطفی کاتب
حدالله بن شیخ کاتب
حسن کاتب
حسن کاتب (سلحدار)
حسن سپاه بروسه
حسام کاتب
حسین کاتب (سپاهی اوغلي)
حسین کاتب (سپاهی اوغلي)
ایاس کاتب (یکیچریه درگاه عالی)
ایاس کاتب عمارت سلطان محمد
قاسم کاتب (سپاهی اوغلي)
قاسم باک (یکیچری کاتچی)
محمد (کاتب جیجیان درگاه عالی)
محمد کاتب (سپاهی اوغلي)
محمد (حاجی بیرام چامه امامی)
محمد بن امام زاده
محمد بن صروجه (بواب درگاه عالی)
محمد افشاری (وقفنامه کاتچی)
محی الدین سلانیکی
محی الدین نعال
مصطفی استانبول
مصطفی کاتب
مصطفی کاتب (سپاهی اوغلي)
قصوح کاتب
عثمان
سید محمد سمرقندی
سنان (آیا صوفیہ امامی مولانا —)
سنان بن مؤذن (بروشه مرادیہ سی شیخی)
ناج الدین کاتب ادرنه
ولد عبدالکریم صوفی
ولد مصارو یعقوب امام
ولد سید حرفی کاتب
یونس عن صولاقدان
یوسف شاکرد سلطان علی کاتب